

PILAR 3

2021

Sammen gjennom krisen

Innholdsfortegnelse

side

1. Innledning	3
1.1 Kapitaldekningsregelverket	4
1.2 Konsernets soliditetsmål	5
1.3 Regulatorisk tilpasning	5
2. Regulatorisk kapital	6
2.1 Regulatorisk kapitaldekning – pilar 1	6
2.2 Regulatorisk ren kjernekapitaldekning – pilar 1 og pilar 2	9
2.3 Uvektet kjernekapitalandel	9
3. Implementering av regulatorisk rammeverk	10
3.1 Konsolidering for kapitaldekningsformål	10
3.2 Aktuelle rammeverk for beregning av risikovektet balanse	11
3.3 Sikkerhetsstilte eiendeler	12
4. Konsernet	13
4.1 Konsernstruktur	13
4.2 Organisasjonskart	16
4.3 Risiko- og kapitalstyring	16
4.4 Godtgjørelsesordninger	20
4.5 Sentrale risikogrupper	20
5. Kredittrisiko	21
5.1 Styring og kontroll	21
5.2 Kredittrisikomodeller og risikoklassifisering	23
5.3 Porteføljeinformasjon IRB-porteføljen	32
5.4 Porteføljeinformasjon standardmetodeporteføljen	36
5.5 Sikkerheter	36
5.6 Nedskrivninger og mislighold	37
6. Motpartsrisiko	39
6.1 Styring og kontroll	39
6.2 Porteføljeinformasjon	39
7. Markedsrisiko	40
7.1 Styring og kontroll	40
7.2 Porteføljeinformasjon	41
8. Likviditetsrisiko	44
8.1 Styring og kontroll	44
8.2 Eksponering	45
9. Operasjonell risiko	49
9.1 Styring og kontroll	49
9.2 Minimumskrav til ansvarlig kapital	50
10. Compliancerisiko	50
10.1 Styring og kontroll	50
10.2 Regulatoriske endringer og compliancerisiko	50
11. Forretningsskikkrisiko	51
11.1 Styring og kontroll	51
12. Eierrisiko	51
12.1 Eksponering	51
12.2 Styring og kontroll	51
13. ESG-risiko	52
13.1 Strategi	52
13.2 Styring og kontroll	52

1 Innledning

Pilar 3 er et myndighetsfastsatt krav til offentliggjøring av informasjon om kapital og risikoforhold. Dette dokumentet gir en beskrivelse av risiko- og kapitalstyring i SpareBank 1 Østlandet og skal dekke krav til offentliggjøring av finansiell informasjon slik dette fremkommer i gjeldende regelverk.

Som hovedregel oppdateres dokumentet årlig, men dersom det skjer vesentlige endringer med betydning for vurderingen av konsernets finansielle stilling vil dokumentet oppdateres med ny informasjon. Standardiserte

skjemaer i vedlegg oppdateres etter anbefalt frekvens for det enkelte skjema. Periodisk informasjon om kapitaldekning og minimumskrav til ansvarlig kapital er tilgjengelig i konsernets kvartalsrapporter. Alle tall er oppgitt i millioner kroner dersom ikke annet er angitt.

Utover den informasjonen som er tilgjengelig i dette dokumentet med vedlegg vises det til Om oss/investor på SpareBank 1 Østlandet sin hjemmeside www.sparebank1.no/nb/ostlandet

1.1 Kapitaldekningsregelverket

Kapitaldekningsregelverket bygger på en standard for kapitaldekningsberegninger hvor formålet er å styrke stabiliteten i det finansielle systemet gjennom følgende virkemidler:

- Risikosensitivt kapitalkrav.
- Regulatoriske krav til risikostyring og kontroll.
- Tilsynsmessig oppfølging.
- Informasjon til markedet.

Regelverket skal sørge for at det blir økt samsvar mellom hvordan myndighetene setter krav til kapitaldekning i foretakene og den metodikken foretakene selv benytter for å beregne og vurdere sitt eget kapitalbehov. Regelverket baseres på følgende tre pilarer:

- **Pilar 1:** Minimumskrav til ansvarlig kapital.
- **Pilar 2:** Vurdering av samlet kapitalbehov og tilsynsmessig oppfølging.
- **Pilar 3:** Offentliggjøring av informasjon.

1.1.1 Pilar 1 – minimumskrav til ansvarlig kapital

Pilar 1 omhandler minstekravet til ansvarlig kapital for kredittrisiko, operasjonell risiko og markedsrisiko hvor minstekravet til kapitaldekning er fastsatt til 8 prosent. I tillegg kommer et samlet bufferkrav på 8 prosent per utgangen av året.

SpareBank 1 Østlandet er ikke utpekt som nasjonal systemviktig bank.

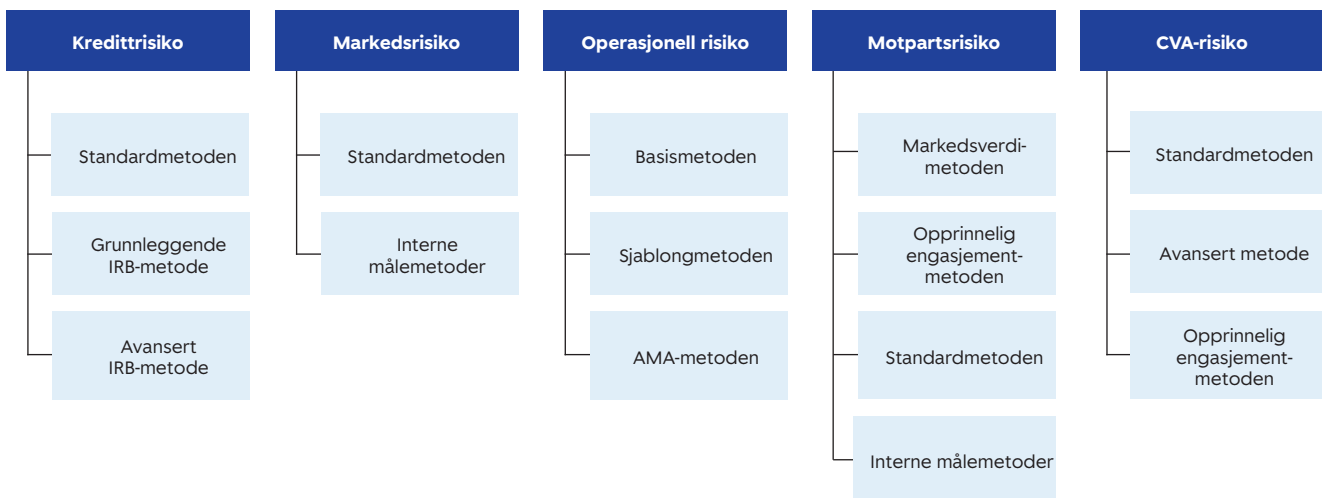
Kapitaldekningen fastsettes som forholdet mellom bankens samlede ansvarlige kapital og risikovettede eiendeler.

Figur 1.1: Kapitaldekningsbrøken

$$\frac{\text{Ren kjernekapital + hybridkapital + tilleggskapital}}{\text{Kredittrisiko + markedsrisiko + operasjonell risiko}} \geq \text{Minimumskrav + bufferkrav}$$

Kapitaldekningsregelverket inneholder ulike metoder for å beregne kapitalkravet. De ulike metodene fremgår av figuren nedenfor.

Figur 1.2: Metoder for beregning av kapitalkrav

For foretak som har tillatelse til å benytte interne målemetoder, heretter kalt IRB-metoder hvor IRB er en forkortelse for Internal Rating Based Approach, vil det lovbestemte minimumskravet til kapital for kredittrisiko være basert på foretakets egne risikomodeller. Bruk

av IRB-metoder gjør minimumskravet til kapital mer risikosensitivt og medfører derfor at kapitalkravet, i større grad enn under bruk av standardmetoden som er basert på sjabloner, vil variere med risikoen i underliggende porteføljer.

1.1.2 Pilar 2 – vurdering av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging

Pilar 2 stiller krav til foretakenes kapitalvurderingsprosess, heretter kalt ICAAP-prosess hvor ICAAP er en forkortelse for Internal Capital Adequacy Assessment Process. Formålet med prosessen er å gjennomføre en strukturert og dokumentert prosess for vurdering av konsernets risikoprofil for å sikre at konsernet har tilstrekkelig kapital til å dekke risikoen forbundet med virksomheten. I tillegg skal foretakene ha en strategi for å opprettholde tilstrekkelig kapitalnivå.

Høsten 2016 publiserte Finanstilsynet rundskriv 12/2016 «Finanstilsynets praksis for vurdering av risiko og kapitalbehov». Enkelte vedlegg til nevnte rundskriv ble oppdatert sommeren 2019. Konsernet har tilpasset sin ICAAP-prosess i overensstemmelse med rundskrivet.

Med bakgrunn i ovennevnte rundskriv har konsernet beregnet et pilar 2-t tillegg i en prosess som omfatter morbanken, datterselskaper og eierposter i tilknyttede selskaper/felleskontrollerte virksomheter. Prosessen baseres på en vurdering av eksponering og kvaliteten i styring og kontroll, hvor kapitalbehovet i all hovedsak er

basert på den metodikk som fremkommer av rundskrivet.

Finanstilsynet skal overvåke og evaluere konsernets risikoeksponering og risikostyring, den interne vurderingen av kapitalbehov og tilhørende strategi, samt konsernets evne til å sikre overholdelse av myndighetenes kapitalkrav. Finanstilsynet har myndighet til å iverksette passende tiltak dersom Finanstilsynet ikke er tilfreds med resultatene av prosessen.

1.1.3 Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon

Formålet med pilar 3 er å bidra til økt markedsdisiplin og å gjøre det lettere å sammenligne foretakene. Foretakene skal offentliggjøre opplysninger som gir markedsaktørene mulighet til å vurdere foretakenes risikoprofil, kapitalisering, samt styring og kontroll av risiko. Informasjonen skal gis på en forståelig måte som gjør det mulig å sammenligne ulike foretak. Informasjonen skal i all hovedsak offentliggjøres minst årlig samtidig med årsregnskapet, men foretakene skal vurdere om deler av informasjonen skal offentliggjøres hyppigere.

1.2 Konsernets soliditetsmål

Konsernets overordnede strategiske mål settes ut fra at de skal underbygge en moderat til lav risikoprofil hvor konsernet skal være blant Norges største, mest solide og lønnsomme regionale finanskonsern.

Konsernets soliditet uttrykkes gjennom den regulatoriske kapitaldekningen. Ved fastsettelse av kapitalnivået skal det tas hensyn til følgende forhold:

- Myndighetskrav til kapitaldekning.
- Behovet for handlefrihet.
- Ambisjonsnivået i det strategiske målbildet.
- Forretningsmessige rammebetingelser.
- Ønsket risikoprofil.

Konsernet hadde følgende kapitalmål per utgangen av året:

- Ren kjernekapitaldekning lik myndighetskrav + 100 bps.
- Kjernekapitaldekning minst lik myndighetskrav + 50 bps.
- Totalkapitaldekning minst lik myndighetskrav + 50 bps.
- Leverage ratio minst lik myndighetskrav + 100 bps.

1.3 Regulatorisk tilpasning

Morbanken SpareBank 1 Østlandet benytter per utgangen av året IRB avansert metode ved beregning av minimumskravet til ansvarlig kapital for kredittrisiko i utlånsporte-

føljen. En samlet oversikt over metodene konsernet benytter for beregning av kapitalkravet fremgår av figuren nedenfor.

Figur 1.3: Metoder for beregning av kapitalkrav i konsernet

Område	SpareBank 1 Østlandet (morbank)	SpareBank 1 Finans Østlandet
Kredittrisiko		
- Stater	Standardmetoden	Standardmetoden
- Institusjoner	Standardmetoden	Standardmetoden
- Foretak	Avansert IRB-metode	Standardmetoden
- Massemarked	Avansert IRB-metode	Standardmetoden
- Egenkapitalposisjoner	Standardmetoden	Ikke aktuell
Markedsrisiko	Ikke aktuell	Ikke aktuell
Operasjonell risiko	Sjablongmetoden	Sjablongmetoden
Motpartsrisiko	Markedsverdimetoden	Ikke aktuell
CVA-risiko	Standardmetoden	Ikke aktuell

2 Regulatorisk kapital

Ved utgangen av året er konsernet underlagt et krav om ren kjernekapital på 12,5 prosent under pilar 1. I tillegg kommer kapitalkravet under pilar 2, fastsatt til 1,8 prosent. Hensikten med pilar 2-kravet er å fange opp kapitalbehov

knyttet til risikoer som ikke eller kun delvis dekkes av kapitalkravene under pilar 1. Konsernet er underlagt et minstekrav til ansvarlig kapital under pilar 1 på 15,8 prosent per utgangen av året.

2.1 Regulatorisk kapitaldekning – pilar 1

Tabellen nedenfor viser konsernets kapitaldekningsberegning under pilar 1 per utgangen av året.

Tabell 2.1: Kapitaldekningsberegning

Morbank			Konsern	
31.12.2020	31.12.2021		31.12.2021	31.12.2020
15 918	17 330	Sum balanseført egenkapital	18 706	17 135
Kjernekapital				
-791	-996	Del av positivt årsresultat som ikke kan medregnes i ren kjernekapital	-996	-791
-650	-1 000	Hybridkapital	-1 000	-650
		Minoritetsinteresser som ikke kan medregnes i ren kjernekapital	-75	-74
17	11	Urealisert verdiendring som følge av redusert/økt verdi av gjeld	11	17
-78	-66	Goodwill og andre immaterielle eiendeler	-441	-461
-196	-235	Positiv verdi av justert forventet tap etter IRB-metoden	-345	-278
		- Fradrag for vesentlige investeringer i ren kjernekapital i finansiell sektor	-354	-395
-32	-33	Verdijusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-39	-36
-156	-170	Øvrige justeringer i ren kjernekapital*	-139	-132
14 031	14 841	Sum ren kjernekapital	15 328	14 335
Annen kjernekapital				
650	1 000	Hybridkapital	1 000	650
	-31	Fradrag for vesentlig investeringer i annen kjernekapital	-31	
		Hybridkapital utstedt av innkonsoliderte selskaper som kan medregnes i annen godkjent kjernekapital	178	162
650	969	Sum annen kjernekapital	1 147	812
Tilleggskapital utover kjernekapital				
1 300	1 300	Ansvarlig lånekapital	1 300	1 300
	-124	Fradrag for vesentlig investeringer i tilleggskapital	-124	
		Ansvarlig lånekapital utstedt av innkonsoliderte selskaper som kan medregnes i tilleggskapital	281	257
1 300	1 176	Sum tilleggskapital	1 457	1 557
15 981	16 986	Netto ansvarlig kapital	17 933	16 704
4 764	5 775	Engasjement med foretak SMB	5 806	4 775
13 760	16 990	Engasjement med spesialiserte foretak	17 699	14 428
1 953	752	Engasjement med øvrige foretak	800	1 986
1 314	1 279	Engasjement med massemarked SMB	1 567	1 530
20 059	18 572	Engasjement med massemarked personer	29 450	28 485
873	576	Engasjement med øvrig massemarked	602	907
42 723	43 943	Kredittrisiko etter IRB-metode	55 924	52 110

Tabell fortsetter til høyre >>

>> fortsettelse tabell 2.1:

15 289	15 973	Kreditrisiko etter standardmetode	20 398	19 705
417	458	Motpartsrisiko (inkludert CVA)	1 890	1 966
		Markedsrisiko		
5 133	5 316	Operasjonell risiko	6 904	6 664
63 562	65 690	Totalt beregningsgrunnlag	85 115	80 445
5 085	5 255	Kapitalkrav (8,0 %)	6 809	6 436
-	-	Pilar 2 (1,8 %)	1 532	1 448
Bufferkrav				
1 589	1 642	Bevaringsbuffer (2,5%)	2 128	2 011
636	657	Motsyklisk kapitalbuffer (1,0 %)	851	804
2 733	2 956	Systemrisikobuffer	3 830	3 459
4,3 %	4,5 %	Systemrisikobuffersats	4,5 %	4,3 %
4 958	5 255	Sum bufferkrav	6 809	6 275
12,3 %	12,5 %	Krav til ren kjernekapital	14,3 %	14,1 %
6 213	6 630	Tilgjengelig ren kjernekapital utover krav	3 157	2 992
Kapitaldekning				
22,1 %	22,6 %	Ren kjernekapitaldekning	18,0 %	17,8 %
23,1 %	24,1 %	Kjernekapitaldekning	19,4 %	18,8 %
25,1 %	25,9 %	Kapitaldekning	21,1 %	20,8 %
10,0 %	9,9 %	Uvektet kjernekapitalandel	7,3 %	7,2 %
10,2 %	9,8 %	Uvektet kjernekapitalandel	7,2 %	7,5 %

* Posten øvrige justeringer i ren kjernekapital inkluderer tidligere års avsatt utbytte samt vedtaksfastsatte fradraget for eierskapet i Vipps i det felles allianseeide selskapet SpareBank 1 Betaling AS. Fradraget for eierskapet i SpareBank 1 Betaling AS ble tidligere inkludert i posten for vesentlige investeringer i finansiell sektor, men er nå flyttet til øvrige justeringer i ren kjernekapital for inneværende periode samt tidligere perioder.

Tabellen nedenfor viser konsernets minimumskrav til ansvarlig kapital (8 prosent) per utgangen av året.

Tabell 2.2: Minimumskrav til ansvarlig kapital

Engasjementskategorier IRB-metode	SpareBank 1 Østlandet (morbank)	SpareBank 1 Finans Østlandet	SpareBank 1 Boligkreditt AS	SpareBank 1 Nærings- kreditt AS	SpareBank 1 Kredittkort AS	BN Bank ASA	SpareBank 1 Østlandet (konsern)
Foretak - SMB	462	0	10	0	0	1	464
Foretak - Spesialiserte	1 359	0	0	0	0	568	1 416
Foretak - Øvrige	60	0	0	0	0	38	64
Massemarked med pantessikkerhet i eiendom - SMB	102	0	95	0	0	10	125
Massemarked med pantessikkerhet i eiendom - ikke SMB	1 486	0	3 500	0	0	610	2 356
Massemarked - Øvrige SMB	7	0	0	0	0	0	7
Massemarked - Øvrige ikke SMB	39	0	9	0	0	1	41
Egenkapitalposisjoner IRB	0	0	0	0	0	3	0
Sum kapitalkrav kreditrisiko IRB-metode	3 515		3 614			1 231	4 474

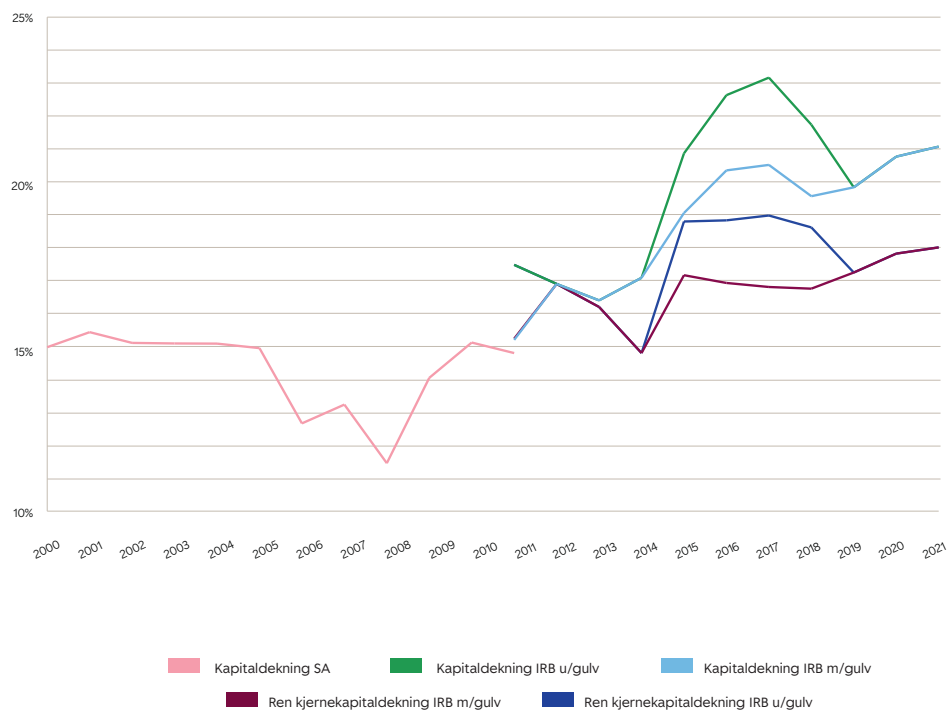
Tabell fortsetter på neste side >>

>> fortsettelse tabell 2.2:

Engasjementskategorier standardmetoden	SpareBank 1 Østlandet (morbank)	SpareBank 1 Finans Østlandet	SpareBank 1 Boligkreditt AS	SpareBank 1 Næringskreditt AS	SpareBank 1 Kredittkort AS	BN Bank ASA	SpareBank 1 Østlandet (konsern)
Stater og sentralbanker	4	0	0	0	0	2	4
Lokale og regionale myndigheter (herunder kommuner)	59	2	34	0	1	53	66
Offentlige foretak	0	0	0	0	0	0	0
Multilaterale utviklingsbanker	0	0	0	0	0	0	0
Internasjonale organisasjoner	0	0	0	0	0	0	0
Institusjoner	156	0	23	7	1	29	34
Foretak	155	149	0	426		180	357
Massemarkedsengasjementer	12	411	0	3	323	9	486
Engasjementer med pantesikkerhet i eiendom	22	0	0	257		201	68
Forfalte engasjementer	3	22	0	0	17		28
Høyrisiko-engasjementer	0	0	0	0	0		0
Obligasjoner med fortrinnsrett	111	0	117	4	0	30	131
Fordring på institusjoner og foretak med kortsiktig rating	0	0	0	0	0	0	0
Andeler i verdipapirfond	0	0	0	0	0	0	0
Egenkapitalposisjoner	708	0	0	0	0	0	371
Øvrige engasjementer	50	8	7	0	5	6	87
Sum kapitalkrav kredittrisiko standardmetoden	1 278	592	182	697	349	510	1 632
Operasjonell risiko	425	46	53	13	71	137	552
Motpartsrisiko inkludert CVA	37	0	464	25	0	29	151
Tillegg for risikovektgulfv (i henhold til artikkel 458)	0	0	170	0	0	0	0
Totalt kapitalkrav	5 255	638	4 484	734	420	1 907	6 809

Figuren nedenfor viser utviklingen i konsernets kapitaldekning.

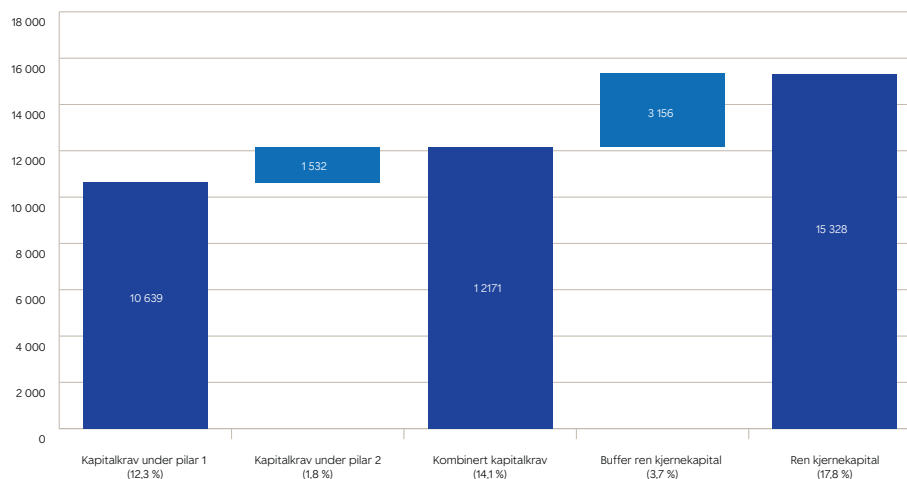
Figur 2.1: Utvikling i kapitaldekning

2.2 Regulatorisk ren kjernekapitaldekning – pilar 1 og pilar 2

Figuren nedenfor gir en grafisk fremstilling av konsernets kapitalsituasjon med fokus på ren kjernekapital per utgangen av året.

Figur 2.2: Ren kjernekapitaldekning

2.3 Uvektet kjernekapitalandel

Uvektet kjernekapitalandel beregnes som konsernets kjernekapital som andel av konsernets eksponeringsmål. Eksponeringsmålet defineres som summen av balanseførte eiendeler tillagt ikke-balanseførte trekkrettigheter,

garantier og ubenyttede rammer. Konsernet er per utgangen av året underlagt et minstekrav til uvektet kjernekapitalandel på 5 prosent. Tabellen nedenfor viser uvektet kjernekapitalandel per utgangen av året.

Tabell 2.3: Uvektet kjernekapitalandel

Eksponering på balansen (eksklusiv derivater og gjensalgsvtaler)	
Sum eiendeler (fratrukket derivater, gjensalgsvtaler)	217 196
Eiendeler fratrukket i kjernekapital	-1 165
Sum eiendeler fratrukket derivater, gjensalgsvtaler samt fradrag i kjernekapital	216 031
Derivateksponeringer	
Refinansieringskostnad for derivater	4 793
Potensiell fremtidig eksponering for derivater	
(-) Mottatt sikkerhet for derivateksponeringer	-2 557
(-) CCP-element av kundeclearede engasjementer i form av eksponeringer i derivater	
Sum derivateksponeringer	2 236
Sikrede finansieringstransaksjoner (gjensalgsvtaler)	
Bruttoverdi av sikrede finansieringstransaksjoner (gjensalgsvtaler)	
(-) Effekt av motregning	
Fremtidig eksponering for motpartsrisiko	
Sum sikrede finansieringstransaksjoner (gjensalgsvtaler)	
Poster utenom balansen	
Nominell verdi av utenombalanseposter	26 958
- Justering for konverteringsfaktorer	-19 810
Eksponeringer for poster utenom balansen	7 148
Kapital- og eksponeringsmål	
Kjernekapital	16 475
Eksponeringsmål	225 415
Uvektet kjernekapitalandel	7,3 %

3 Implementering av regulatorisk rammeverk

3.1 Konsolidering for kapitaldekningsformål

Konsolidering av kapitaldekningen følger reglene i finansforetakslovens kapittel 18 om «Virksomhet i finans-konsern, konsolidering mv.». De vesentligste forskjellene fra ordinær konsolidering etter IFRS oppstår som følge av forholdsmessig konsolidering av finansforetak hvor deltakerinteressen er over 20 prosent.

3.1.1 Samarbeidende gruppe

Konsernet inngår også som en del av en samarbeidende gruppe etter finansforetakslovens kapittel 17 del III «Samarbeid utenfor konsernforhold». Felleseide finansforetak som SpareBank 1 Boligkreditt AS, SpareBank 1

Næringskreditt AS, BN Bank ASA og SpareBank 1 Kreditt AS blir dermed konsolidert forholdsmessig for kapitaldekningsformål. Inkludering av disse selskapenes balanse utgjør det vesentligste av forskjellen mellom balansen i henhold til regnskapet og for kapitaldekningen.

Tabellen nedenfor gir en oversikt over selskaper i konsernet og behandling etter IFRS konsolidering og kapitaldekningsmessig konsolidering.

Tabell 3.1: Konsolideringsgrunnlag

Navn	Behandling etter IFRS	Behandling etter CRR	Beskrivelse av enhet
SpareBank 1 Østlandet	Full konsolidering	Full konsolidering	Morbank
Vato AS	Full konsolidering	Full konsolidering	Utleie av fast eiendom
EiendomsMegler 1 Innlandet AS	Full konsolidering	Full konsolidering	Eiendomsmegling
SpareBank 1 Finans Østlandet AS	Full konsolidering	Full konsolidering	Finansieringsvirksomhet
EiendomsMegler 1 Oslo Akershus konsern	Full konsolidering	Full konsolidering	Eiendomsmegling
Youngstorget 5 AS	Full konsolidering	Full konsolidering	Utleie av fast eiendom
TheVIT konsern	Full konsolidering	Full konsolidering	Regnskap og økonomisk rådgivning
SpareBank 1 Boligkreditt AS	Egenkapitalmetoden	Forholdsmessig konsolidering	Kredittforetak
SpareBank 1 Næringskreditt AS	Egenkapitalmetoden	Forholdsmessig konsolidering	Kredittforetak
SpareBank 1 Kreditt AS	Egenkapitalmetoden	Forholdsmessig konsolidering	Annen kredittgivning
SpareBank 1 Betaling AS	Egenkapitalmetoden	Forholdsmessig konsolidering	Betalingsformidling
BN Bank ASA	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Bankvirksomhet
SpareBank 1 Bank og Regnskap AS	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Rådgivning
SpareBank 1 Gjeldsinformasjon AS	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Innkasso- og kredittopplysningsvirksomhet
SpareBank 1 Forvaltning AS	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Handel med og investering i fast eiendom, verdipapirer og andre formuesobjekter
SpareBank 1 Kundepleie AS	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Utvikling og utlisensiering av CRM-system
SpareBank 1 Gruppen AS	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Finansielt holdingselskap
SpareBank 1 Utvikling DA	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Utvikle, drive frem og koordinere samarbeidet i SpareBank 1 Alliansen
SpareBank 1 Mobilitet Holding AS	Egenkapitalmetoden	Egenkapitalmetoden	Investere i virksomhet innen mobilitetsområdet

Konsernet legger vekt på at alle selskap i konsernet til enhver tid har tilfredsstillende kapitalisering. Konsernets styrende organer har ikke lagt restriksjoner på styrets mulighet til å overføre kapital mellom morbanken og

datterselskapene ut over det som følger av loven. Det er heller ingen vedtektsbestemmelser som setter slike restriksjoner.

3.2 Aktuelle rammeverk for beregning av risikovektet balanse

Banken benytter rammeverk for kredittrisiko i henhold til Capital Requirements Regulation Part III, Title II for den vesentligste delen av balansen. Ved fastsettelse av engasjementsbeløp for motpartsrisikoberegninger benytter banken markedsverdimetoden.

Banken har ikke handelsportefølje etter regelverket og har valutaeksponeringer under terskelnivået for beregning av tilhørende kapitalkrav og benytter følgelig ikke rammeverk for markedsrisiko.

Tabellen nedenfor sammenstiller regnskaps- og kapitaldekningsmessige størrelser.

Tabell 3.2: Forskjeller mellom økonomisk og regulatorisk konsolidering og sammenstilling av regnskapsmessige og regulatoriske risikokategorier

	Regnskapsmessig balanse	Kapitaldekningsmessig balanse	Behandlet etter rammeverk for kredittrisiko	Behandlet etter rammeverk for motpartsrisiko	Poster som unntas beregning eller fratrekkes ansvarlig kapital
Kontanter og fordringer på sentralbanker	458	472	472		
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	506	910	910		
Utlån til og fordringer på kunder	121 770	178 870	178 870		
Sertifikater, obligasjoner og rentefond	23 825	30 636	30 636		
Finansielle derivater	814	2 624		2 624	
Aksjer, andeler og andre egenkapitalinteresser	761	853	853		215
Investering i tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomhet	5 642	2 089	2 089		294
Investering i datterselskaper					
Goodwill og andre immaterielle eiendeler	390	407	407		441
Eiendom, anlegg og utstyr	603	618	618		
Andre eiendeler	691	747	747		339
Sum eiendeler	155 459	218 227	215 603	2 624	1 289
Innskudd fra og gjeld til kredittinstitusjoner	3 787	3 769			
Innskudd fra og gjeld til kunder	92 178	95 186			
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	37 232	94 833			
Finansielle derivater	679	1 332			
Forpliktelser ved periodeskatt	745	774			
Forpliktelser ved utsatt skatt	130	132			
Annen gjeld og balanseført forpliktelse	700	1 638			
Ansvarlig lånekapital	1 302	1 630			
Kapital fra tredjeparter som kvalifiserer som tilleggskapital	1 176	1 457			
Sum gjeld	136 753	199 294			
Egenkapitalbevis	5 791	5 725			
Overkursfond	848	848			
Utjevningsfond	3 269	3 269			
Avsatt utbytte og annen eierandelskapital	555	555			
Grunnfond	4 053	4 053			
Annen innskutt egenkapital	166	166			
Gavefond	29	29			
Avsatt kundeutbytte og gaver	237	460			
Fond for urealiserte gevinster	320	320			
Hybridkapital	650	1 225			
Kapital fra tredjeparter som kvalifiserer som godkjent øvrig kjernekapital	969	1 147			
Annen egenkapital	1 104	2 168			
Ikke-kontrollerende eierinteresser	113	116			
Kapital fra tredjeparter som kvalifiserer som godkjent ren kjernekapital	51	51			
Sum egenkapital	17 135	18 933			
Sum gjeld og egenkapital	155 459	218 227			
Sum gjeld og egenkapital	134 782	191 904			

Tabell 3.3: Avvik mellom regulatorisk eksponering og finansiell eksponering

	Totalt	Behandlet etter ramme- verk for kredittrisiko	Behandlet etter ramme- verk for motpartsrisiko
Sum eiendeler i CRR konsernet	218 227	215 603	2 624
Gjeld til motregning i CRR-konsernet			
Nettobeløp etter motregning			
Nominell verdi av poster utenom balansen	26 938	26 938	
Forskjell som følge av ulike verdsettelse	2 169		2 169
Forskjell som følge av netting og sikkerhetsstillelse	-2 557		-2 557
Forskjell som følge av ulik vurdering av avsetninger i konsernet			
Poster som unntas beregning eller fratrekkes ansvarlig kapital	-1 289	-1 289	
Øvrig	1 998	1 998	
Eksponering før konverteringsfaktorer	245 486	243 250	2 236

3.3 Sikkerhetsstilte eiendeler

Bankens sikkerhetsstillelse av eiendeler skjer i hovedsak gjennom fire typer transaksjoner:

- Deponering av verdipapirer i Norges Bank for låneopptak.
- Motregning og kontantsikkerheter i forbindelse med derivatkontrakter.
- Gjensalgsvtaler.
- Pantsettelse av utlån i forbindelse med utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett, heretter kalt OMF.

Det meste av bankens sikkerhetstillelse av eiendeler skjer via SpareBank 1 Boligkreditt AS og SpareBank 1 Næringskreditt AS som utsteder OMF. Obligasjonene

utstedes med sikkerhet i en masse av eiendeler, henholdsvis utlån med pant i boligeiendom og utlån med pant i næringseiendom. Disse selskapene konsolideres forholdsmessig i konsernet i forbindelse med kapitaldekningsberegningene, men konsolideres inn etter egenkapitalmetoden i konsernregnskapet etter IFRS.

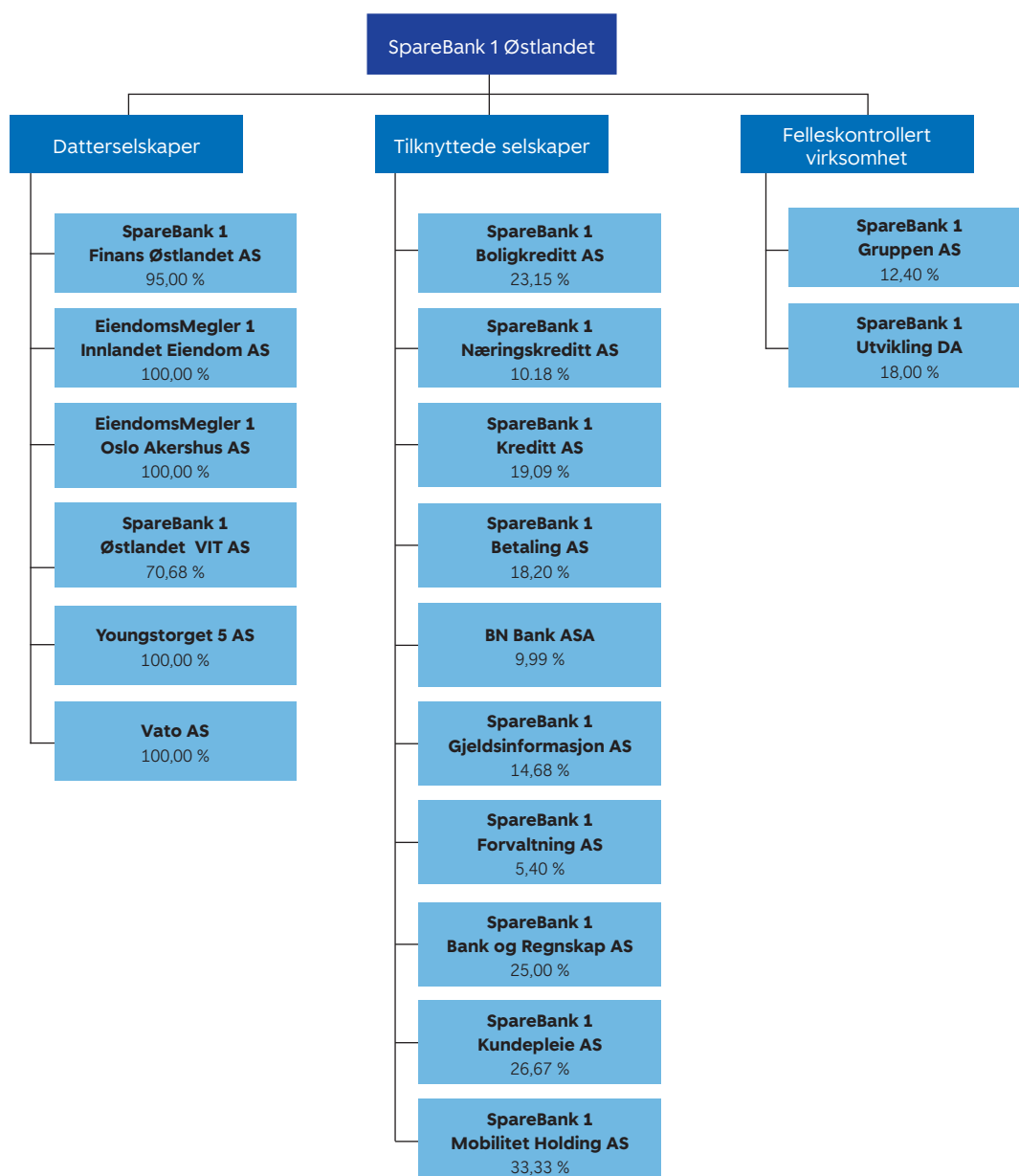
Sikkerhetsstilte eiendeler, samt mottatte sikkerheter i forhold til sum eiendeler og mottatte sikkerheter (asset encumbrance ratio) er 27 prosent for det regulatoriske konsernet. For morbanken er tilsvarende forholdstall tilnærmet 1 prosent. For mer informasjon om OMF-utstedelser vises det til kredittforetakenes finansielle rapporter.

4 Konsernet

4.1 Konsernstruktur

Selskapene som inngår i konsernet SpareBank 1 Østlandet fremgår av figuren nedenfor.

Figur 4.1: Konsernstruktur

SpareBank 1 Østlandet er morbanken i konsernet og er den ledende leverandøren av finansielle tjenester til personer, bedrifter og offentlig sektor i Innlandet og en utfordrer innenfor det samme tjenestespekteret i sentrale deler av østlandsområdet.

SpareBank 1 Finans Østlandet AS selger leasingprodukter og salgspantfinansiering med hele Østlandet som sitt primære markedsområde. Morbanken, SpareBank 1 Ringerike-Hadeland gjennom sin eierposisjon, og kapitalvareleverandører er i tillegg til internett de viktigste distribusjonskanalene for selskapet.

EiendomsMegler 1 Innlandet Eiendom AS er Innlandets ledende eiendomsmeglervirksomhet og er representert på de mest sentrale deler i fylket.

EiendomsMegler 1 Oslo Akershus AS er konsernets eiendomsmeglervirksomhet i Oslo og tidligere Akershus.

SpareBank 1 Østlandet VIT AS er et holdingselskap som eier 70,7 prosent av aksjene i TheVIT AS. TheVIT AS tilbyr tjenester innen økonomi, regnskap/lønn, analyse, HR og forretningsutvikling.

Youngstorget 5 AS eier morbankens kontorbygg på Youngstorget i Oslo.

Vato AS eier enkelte av konsernets kontorbygg i Innlandet.

SpareBank 1 Boligkreditt AS er alliansebankenes felles boligkredittforetak.

SpareBank 1 Næringskreditt AS er alliansebankenes felles næringskredittforetak.

SpareBank 1 Kreditt AS er alliansebankenes felles selskap for kredittprodukter.

SpareBank 1 Betaling AS er alliansebankenes felles mobilbetalingsselskap som er deleier i Vipps AS.

BN Bank ASA er eid av SpareBank 1-banker og har sitt hovedkontor i Trondheim, samt et kontor i Oslo. BN Bank er en landsdekkende bank for bedrifter og personkunder uten filialer, hvor kundene betjenes via nett og telefon.

SpareBank 1 Gjeldsinformasjon AS er SpareBank 1-bankenes felles holdingselskap for eierpostene i Norsk Gjeldsinformasjon AS. Norsk Gjeldsinformasjon er eid av de største bankene i Norge som tilbyr kreditt i personmarkedet og selskapet formidler gjeldsinformasjon til finansforetak og kredittopplysningselskaper.

SpareBank 1 Forvaltning AS er SpareBank 1-bankenes felles selskap innenfor spare- og investeringsområdet. SpareBank 1 Forvaltning består av selskapene ODIN Forvaltning AS, SpareBank 1 Kapitalforvaltning AS og SpareBank 1 Verdipapirservice AS.

SpareBank 1 Bank og Regnskap AS utvikler og formidler finansielle tjenester til små og mellomstore bedrifter og er eid av bankene i SpareBank 1-alliansen.

SpareBank 1 Kundepleie AS er SpareBank 1-bankenes felles selskap for forvaltning av CRM-løsninger.

SpareBank 1 Mobilitet Holding AS eier 47,2 prosent av aksjene i bilabonnementselskapet Fleks AS. SpareBank 1 Finans Østlandet AS er en av eierne av SpareBank 1 Mobilitet Holding AS, sammen med SpareBank 1 Nord-Norge, SpareBank 1 Finans Midt-Norge og SR-Bank.

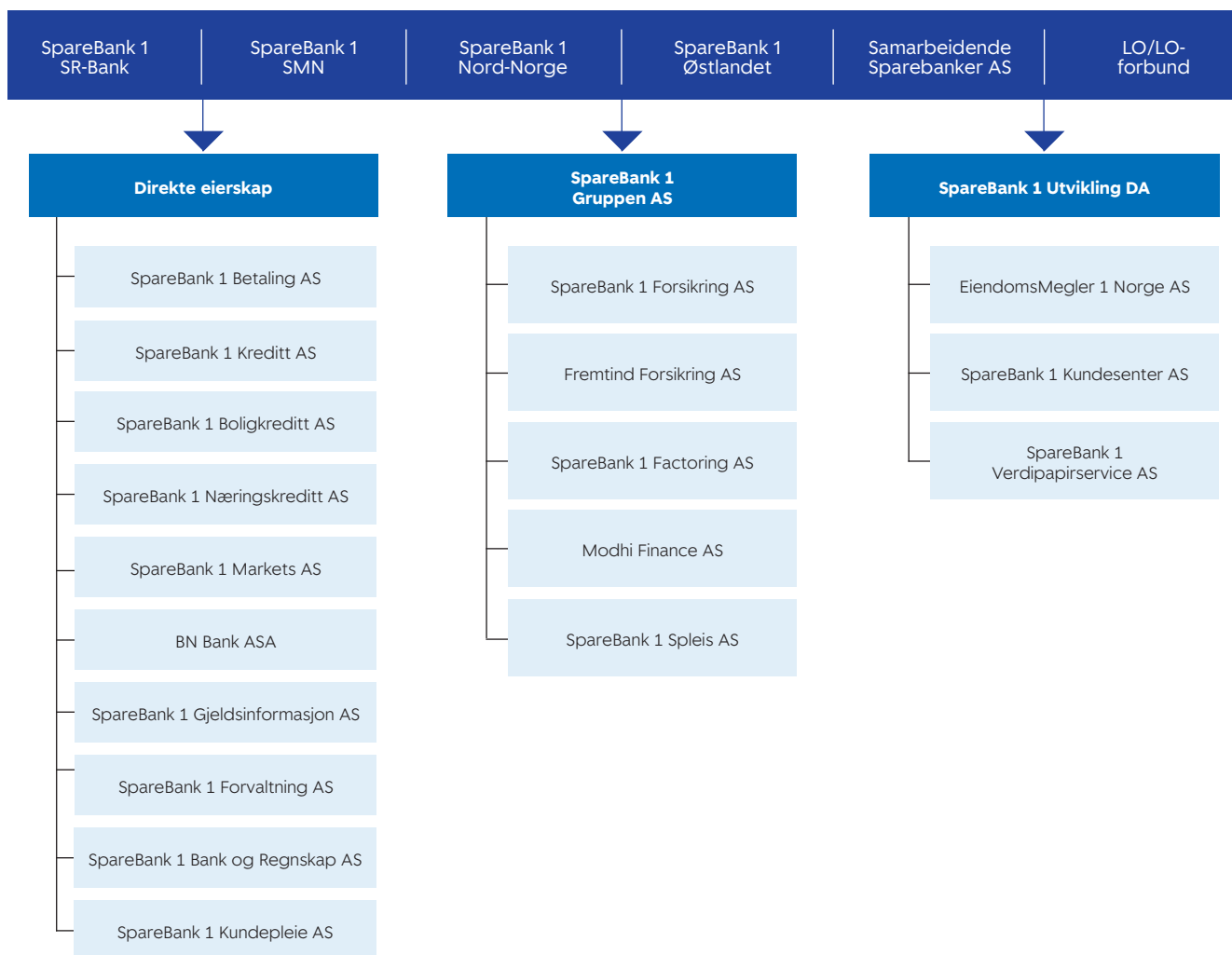
SpareBank 1 Gruppen AS og SpareBank 1 Utvikling DA

SpareBank 1-alliansens formål er å anskaffe og levere konkurransedyktige finansielle produkter og tjenester, samt å ta ut stordriftsfordeler i form av lavere kostnader og/eller høyere kvalitet. Alliansen bidrar på den måten til at privatpersoner og bedrifter opplever lokal forankring, kompetanse og en enklere hverdag. Videre skal alliansen bidra til å sikre bankens verdiskapning til glede for bankens interessenter.

SpareBank 1-bankene driver alliansesamarbeidet, samt utvikling og drift av produkter gjennom SpareBank 1 Utvikling DA og SpareBank 1 Gruppen AS. SpareBank 1 Gruppen AS er deleier i forsikringsselskapet Fremtind AS. SpareBank 1 Utvikling DA har ansvaret for samarbeidsprosessene i SpareBank 1-alliansen, der teknologi, merkevare, kompetanse, felles prosesser/beste praksis og innkjøp står sentralt.

SpareBank 1-bankene deltar i stor utstrekning i felles utviklingsarbeid.

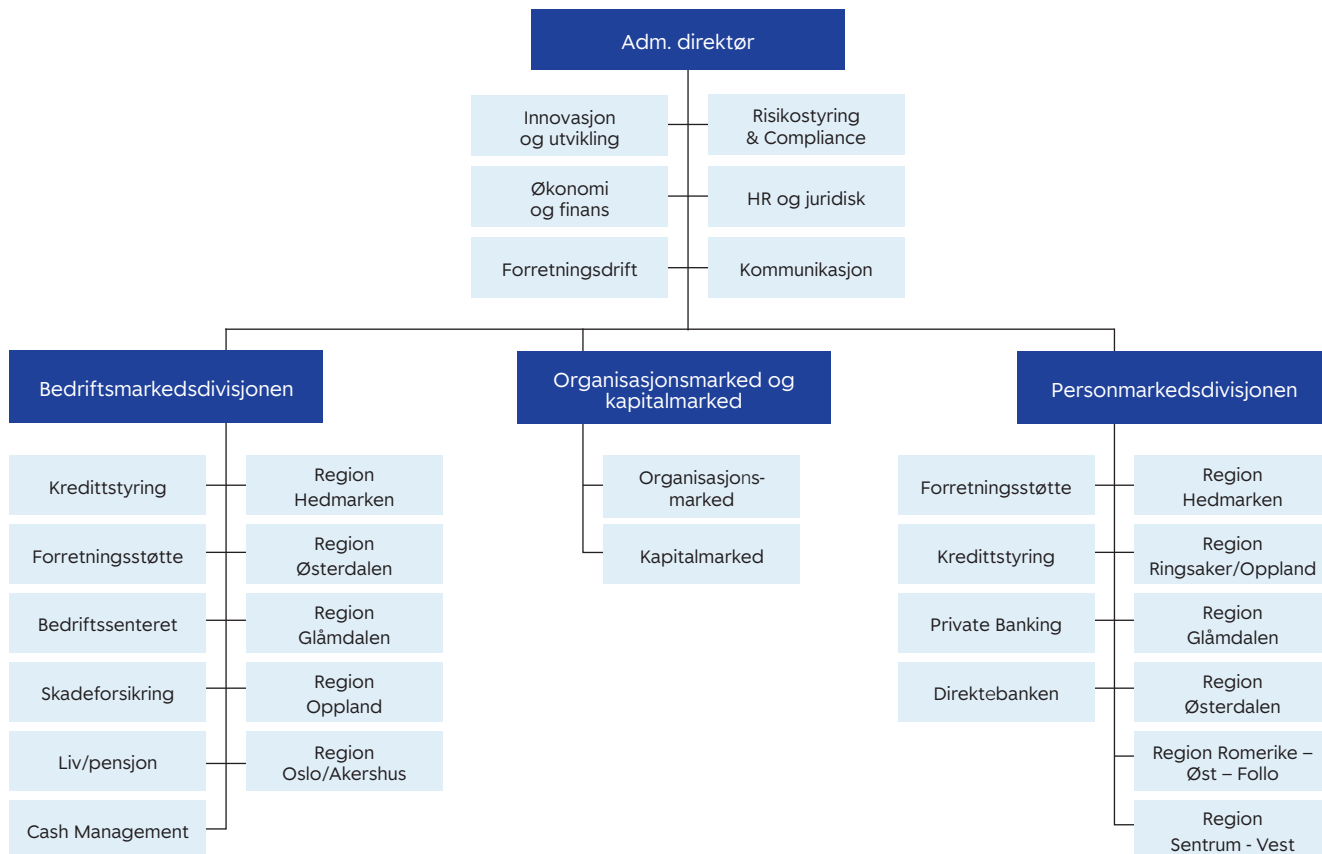
Figur 4.2: SpareBank 1-alliansen

4.2 Organisasjonskart

Morbanken SpareBank 1 Østlandet er per 31. desember 2021 organisert slik det fremgår av figuren nedenfor.

Figur 4.3: Organisasjonskart

4.3 Risiko- og kapitalstyring

4.3.1 Formål

Risiko- og kapitalstyringen i konsernet skal støtte opp under konsernets strategiske utvikling og måloppnåelse, og bidra til opprettholdelse av ønsket risikoprofil. Risiko- og kapitalstyringen skal videre bidra til å sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Dette skal oppnås gjennom:

- En tydelig bedriftskultur som kjennetegnes av høy bevissthet om risiko- og kapitalstyring.
- En god forståelse av hvilke risikoer som driver inntjeningen.
- Å tilstrebe god kapitalanvendelse.
- Å unngå at uventede enkelthendelser skader konsernets finansielle stilling i alvorlig grad.

Konsernet skal ha en moderat til lav risikoprofil. Rammeverket for fastsettelse av konsernets risikoprofil skal gi en helhetlig og balansert oversikt over den risiko virksomheten er eksponert for og består av utsagn som

definerer konsernets risikovilje innenfor vesentlige risikokategorier. Risikovilje defineres som ønsket risikoeksponering-/profil ut fra et inntjenings- og tapsperspektiv.

Basert på utsagnene som definerer konsernets risikovilje kvantifiseres risikoprofilen gjennom fastsettelse av måleindikatorer for konsernets risikovilje og risikoevne. Risikoevne defineres som maksimal risikoeksponering før konsernet kommer i konflikt med myndighetskrav eller tvinges til å gjennomføre uønskede tiltak, herunder uønsket endring i strategi eller forretningsmodell.

Målsatt risikoprofil skal reflekteres i øvrige deler av rammeverket for risikostyring, herunder for eksempel ved fastsettelse av fullmakter og rammer for operativ styring.

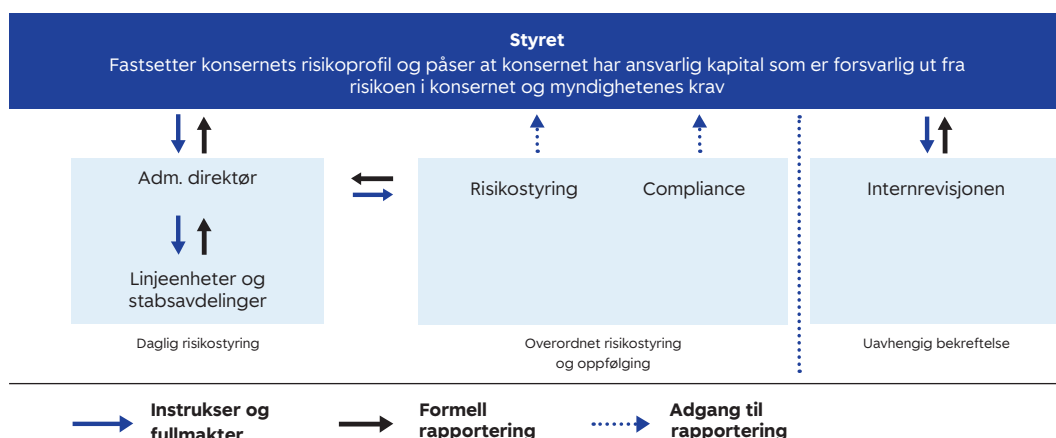
4.3.2 Styrings- og kontrollstruktur

Styring og kontroll omfatter alle prosesser og kontrolltiltak som er iverksatt av konsernets ledelse for å sikre en effektiv forretningsdrift og gjennomføring av konsernets strategier.

I prosessen for risikostyring er bedriftskulturen grunnmuren som de andre elementene bygger på. Bedriftskulturen omfatter ledelsesfilosofi, lederstil, styringsprinsipper og menneskene i organisasjonen med deres individuelle egenskaper som integritet, verdigrunnlag og etiske holdninger. God bedriftskultur er viktig da det motsatte vanskelig kan kompenseres med andre kontroll- og styringstiltak.

Det er etablert et tydelig verdigrunnlag og etiske retningslinjer som er tydelig kommunisert i hele organisasjonen. Retningslinjene gir informasjon om de forventninger som stilles til den enkelte ansatte når det gjelder integritet, etisk adferd og kompetanse.

Figur 4.4: Roller og ansvar i risikostyringsprosessen

Styret har ansvaret for å påse at konsernet har en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra strategisk målbilde, vedtatt risikoprofil og myndighetspålagte krav. Styret fastsetter de overordnede målsettingene relatert til risikoprofil og avkastning. Styret fastlegger videre overordnede rammer, fullmakter og retningslinjer for risiko- og kapitalstyringen i konsernet, samt etiske retningslinjer som skal bidra til høy etisk standard. Videre skal styret påse at ledelsen sørger for en hensiktsmessig og effektiv risikostyringsprosess i samsvar med lover, forskrifter, vedtekter og prinsipper beskrevet i dette dokument, samt fastsette beredskaps- og kontinuitetsplaner for å sikre at driften kan videreføres og tap begrenses ved vesentlige uforutsette hendelser.

Styrets arbeid er nedfelt i en årsplan som oppdateres årlig. Dette sikrer at styret har tilstrekkelig tid til og fokus på sentrale oppgaver.

Styret har egne utvalg for risikostyring, revisjon og godtgjørelse. Risikoutvalget er et forberedende organ for styret i saker som vedrører konsernets risikostyring og internkontroll, mens revisjonsutvalget forbereder saker som vedrører finansiell informasjon og internkontroll knyttet til denne. Utvalgene består av de samme tre medlemmene utgått av styret, men utvalgene har ikke samme leder. Godtgjøringsutvalget har et rådgivningsansvar overfor styret ved fastsettelse og oppfølging av policy for godtgjørelse gjeldende for alle ansatte og skal tilsvarende bistå styret i dets arbeid med ansettelsesvilkår for administrerende direktør, samt når det gjelder hovedprinsipper og strategi for kompensasjon av det øverste ledersjikt i konsernet. Godtgjøringsutvalget består av tre

Ved rekruttering av nye medarbeidere er faglig og personlig egnethet i forhold til den stillingen som skal besettes en forutsetning.

Alle konsernets forretningsområder og stabsfunksjoner er representert i konsernledelsen. For alle nøkkelområder i konsernet skal det være etablert tydelige ansvarsforhold.

4.3.3 Sentrale roller og ansvarsområder

Konsernet legger vekt på en kontroll- og styringsstruktur som fremmer målrettet og uavhengig styring og kontroll. Ansvar for styring av risiko er derfor delt mellom ulike roller i henhold til figuren nedenfor.

styremedlemmer hvorav én er ansattrepresentant.

Administrerende direktør har ansvaret for den overordnede risikostyringen. Det betyr at administrerende direktør er ansvarlig for at det implementeres effektive risikostyringssystemer i konsernet og at risikoeksponeringen overvåkes. Administrerende direktør er videre ansvarlig for delegering av fullmakter og rapportering til styret.

Forretningsdivisjoner og stabsenheter har ansvaret for risikostyringen innenfor sitt ansvarsområde. Det innebærer at lederne skal sørge for at det etableres og gjennomføres forsvarlig risikostyring og sørge for at denne utføres i samsvar med styringsdokumenter, fullmakter, rutiner og instruksjoner.

Avdeling for risikostyring og compliance er organisert uavhengig av linje- og stabsenheter og rapporterer direkte til administrerende direktør. I tillegg har avdelingen adgang til å rapportere direkte til styret. Avdelingen er ansvarlig for uavhengig oppfølging og rapportering av risikobildet og følger opp at konsernet etterlever gjeldende lover og forskrifter. Avdelingen er todelt og består av avdeling for risikostyring og avdeling for compliance. Avdeling for risikostyring har ansvaret for rammeverket for risikostyring, inkludert risikomodeller og risikostyringssystemer, mens avdeling for compliance har ansvaret for rammeverket for compliance og forretningskikkrisiko. Leder av compliance har adgang til å rapportere direkte til styret og administrerende direktør, selv om avdelingen er samorganisert med risikostyring.

I datterselskapene skal det være utpekt en person/personer som skal ivareta risikostyring- og complianceansvaret i det respektive selskap.

Internrevisjonen er styrets redskap for å påse at risikostyringen er målrettet, effektiv og fungerer som forutsatt.

4.3.4 Beslutningsstrukturer

Følgende utvalg er etablert innenfor risikostyringsområdet for å bistå administrerende direktør med beslutningsgrunnlag og oppfølging:

- Risiko- og balansestyringskomiteen.
- Kredittutvalg.

Risiko- og balansestyringskomiteen er et rådgivende organ for administrerende direktør og er bredt sammensatt med sentrale ledere fra avdeling for risikostyring og compliance, økonomi- og finansavdelingen og forretningsområdene. Internrevisjonen kan tiltre som observatør ved behandling av årsrapport for validering. Risiko- og balansestyringskomiteen ledes av administrerende direktør.

Overordnet skal risiko- og balansestyringskomiteen vurdere konsekvensen av ulike scenariers effekt på lønnsomhet, soliditet, finansiering og likviditet, som grunnlag for strategiske diskusjoner om vekstmål for innskudd og utlån, utbyttestrategier med videre. Risiko- og balansestyringskomiteen skal videre:

- Følge opp konsernets risikoprofil og kapitaldeknings-situasjon og foreslå korrigerende tiltak ved behov.
- Behandle og anbefale endringer i risikobaserte styringsdokumenter.
- Behandle og anbefale endringer i eier- og kapitalstyringsrammeverk, kapitalmål og kapitalplan.

- Behandle vesentlige forhold av betydning for konsernets balansestyring.
- Validere risikostyringssystemene.
- Vurdere og anbefale nye risikomodeller.

Kredittutvalget er et rådgivende organ for administrerende direktør ved kredittbeslutninger under administrerende direktørs fullmakter og skal:

- Vurdere lånesøknadene i henhold til gjeldende styringsdokumenter, bevilgningsreglement og kredittbehandlingsrutiner.
- Avdekke risiko i den enkelte søknad, inkludert en selvstendig vurdering av kredittrisiko.

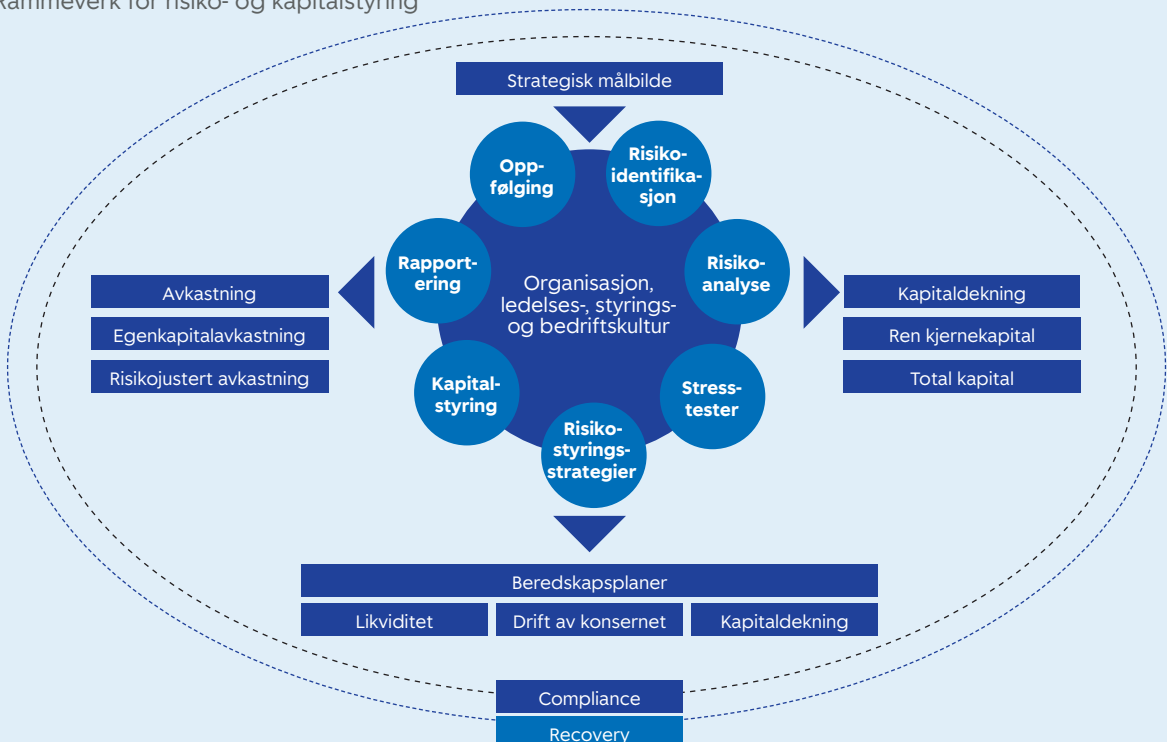
Kredittutvalget er sammensatt av administrerende direktør, konserndirektør bedriftsmarked, kredittsjef for bedriftsmarkedet og assisterende banksjef bedriftsmarked kreditt. Regionbanksjef og saksbehandler deltar ved behandling av sine saker.

4.3.5 Rammeverk for risiko- og kapitalstyring

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risiko- og kapitalstyring skal rammeverket baseres på de elementer som reflekterer måten styret og ledelsen styrer konsernet på:

- Strategisk målbylde.
- Organisering og bedriftskultur.
- Risikokartlegging.
- Risikoanalyse.
- Stresstester.
- Risikostrategier.
- Kapitalstyring, inkludert avkastnings- og soliditetsmålsettinger.
- Rapportering.
- Oppfølging.
- Beredskapsplaner.
- Compliance.
- Gjenopprettingsplaner.

Figur 4.5: Rammeverk for risiko- og kapitalstyring

Sammenhengen mellom de enkelte elementene kan oppsummeres som i figur 4.5..

4.3.5.1 Strategisk mål bilde og ønsket risikoprofil

Risiko- og kapitalstyringen skal ta utgangspunkt i konsernets strategiske målsettinger uttrykt i forretningsstrategien og ønsket risikoprofil slik denne er fastsatt i konsernets overordnede risikostrategi og -policy.

4.3.5.2 Risikoidentifikasjon

For å kunne realisere det strategiske målbildet og ønsket risikoprofil skal styret og ledelsen kjenne risikobildet. Risikoidentifikasjonsprosessen skal være framoverskuende og være en integrert del av strategiprosessen. Prosessen skal dekke alle vesentlige risikoer konsernet står overfor og skal gjennomføres minimum en gang per år eller oftere når særlige forhold tilsier det.

4.3.5.3 Risikoanalyse

Risikoanalysen skal danne grunnlag for hvordan konsernet forstår og styrer risikoene. Det betyr blant annet at:

- Vesentlige risikoer i størst mulig grad skal kvantifiseres hvor metoder og modeller for kvantifisering er basert på anerkjente metoder for måling av risiko.
- Det skal foretas en vurdering og dokumentasjon av de kontrolltiltak som er etablert og om disse tiltakene er forsvarlig ivarettatt.
- Det for vesentlige risikoer skal det utarbeides en risikoprofil som i størst mulig grad skal kvantifiseres.

4.3.5.4 Stresstester

Stresstester er viktige verktøy for å vise hvordan negative hendelser påvirker resultat, balanse, kapitaldekning og likviditet. Stresstester skal inngå som et viktig element i konsernets framskrivning av finansiell utvikling, herunder også framskrivninger knyttet til et alvorlig, men ikke usannsynlig økonomisk tilbakeslag. Stresstester skal gjennomføres minimum årlig, og benyttes i kapitalvurderingsprosessen og ved vedlikehold av konsernets gjenopprettingsplan.

4.3.5.5 Risikostrategier

Konsernets overordnede risikostrategi og -policy gir en beskrivelse av konsernets vedtatte risikotoleranse og policy for arbeidet med risiko- og kapitalstyring. Dokumentet består av en strategidel som beskriver ønsket risikotoleranse, samt en policydel som angir hvordan risikostyringen skal gjennomføres. Styringsdokumentet har en rekke underliggende risikobaserte styringsdokumenter innenfor alle vesentlige risikokategorier.

Dokumentet skal gjennomgås minimum årlig og oppdateres ved behov. Basert på gjennomgåelsen skal dokumentet fremlegges for styret til beslutning.

Styringsdokumentet er gjeldende for konsernet, men må behandles og vedtas av det enkelte selskapsstyre. Ved implementering i bankens datterselskaper skal rammeverket implementeres i størst mulig grad, dog hensyntatt det enkelte datterselskaps størrelse og risikobilde. Dette kan gjøres ved at det etableres eget dokument for risikostyring basert på prinsippene i overordnet risikostrategi- og policy på en slik måte at alle formelle lov- og forskriftskrav til virksomhetene oppfylles.

Formålet med dokumentet er videre å definere konsernets rammeverk for styring og kontroll. Dokumentet gir føringer for konsernets overordnede holdninger til og prinsipper for risiko- og kapitalstyring, og skal sikre at det etableres og vedlikeholdes effektive og hensiktsmessige risiko- og kapitalstyringsprosesser.

Rammeverket skal tilfredsstillende eksterne krav og forventninger til god risiko- og kapitalstyring. Dette omfatter blant annet:

- Lover og forskrifter.
- Finanstilsynets retningslinjer.
- Helhetlig risikostyring – et integrert rammeverk (COSO-rammeverket).
- Norsk anbefaling om "Eierstyring og selskapsledelse".
- Guidelines on Internal Governance (EBA GL 2021/05)

De underliggende risikostrategiene og -policyene er styrets instrumenter for fastsettelse av ønsket risikotoleranse innenfor ulike risikoområder og skal sikre at risikoene styres i tråd med denne. De ulike styringsdokumentene skal gjenspeile overordnede mål og strategier gitt gjennom overordnet risikostrategi og konsernets forretningsstrategi, og skal stå i forhold til konsernets risikoevne og -vilje. De underliggende risikostrategiene og -policyene fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig.

Videre fungerer konsernets etiske retningslinjer som en rettesnor for virksomheten ved å definere hvilke etiske krav som stilles internt og hvordan konsernet skal forholde seg til andre interessenter.

Konsernets strategi for samfunnsansvar og bærekraft beskriver på sin side konsernets muligheter og utfordringer rundt samfunnsengasjement og bærekraft, samt hvordan disse spørsmålene håndteres.

4.3.5.6 Kapitalstyring

Konsernet skal ha en kapitalstyring som bidrar til:

- Effektiv kapitalanskaffelse og -anvendelse i forhold til det strategiske målbildet og den vedtatte forretningsstrategien.
- Tilfredsstillende egenkapitalavkastning.
- Tilfredsstillende ren kjernekapitaldekning ut fra ønsket risikoprofil og myndighetsfastsatte krav.
- Konkurransedyktige vilkår, og langsiktig god tilgang på innlån i kapitalmarkedene.
- Utnyttelse av vekstmuligheter i det til enhver tid definerte markedsområde.

På grunnlag av det strategiske målbildet og resultatet av kapitalvurderingsprosessen skal det årlig utarbeides en kapitalplan. Det skal som et minimum benyttes to ulike framskrivninger av konsernets finansielle utvikling for de neste tre årene. Framskrivningene skal ta hensyn til forventet utvikling i perioden, samt en situasjon med alvorlige, men ikke usannsynlig økonomiske tilbakeslag.

Med grunnlag i framskrivningene skal styret og ledelsen foreta en samlet vurdering av om kapitalnivået er tilstrek-

kelig og tilpasset konsernets risikoprofil og strategiske målbylde.

Konsernets målsettinger om ren kjerne- og total kapitaldekning skal sikre tilstrekkelig kapital til å oppfylle myndighetspålagte kapitalkrav og ivareta vernet av konsernets kreditorer.

4.3.5.7 Rapportering

Risikorapporteringen har som formål å sikre at alle organisasjonsnivåer har tilgang på tilstrekkelig og pålitelig risikorapportering. Dette skal sikre oversikt over aktuell risikoeksponering og eventuelle svakheter i risikostyringsprosessen. Rapporteringen skal danne grunnlaget for den videre oppfølging og overvåking av risikoeksponeringen og risikostyringsprosessen i konsernet.

4.3.5.8 Oppfølging og overvåking

Den løpende risikoeksponering skal overvåkes. Alle ledere er ansvarlige for den daglige risikostyringen innenfor eget ansvarsområde og derigjennom kapitalbruken innenfor eget ansvarsområde, og skal påse at risikoeksponeringen er innenfor besluttede rammer.

Den overordnede risikoeksponering og risikoutvikling følges opp gjennom periodiske risikorapporter til styret og ledelsen. Overordnet risikoovervåking og rapportering foretas av avdeling for risikostyring og compliance. Formålet med oppfølgingen er videre å vurdere hvor effektiv prosessen for risikostyring er over tid, og sikre at nødvendige tiltak eller endringer blir gjennomført.

Konsernet har etablert indikatorer med grenseverdier for oppfølging og overvåking. På denne måten sikres

tidsriktige vurderinger av behov for eskalering ved negativ utvikling i én eller flere indikatorer.

4.3.5.9 Compliance

Det skal finnes prosesser som sikrer etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter, slik at konsernet ikke påføres sanksjoner eller annet økonomisk tap som følge av brudd på disse. Dette skal skje gjennom:

- Et tydelig verdigrunnlag og etiske retningslinjer som er tydelig kommunisert og forstått i organisasjonen.
- Retningslinjer og rutiner for å fange opp, kommunisere og implementere endringer i lover og forskrifter.
- Retningslinjer og rutiner for å følge opp og rapportere etterlevelsen av lovene/forskriftene.

4.3.5.10 Beredskapsplaner

Konsernets kjernevirksomhet er å ta risiko. Dette vil over tid kunne påføre bankene større uventede tap, på tross av gode risikostyringssystemer og prosesser. En slik situasjon vil kunne medføre alvorlig press på kapitaldekning, likviditet og drift. Konsernet skal derfor ha beredskapsplaner på nevnte områder.

4.3.5.11 Gjenopprettingsplan

I tillegg til ordinære beredskapsplaner har konsernet etablert en egen gjenopprettingsplan som angir konkrete og gjennomførbare tiltak for håndtering av finansielle krisesituasjoner. Gjenopprettingsplanen skal ikke forutsi finansielle kriser, men identifisere og vurdere konsernets muligheter for å gjenopprette finansiell styrke og levedyktighet i situasjoner der konsernet er satt under et hardt finansielt press.

4.4 Godtgjørelsesordninger

SpareBank 1 Østlandets godtgjørelse til ledende ansatte er i henhold til regler og retningslinjer fastsatt i finansforetaksloven og finansforetaksforskriften. For detaljer

henvises det til rapport om godtgjørelse til ledende personer som er publisert på bankens nettsider.

4.5 Sentrale risikogrupper

Konsernet eksponeres for en rekke ulike typer risiko hvor de viktigste risikogrupperne er:

- **Systemrisiko** er risiko for at finansiell ustabilitet gir forstyrrelser i tilbudet av finansielle tjenester av et omfang som kan føre til betydelige negative virkninger på produksjon og sysselsetting.
- **Kredittrisiko** er risikoen for tap som følge av kunders eller andre motparters manglende evne og/eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser.
- **Markedsrisiko** er risikoen for tap som følge av endringer i observerbare markedscurser som renter, aksjekurser og valutakurser.
- **Likviditets- og refinansieringsrisiko** er risikoen for ikke å være i stand til å innfri forpliktelser eller ikke evne å finansiere eiendeler, herunder ønsket vekst, uten vesentlige økte kostnader.
- **Operasjonell risiko** er risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser.
- **Omdømmerisiko** er risikoen for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit i markedet, dvs. hos kunder, motparter, aksjemarkedet og myndigheter.
- **Eierrisiko** er risikoen for at konsernet blir påført et negativt resultat fra eierposter i strategisk eide selskap og/eller må tilføre ny egenkapital til disse selskapene.
- **Bærekraftsrisiko** (ESG-risiko) er risikoen for tap som følge av at bankens eksponeringer mot motparter påvirkes negativt av ESG-faktorer. ESG-risiko er en risikodriver for kredittrisiko, motpartsrisiko og markedsrisiko og kan deles i;

- a) Miljørisiko (E) er risikoen for tap som følge av at bankens eksponering mot motparter påvirkes negativt av miljøfaktorer, herunder klimaendringer og/eller annen miljøforringelse.
 - b) Sosial risiko (S) er risikoen for tap som følge av bankens eksponering mot motparter påvirkes negativt av sosiale faktorer som samfunnsforhold, arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter, fattigdom o.a.
 - c) Styringsrisiko (G) er risikoen for tap som følge av bankens eksponering mot motparter påvirkes negativt av dårlig styring og kontroll hos motparten.
- **Compliancerisiko** er risikoen for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, bøter, økonomisk tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter eller myndighetsfastsatte retningslinjer.
 - **Anti-hvitvaskrisiko** er risikoen for at bankens produkter og tjenester blir misbrukt til hvitvasking eller terrorfinansiering.
 - **Forretningskikkrisiko** er risikoen for tap av konsesjon, andre offentlige sanksjoner eller straffereaksjoner, omdømmetap eller økonomisk tap som følge av at bankens forretningsmetoder eller de ansattes jobb-adferd i vesentlig grad skader kundenes interesser eller markedets integritet.
 - **Regulatorisk risiko** er risikoen for at endringer i det regulatoriske rammeverket i vesentlig grad påvirker bankens lønnsomhet, kapitalbehov eller rammevilkår for øvrig på en negativ måte.
 - **Risikoen for uforvarlig gjeldsoppbygging** er risikoen for at konsernets soliditet reduseres uforholdsmessig som følge av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging.
 - **Forretningsrisiko** er risikoen knyttet til uventede inntekts- og kostnadssvingninger fra andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.
 - **Pensjonsrisiko** er risikoen for tap som følge av at bankens pensjonsordning er underfinansiert i forhold til fremtidige forpliktelser, og som følge av det må oppkapitaliseres.

5 Kredittrisiko

Kredittrisiko er risikoen for tap som følge av kunders eller andre motparters manglende evne og/eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser. Banken påføres kredittrisiko hovedsakelig gjennom utlån til person- og bedriftsmarkedskunder, men også gjennom andre eiendeler som banken holder kapital for. I sistnevnte gruppe faller garantier, ubenyttede trekkrettigheter, rentebærende verdipapirer, egenkapitalposisjoner og interbankplasse- ringer. Kredittrisiko omfatter også konsentrasjoner som oppstår som følge av store eksponeringer mot enkelt- kunder, enkelt næringer, geografiske områder og vekst.

5.1 Styring og kontroll

Styring av kredittrisikoen i konsernet skal gjennomføres i tråd med krav og anbefalinger i:

- Finansforetaksloven.
- CRR-/CRD IV-forskriften.
- Finanstilsynets metodikk for risikobaserte tilsyn.
- Sentrale anbefalinger fra EBA.

Konsernet skal ha en kvalitet i kreditthåndverket og i -porteføljen som bidrar til lave kredittap over tid. Figuren nedenfor viser strategier og prosedyrer som ligger til grunn for konsernets styring og kontroll av kredittrisiko i porteføljene.

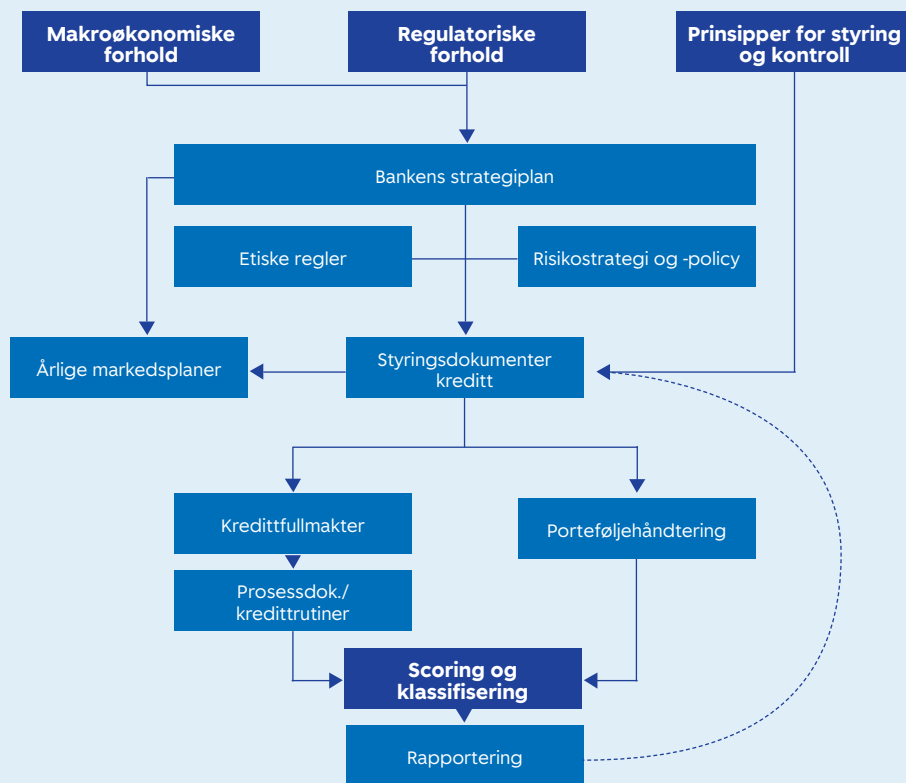
5.1.1 Styringsdokument for kredittrisiko

Styringsdokument for kredittrisiko gir en beskrivelse av både kredittstrategi og -policy for PM og BM. Dokumentet fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig. Formålet med strategidelen er fastsette prinsipper for bankens kredittgivning og hvordan kredittrisiko i banken skal styres. Formålet med kredittpolicydelen er å styre praksis for kredittområdet i PM og BM. Videre skal policy- en bidra til å sikre at banken opptre ensartet og i tråd med eksterne rammebetingelser, herunder lover og regler, og internt fastsatt risiko- og kvalitetsnivå.

5.1.2 Årlige markeds- og aktivitetsplaner

De årlige markeds- og aktivitetsplanene beskriver hvilke aktiviteter som skal gjennomføres det enkelte år. Disse skal bidra til at de markeds-, inntjenings- og risikomessige målsettinger i henhold til bankens strategiplan og risiko- strategier nås.

Figur 5.1: Rammeverk for styring av kredittrisiko

5.1.3 Bevilningsreglement/kredittfullmakter

Styret delegerer kredittfullmakt til administrerende direktør og fastsetter bankens bevilningsreglement. Kredittfullmaktene er personlige og skal gjenspeile den enkeltes kompetanse. Kredittfullmaktene differensieres etter volum og risiko. Bevilningsreglementet revideres ved behov, minimum årlig.

5.1.4 Prosessdokumentasjon/kredittrutiner

Dokumentasjonen regulerer ulike forhold knyttet til den løpende kredittgivning og engasjementsoppfølging, herunder rutiner for oppfølging av misligholdte engasjementer, vurdering av nedskrivningsbehov, med videre. Dokumentasjonen utarbeides av kredittsjefer i samråd med forretningsdivisjonene. Dokumentene revideres løpende.

5.1.5 Risikoprising

Konsernet etterstreber riktig prising av kredittrisiko og har etablert prismodeller og kundelønnsomhetsmodeller basert på risikoklassifiseringssystemet.

5.1.6 Validering

Valideringsprosessen har til hensikt å etterprøve kredittrisikomodellene og konsernets IRB-system for å sikre at så vel modeller som etterlevelse og anvendelse av IRB-systemet har god kvalitet over tid. Prosessen og utarbeidelse av nødvendig rapportering gjennomføres av avdeling for risikostyring. Valideringsrapport behandles i risiko- og balansestyringskomiteen hvor administrerende direktør deltar. Styret behandler valideringsrapporten og treffer beslutninger knyttet til relevante forhold som adresseres i rapporten.

5.1.7 Stresstesting

Det gjennomføres periodiske stresstester av kredittporteføljen hvor utviklingen i kredittporteføljene stresses som følge av store, men ikke usannsynlige, negative endringer i rammebetingelser. Resultatet av slike analyser har til hensikt å si noe om i hvilken grad porteføljen eller deler av porteføljen tåler en unormal og kraftig svekkelse av forutsetningene, og således hvordan dette påvirker bankens risikobilde og soliditet.

5.1.8 Oppfølging av kredittrisiko/risikorapportering

Risikoeksponeringen innenfor kredittområdet følges opp ved hjelp av et porteføljestyresystem. Det vektlegges å følge opp risikofordelt portefølje og utviklingen i denne basert på bevegelser mellom risikoklasser, misligholdsansynlighet, beregningsgrunnlag, konsentrasjonsrisiko og risikjustert avkastning.

Bedriftsmarkeds- og personmarkedsdivisjonene følger opp kredittrisikoen i porteføljen med månedlig frekvens. Kredittrisikoen følges opp basert på gjeldende strategiske rammer og målsetninger, samt om utvikling i porteføljene har ønsket retning. Avdeling for risikostyring følger opp risikoen i kredittporteføljen og rapporterer kvartalsvis til styret og månedlig til bankens ledergruppe. Basert på overordnet risikostrategi er det etablert rammer for når tiltak skal vurderes og iverksettes, samt rammer for risikovilje og evne.

5.2 Kreditrisikomodeller og risikoklassifisering

SpareBank 1 Østlandet og SpareBank 1 Finans Østlandet benytter, sammen med de øvrige bankene og finansieringsselskapene i SpareBank 1-alliansen, felles modeller for beregning av kredittrisiko i innvilgelsesprosessen og på porteføljenivå. Modellene er i hovedsak basert på statistiske beregninger og er inndelt i scorekort for ulike segmenter. Morbanken benytter modellene både i intern rapportering og i kapitaldekningsberegningen. Modellene baserer seg i hovedsak på komponentene i figuren nedenfor.

Internt benyttes det i tillegg en kontantstrømsmodell for beregning av PD ved innvilgelse og oppfølging av foretaksengasjementer innen bransjen næringseiendom utleie. Modellen benyttes også til å beregne verdierestimer på objektene som skal finansieres. Banken søkte Finanstilsynet i 2018 om å kunne benytte PD-estimatene fra modellen regulatorisk under IRB.

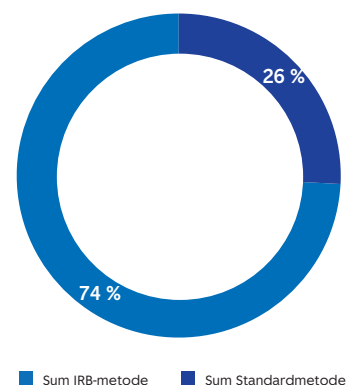
Figur 5.2: Risikoklassifiseringssystemet

Tabell 5.1: Godkjent metode for beregning av minimumskravet til ansvarlig kapital

Selskap	Portefølje	Regulatorisk metode
SpareBank 1 Østlandet - morbank	Stater/kommuner	Standardmetoden
SpareBank 1 Østlandet - morbank	Institusjoner	Standardmetoden
SpareBank 1 Østlandet - morbank	Borettslag, lag og foreninger	Standardmetoden
SpareBank 1 Østlandet - morbank	Foretak	IRB-Avansert
SpareBank 1 Østlandet - morbank	Massemarked	IRB
SpareBank 1 Finans Østlandet AS	Leasing og salgspant	Standardmetoden
SpareBank 1 Kredittkort AS	Kredittkort	Standardmetoden
SpareBank 1 Boligkreditt AS	Massemarked	IRB
SpareBank 1 Næringskreditt AS	Foretak	Standardmetoden

Figur 5.3: Konsernets kredittportefølje fordelt etter IRB-metode og standardmetode

5.2.1 IRB-systemet

Kapitaldekningsregelverket åpner for at banker kan søke myndighetene om å benytte egne modeller til å beregne kapitalkravet for kredittisiko. Metoden innebærer at kapitalkravet beregnes ut fra bankens egne estimater for misligholdssannsynlighet (PD), tapsgrad ved mislighold (LGD), antatt utnyttelse av rammekreditter og lånetilsagn (KF), og løpetid (M).

SpareBank 1 Østlandet har tillatelse til å bruke IRB-avansert metode for beregning av kapitalkrav for kredittisiko for engasjementskategoriene foretak og massemarked. Tidligere Sparebanken Hedmark og Bank 1 Oslo Akershus fikk tillatelse til å benytte IRB grunnleggende metode i henholdsvis 2012 og 2008, og tillatelse til å benytte IRB-avansert metode for foretak i 2015.

Banken har unntak fra IRB-metode for enkelte engasjement. Dette gjelder for stater/kommuner og institusjoner, hvor det er gitt permanent unntak, samt borettslag og foreninger/lag, hvor konsernet benytter standardmetoden.

For rapportering av kapitaldekningskonsernet konsolideres porteføljene til de deleide foretakene forholdsmessig basert på det deleide foretakets godkjente metode.

Tabellen nedenfor beskriver konsernets metoder for å beregne minimumskravet til ansvarlig kapital for de ulike engasjementskategoriene og porteføljene, mens figuren nedenfor viser fordelingen av porteføljen mellom IRB- og standardmetode¹.

5.2.2 Anvendelse av IRB-systemet

Bruk av IRB-metode stiller strenge krav til estimeringen av risikoparameterne, kompetanse og anvendelse i virksomheten.

Banken har lang erfaring med bruk av IRB-metode og har en profesjonalisert risikostyring i tråd med kravene etter IRB. IRB-systemet er godt integrert i alle ledd, og benyttes ved innvilgelse og oppfølging av enkeltengasjementer, prising, kapitalallokering, og ved utarbeidelse av strategier, risikostrategiske rammer og rapportering.

Modellene som benyttes under IRB er gjenstand for årlig validering for å sikre tilstrekkelige robuste estimater. Modellenes sammensetning og nivå justeres ved behov i henhold til etablerte rutiner, samt for å sikre at modellenes konjunktoregenskaper er ivarettatt.

Finanstilsynet gjennomfører årlig tilsyn av bankens anvendelse av IRB-systemet.

5.2.3 Modeller benyttet i regulatorisk IRB-rapportering

I tabellen nedenfor fremkommer hvilke modeller banken benytter i regulatorisk IRB-rapportering ved utgangen av 2021.

5.2.3.1 PD-modellen

PD er et uttrykk for hvor sannsynlig det er at en kunde går i mislighold i løpet av neste 12 måneder.

Konsernet har fra 01.01.2021 implementert ny misligholdsdefinisjon. Denne er utformet i henhold til European Banking Authority sine retningslinjer for hvordan banker skal anvende misligholdsdefinisjon i kapitalkravsforordningen (CRR) samt presiseringer i CRR/CRD IV forskriften.

Mislighold er definert som betalingsmislighold eller mislighold på grunn av manuell misligholdmerking (unlikeliness to pay).

Tabell 5.2: Modeller benyttet i regulatorisk IRB-rapportering

Engasjementskategori	Kundesegment	PD-modell	Scorekort	EAD-modell	LGD-modell
Massemarked - pant i bolig og fast eiendom (SMB og ikke SMB)	Alle personmarkedskunder	PD-modell for PM	Scorekort bolig	EAD PM	LGD PM
	Alle personlig næringsdrivende som i banken er registrert med personnummer				
Øvrige massemarkedskunder (SMB og ikke SMB)	Alle personmarkedskunder	PD-modell for PM	Scorekort øvrig	EAD PM	LGD PM
	Alle personlig næringsdrivende som i banken er registrert med personnummer				
Foretak	Alle foretak, unntatt segmentene nedenfor	PD-modell for BM	Inndeling i bransje-grupper og scorekort	EAD BM	LGD BM
	- Institusjoner og stater	Standardmetoden			
	- Borettslag				
	- Foreninger, lag og organisasjoner				

¹ Fordelingen er gjort på bakgrunn av netto eksponering på og utenfor balansen per 31. desember 2021

1. Betalingsmislighold er definert som vesentlig overtrekk med mer enn 90 dagers varighet. Terskelverdier for vesentlig overtrekk er gitt i CRR/CRD IV forskriften.
2. Mislighold på grunn av manuell misligholdmerking baserer seg i større grad på kredittfaglige vurderinger.

Hendelser som inngår i sistnevnte kategori er tapsavsetninger på kunden, konkurs/gjeldsordning, vurderinger av betalingslettelser, henstand over 180 dager, eller andre indikasjoner på at det kan være betydelig tvil om kunden vil oppfylle sine forpliktelser.

Ny misligholdsdefinisjon innebærer innføring av karenstid som tilsier at kundene blir kategorisert som misligholdt en periode etter at misligholdet er bragt i orden. Karenstid

er 3 måneder eller 12 måneder avhengig av underliggende årsak til misligholdet. For bedriftsmarkedskunder beregnes mislighold på konsernnivå (morbank og finansieringsselskap), mens det for personmarked er gitte kriterier som medfører misligholdssmitte i konsernet.

Banken benytter PD-modellene ved innvilgelse og ved månedlig reklassifisering av kundene. PD-modellene blir også brukt i prisfastsettelse, løpende rapportering og engasjementsoppfølging. Basert på PD-estimatet tilordnes hver kunde en risikoklasse etter skalaen i tabellen nedenfor.

Tabell 5.3: Risikoklasser

PD	Risikoklasse
0,00 - 0,10 %	A
0,10 - 0,25 %	B
0,25 - 0,50 %	C
0,50 - 0,75 %	D
0,75 - 1,25 %	E
1,25 - 2,50 %	F
2,50 - 5,00 %	G
5,00 - 10,00 %	H
10,00 - 99,99 %	I
Misligholdt	J
Nedskrevet	K

Tabellen nedenfor viser hvordan PD-modellen er bygget opp.

Tabell 5.4: Oppbygging av PD-modellen

Engasjementskategori	Forklaringsvariabler	Metode	Historikk og kalibrering	Regulatoriske krav
Foretak	Regnskap Betalingshistorikk og annen adferdsinformasjon Bransje Alder	Banken benytter en scorekort-modell basert på regresjonsanalyse, hvor historiske observasjoner benyttes til å predikere sannsynlighet for mislighold. Scorekortene er inndelt i ni bransjevarianter for å hensynta at forklaringsvariablene har ulik betydning for ulike bransjer. I tillegg kan kalibreringsnivået settes ulikt for ulike bransjer for å hensynta ulike historiske misligholdsnivå.	Datagrunnlag for estimering og validering: > 10 år Ved kalibrering av nivå benyttes en metode lik den myndighetsfastsatte for boliglån, men med andre parameterverdier. På denne måten tar banken hensyn til faktisk historisk misligholdsnivå ved predikering av fremtidig mislighold. Banker benytter inntil 7 års intern historikk ved kalibrering av nivå, i tillegg til å inkludere antatt misligholdsrate i en kraftig lavkonjunkturer. Modellen har et tak på PD for friske kunder, satt til 30 %.	Ingen kunder kan tildeles en PD lavere enn 0,03 %.
Massemarked	Ligningsinformasjon Likviditet og gjeld Betalingshistorikk og annen adferdsinformasjon Alder	Banken benytter en scorekort-modell basert på regresjonsanalyse, hvor historiske observasjoner benyttes til å predikere sannsynlighet for mislighold. Scorekortene har to varianter; Boliglån og Øvrige lån, hvorav førstnevnte portefølje er den dominerende. Forklaringsvariablene vektet forskjellig i de to variantene. I tillegg kan kalibreringsnivået settes ulikt for å hensynta ulike historiske misligholdsnivå.	Datagrunnlag for estimering og validering: > 10 år Ved kalibrering av nivå benyttes en myndighetsfastsatt metode som tar hensyn til faktisk misligholdsrate i banken og en antatt misligholdsrate i en kraftig lavkonjunkturer. Modellen har et tak på PD for friske kunder, satt til 40 %.	Ingen boliglånskunder kan tildeles en PD lavere enn 0,2 %.

5.2.3.2 EAD-modellen

EAD-modellen estimerer kundens eksponeringer ved mislighold. EAD er eksponeringen på balansen med tillegg av eksponeringen utenfor balansen multiplisert med en konverteringsfaktor. For kreditter angir konverteringsfaktoren hvor stor del av ledig kredittramme som antas trukket opp ved mislighold. For garantier angir konver-

teringsfaktoren hvor stor andel av garantien som antas utbetalt ved mislighold. Banken benytter EAD-modellen ved innvilgelse og ved månedlige reklassifiseringer av kundene. EAD-modellen blir også brukt i prisfastsettelse, løpende rapportering og engasjementsoppfølging. Tabellen nedenfor viser hvordan EAD-modellen er bygget opp.

Tabell 5.5: Oppbygging av EAD-modellen

Engasjementskategori	Metode og forklaringsvariabler	Historikk og kalibrering	Regulatoriske krav
Foretak	Modell som tildeler konverteringsfaktor etter kontotype (garanti eller reskontro), score-type og misligholdssannsynlighet.	Datagrunnlag for estimering og validering: > 10 år	Nivået på konverteringsfaktoren skal settes slik at det gir et anslag på trekkutnyttelse i økonomiske nedgangstider Konverteringsfaktor for garantier har en myndighetsfastsatt parameter på 100% for lånegarantier og 50% for kontrakts- og andre garantier.
Massemarked	Modell som tildeler konverteringsfaktor etter kontotype (garanti eller reskontro)	Datagrunnlag for estimering og validering: > 10 år	Nivået på konverteringsfaktoren skal settes slik at det gir et anslag på trekkutnyttelse i økonomiske nedgangstider Konverteringsfaktor for garantier har en myndighetsfastsatt parameter på 100% for lånegarantier og 50% for kontrakts- og andre garantier.

5.2.3.3 LGD-modellen

LGD angir hvor stor andel av bankens eksponering mot en kunde som forventes tapt dersom kunden går i mislighold. Banken benytter LGD-modellen ved innvilgelse og ved månedlig reklassifisering av kundene. LGD-modellen blir også brukt i prisfastsettelse, løpende rapportering og engasjementsoppfølging.

LGD-estimatet skal ta hensyn til en framtidig kraftig lavkonjunktur, noe som betyr at sikkerhetenes verdi justeres ned med en reduksjonsfaktor i beregningen av LGD. Bankens reduksjonsfaktorer er godkjent av Finanstilsynet og valideres årlig basert på interne tapsdata.

Sikkerheter er den dominerende forklaringsvariabelen i LGD-modellen. Oppdatert og god kvalitet på sikkerhetenes verdi er derfor avgjørende for kvaliteten i LGD-modellens estimater. Banken har, sammen med SpareBank 1-alliansen, et rutineverk for verdsettelse av sikkerheter for å sikre et forsvarlig verdigrunnlag. Rutinene er gjenstand for årlig revisjon og vedlikehold.

Ut over sikkerheter benyttes estimater for tilfrisknings-sannsynlighet, gjenvunnet andel av usikret engasjement og inndrivelseskostnader for å estimere LGD.

Tabell 5.6: Oppbygging av LGD-modellen

Engasjementskategori	Forklaringsvariabler	Metode	Historikk og kalibrering	Regulatoriske krav
Foretak	Sikkerheter Kundetype EK-andel EAD	Banken benytter en strukturell/definisjonsmodell som estimerer LGD basert på delmodeller. Sikkerheter er den dominerende forklaringsvariabelen.	Datagrunnlag for estimering og validering: > 10 år LGD kalibreres gjennom parameterverdier i modellen	Banken er pålagt å inkludere en myndighetspålagt sikkerhetsmargin i sine LGD-estimater.
Massemarked	Sikkerheter Produkt	Banken benytter en strukturell/definisjonsmodell som estimerer LGD basert på delmodeller. Sikkerheter er den dominerende forklaringsvariabelen.	Datagrunnlag for estimering og validering: > 10 år LGD kalibreres gjennom parameterverdier i modellen	For boliglån justeres estimatene mot Finanstilsynets referansmodell. For boliglån er det også satt et gulv på 20% for LGD på porteføljenivå.

5.2.4 Validering

Modellerte estimater vil alltid være beheftet med usikkerhet. Validering av bankens IRB-modeller er viktig for å sikre at modellenes estimater er i tråd med den faktiske risikoen banken er eksponert for. Usikkerhet i modellestimater søkes kompensert gjennom robuste buffere. Størrelsen på bufferen avhenger av konjunktursensitiviteten i ulike parametere. Usikkerhet i modellene er også hensyntatt ved ulike sikkerhetsmarginer, som gjør estimatene tilstrekkelig konservative.

Valideringen representerer en viktig kvalitetssikring av bankens IRB-system. IRB-systemet etterprøves gjennom både kvantitativ og kvalitativ validering i tråd med regelverket.

Nedenfor redegjøres for valideringsresultater med data til og med 2020.

Kvantitativ validering er en prosess som sikrer at bankens estimater for PD, KF, EAD og LGD holder tilstrekkelig kvalitet. Den kvantitative valideringsprosessen omfatter en vurdering av:

- Datagrunnlaget som inngår i valideringen.
- Stabilitet i modellens estimater over tid.
- Modellens evne til å rangere kunder.
- Modellens evne til å estimere riktig nivå.

Kvalitativ validering er en prosess som sikrer at modellene er tilpasset bankens porteføljer og at de utgjør en sentral bestanddel av bankens risikostyring og beslutningstaking. IRB-systemet omfatter også de modeller, arbeids- og beslutningsprosesser, kontrollmekanismer, IT-systemer og interne retningslinjer og rutiner som er knyttet til klassifisering og kvantifisering av kredittrisiko ved bruk av IRB-modeller.

Tabellen nedenfor viser de ulike vurderingene i den kvantitative valideringen. Parameterne nevnt ovenfor inngår i beregning av forventet tap, heretter kalt EL som er en forkortelse for Expected Loss, og banken validerer dette estimatet ved å se på forventet tap mot faktiske tap i perioden.

Tabell 5.7: Vurderinger i valideringen

	Egnethet og stabilitet	Rangeringsevne	Nivå
PD	Valideringen undersøker om populasjonen modellen anvendes på er tilnærmet lik modellens estimeringsgrunnlag. Dette ivaretas gjennom statistiske tester og kvalitative vurderinger av datagrunnlaget.	Tester modellens evne til å skille mellom kunder som går i mislighold og kunder som ikke går i mislighold. Til dette benytter banken både migreringsmatriser og statistiske analyser som for eksempel AUC	Kontrollerer at estimert nivå er robust, målt mot faktiske observasjoner av misligholdsraten. For å definere hva som er tilstrekkelig høyt beregnes et langsiktig utfall, basert på inntil syv års misligholdshistorikk, og en antatt misligholdsrate i en lavkonjunktur.
EAD (KF)	Det gjennomføres en vurdering av om modellen er tilpasset kundegrunnlaget.	I motsetning til mislighold (PD) har ikke konverteringsfaktoren (KF) et binært utfall (mislighold eller ikke mislighold). Ved vurdering av rangeringsevnen til EAD-modellen ser vi derfor på om modellen klarer å skille mellom kunder med høy KF fra de med lav KF.	Gjennom valideringen kontrollerer vi at estimert nivå er robust, målt mot faktiske observasjoner ved mislighold.
LGD	Det gjennomføres en vurdering av om modellen kan anvendes på kundegrunnlaget.	Vurdering av rangeringsevne til LGD-modellen har samme tilnærming som EAD-modellen. Vi vurderer om LGD-modellen klarer å skille mellom misligholdskunder med høy tapsgrad fra de med lav tapsgrad, målt mot faktiske observasjoner	"Estimerte verdier måles mot bankens historisk observerte verdier. Vurdering av om LGD-modellens estimater er tilstrekkelig høye. Må ta hensyn til at estimert LGD skal være kalibrert mot en lavkonjunktur."

5.2.4.1 Roller i valideringen

Det er viktig at valideringen av kredittmodellene skjer med tilstrekkelig grad av uavhengighet. Uavhengighet oppnås gjennom følgende sentrale roller:

- Enheten som er ansvarlig for å utvikle kredittmodellene.
- Enheten som har ansvaret for validering av modellene og anvendelsen av disse.
- Internrevisjon.

SpareBank 1-alliansens kompetansesenter for kredittmodeller, heretter kalt KFK, utvikler nye modeller og videreutvikler eksisterende modeller på oppdrag fra, og i samarbeid med, bankene i alliansen. I tillegg bidrar KFK med faglig input til den kvantitative valideringen.

SpareBank 1 Østlandet, ved avdeling for risikostyring, har ansvaret for bankens kvalitative- og kvantitative validering. Banken utarbeider årlig en valideringsrapport som inkluderer alle modeller, porteføljer og delparametere. Her vurderes hver modell innenfor områdene egnethet, rangeringsevne og nivå. Det gjøres analyser på delporteføljer,

for eksempel bransjer. Rapporten, som også omhandler kvalitativ validering, behandles av bankens risiko- og balansestyringskomite før den legges frem for styret.

I tillegg overvåkes utvikling i estimater og observasjoner løpende for å overvåke modellenes prestasjoner. Det gjennomføres analyser som har til hensikt å gi et tidlig varsel dersom en modell skulle tendere mot svakere prestasjoner, enten dette skyldes at modellen ikke lenger egner seg for den aktuelle porteføljen, om rangerings-evnen skulle avta, eller om estimatene avviker for mye fra de faktiske observasjonene.

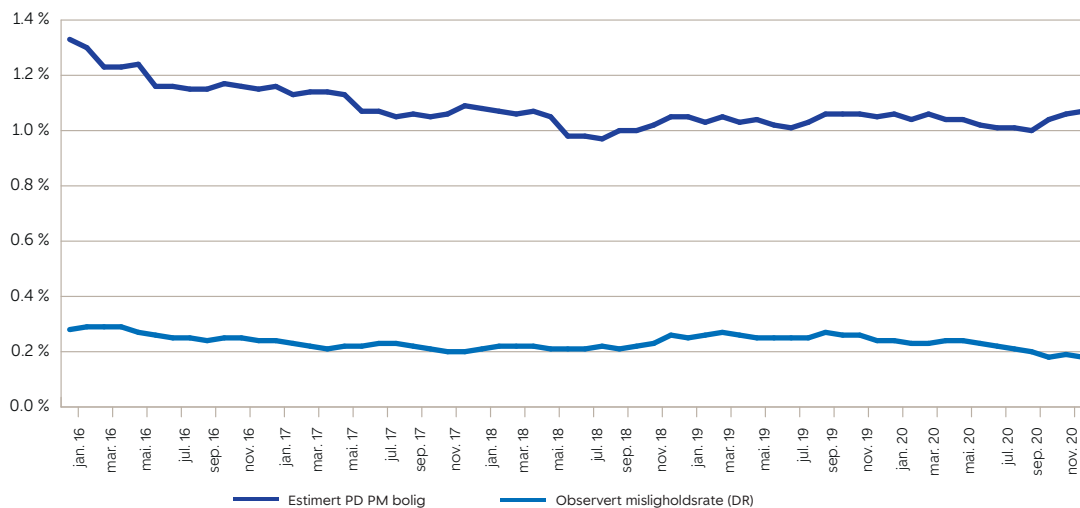
Internrevisjonen gjennomfører minimum årlig revisjoner for å sikre at IRB-systemet brukes og etterlevs i henhold til gjeldende regelverk og vilkårene i IRB-godkjenningen. Formålet med revisjonen er å gi styret og ledelsen en uavhengig og nøytral vurdering av valideringen av IRB-systemet og om systemet er godt integrert i banken og utgjør en sentral bestanddel av bankens risikostyrings- og beslutningsprosess.

5.2.4.2 Estimert og observert PD – nivå

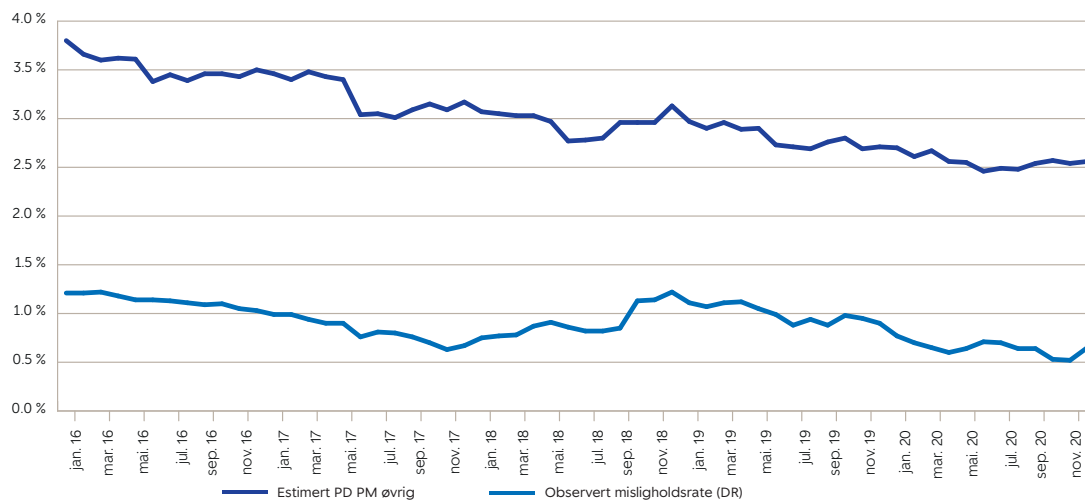
Figurene nedenfor viser rullerende faktisk observert gjennomsnittlig misligholdsrate, heretter kalt DR som er en forkortelse for Default Rate, hver måned mot estimert PD ved inngangen til valideringsperioden. Kategorisering i henholdsvis personmarked og bedriftsmarked gjøres i denne sammenheng på bakgrunn av scoringsmodell og ikke regulatorisk kategorisering.

Modellestimatene er en kombinasjon av stabile- og forventningsrette estimater. Dette skyldes at modellen bruker forklaringsvariabler som dels raskt fanger opp endringer i en kundes økonomiske situasjon, som for eksempel betalingsanmerkninger, og andre forklaringsvariabler som endres periodevis, for eksempel regnskaps- eller ligningsinformasjon. Dette resulterer i at observert DR ofte avviker fra estimert PD. I tillegg spiller kalibreringen av estimatene inn ved at det i kalibreringsmetodikken er tillagt et element for å justere mot mislighold i alvorlig lavkonjunktur.

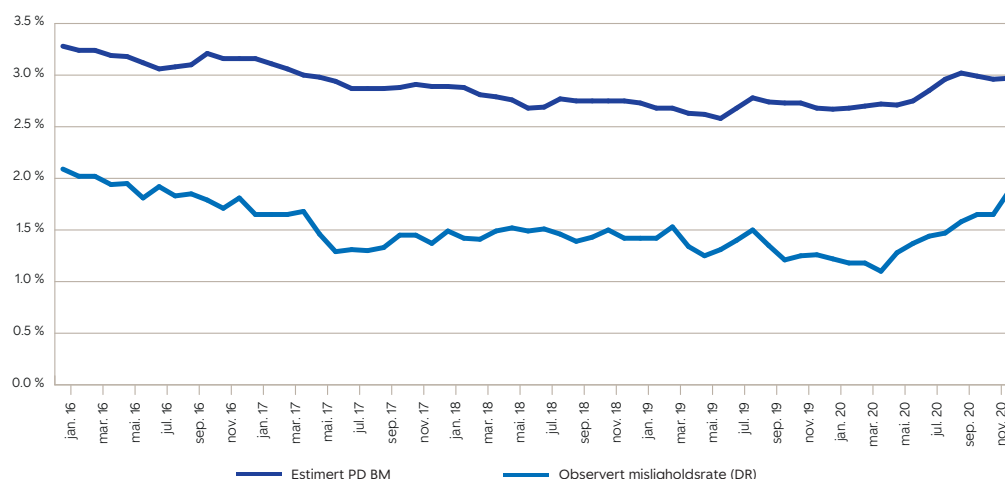
Figur 5.4: Estimert regulatorisk PD mot faktisk observert DR for personmarkeds kunder med pant i bolig

Figur 5.5: Estimert regulatorisk PD mot faktisk observert DR for personmarkeds kunder øvrig

Figur 5.6: Estimert regulatorisk PD mot faktisk observert DR for bedriftsmarkedskunder

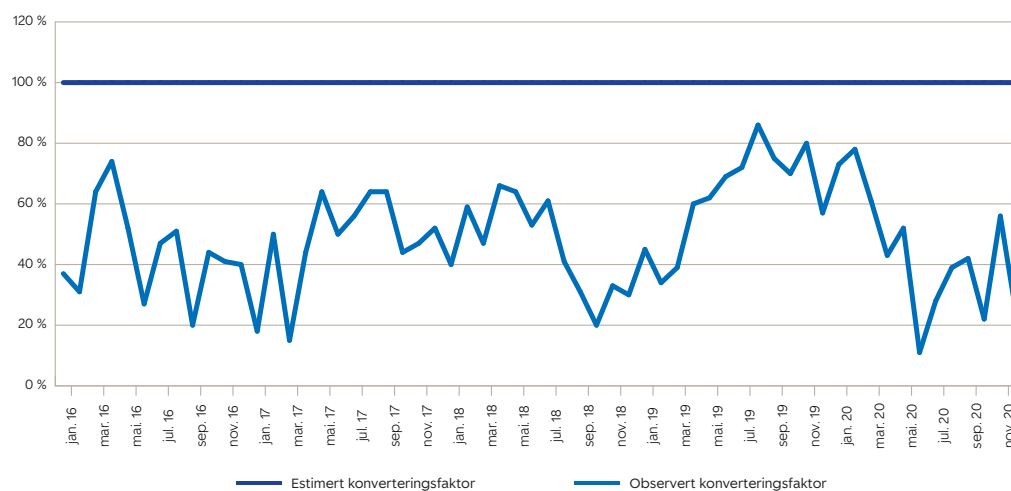

5.2.4.3 Estimert og observert EAD – nivå

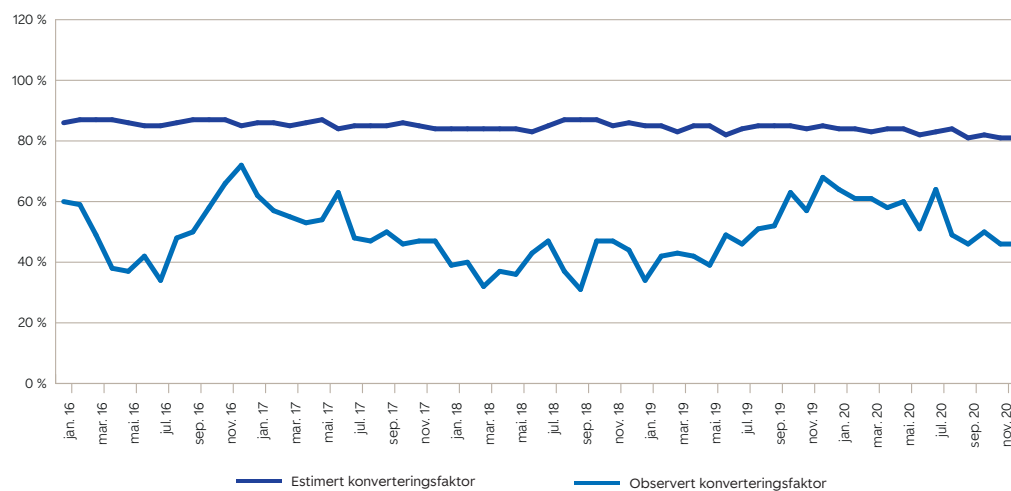
Ubenyttede rammer for personmarkedskunder med pant i bolig har en KF på 100 prosent, hvilket innebærer at det legges til grunn full rammeutnyttelse på misligholdstids-

punktet. For bedriftsmarkedskunder benyttes en KF som varierer mellom 60 og 90 prosent, avhengig av kundens PD. KF for garantier er myndighetsfastsatt til 100 prosent for lånegarantier og 50 prosent for kontrakts- og andre garantier.

Figur 5.7: Estimert og faktisk observert KF for personmarkedskunder med kredittramme

Figur 5.8: Estimert og faktisk observert KF for bedriftsmarkedskunder med kredittramme

5.2.4.4 Estimert og observert LGD – nivå

Valideringen tar utgangspunkt i LGD-nivået til misligholdte engasjement og ser dette nivået mot faktisk observert tap justert for engasjement som er blitt friske i perioden.

Tabellen nedenfor viser at det benyttes syv klasser for

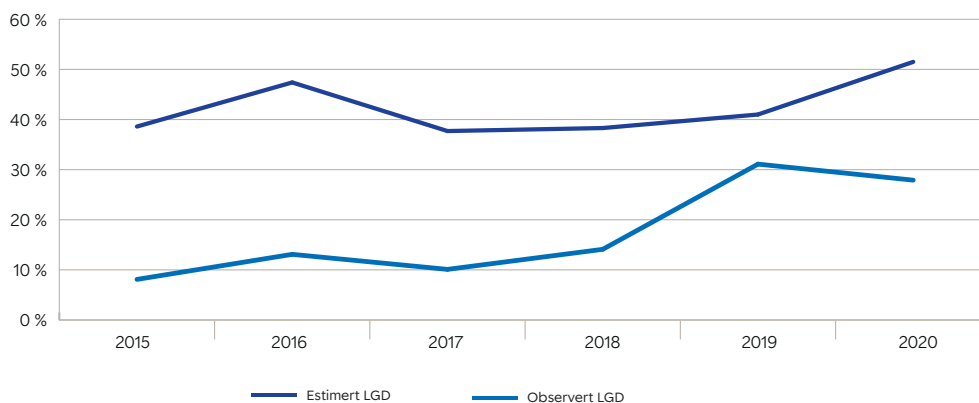
klassifisering av engasjementer i henhold til LGD. Klasse 1 gjelder for kunder med LGD lavere enn 10 prosent. Dette er kunder med svært god sikkerhetsdekning etter at sikkerhetsverdiene er nedjustert med gjeldende reduksjonsfaktorer. Tilsvarende gir økende LGD-klasse fallende sikkerhetsdekning.

Tabell 5.8: LGD-klasser

LGD-Klasse	Intervaller for verdi av LGD
1	[0 % , 10 %)
2	[10 % , 20 %)
3	[20 % , 30 %)
4	[30 % , 40 %)
5	[40 % , 50 %)
6	[50 % , 60 %)
7	≥60 %

For foretaksporteføljen, som fremgår av figuren nedenfor, fremgår EAD-vektede estimerte og faktisk observerte LGD-nivåer, hvor sikkerhetsmarginer er inkludert i LGD-estimatene.

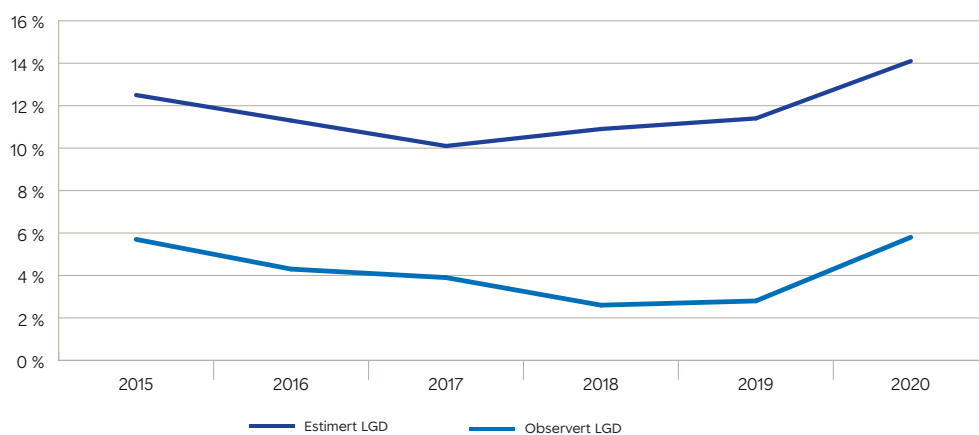
Figur 5.9: Estimert LGD mot faktisk observert LGD for foretaksporteføljen

For massemarkedsporteføljen er de estimerte og de faktisk observerte LGD-nivåene på samme måte EAD-vektet. Figuren nedenfor viser de faktisk observerte og de

estimerte LGD-nivåene for engasjement med pant i bolig, før justering mot Finanstilsynets referansemodell.

Figur 5.10: Estimert LGD mot faktisk observert LGD for massemarkedsporteføljen med pant i bolig

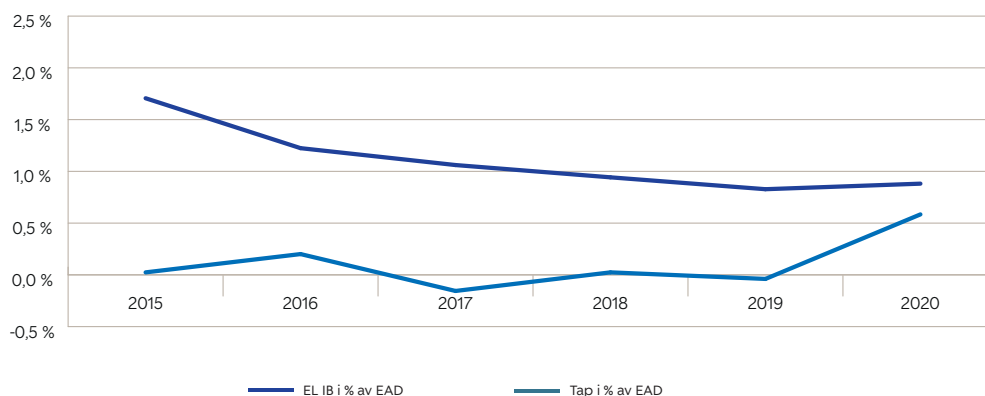

Figurene viser at de estimerte LGD-nivåene er gjennomgående vesentlig høyere enn faktisk observert LGD gjennom hele perioden. Marginen mellom faktisk observert LGD og estimert LGD vurderes robust i forhold til å hensynte en kraftig lavkonjunktur.

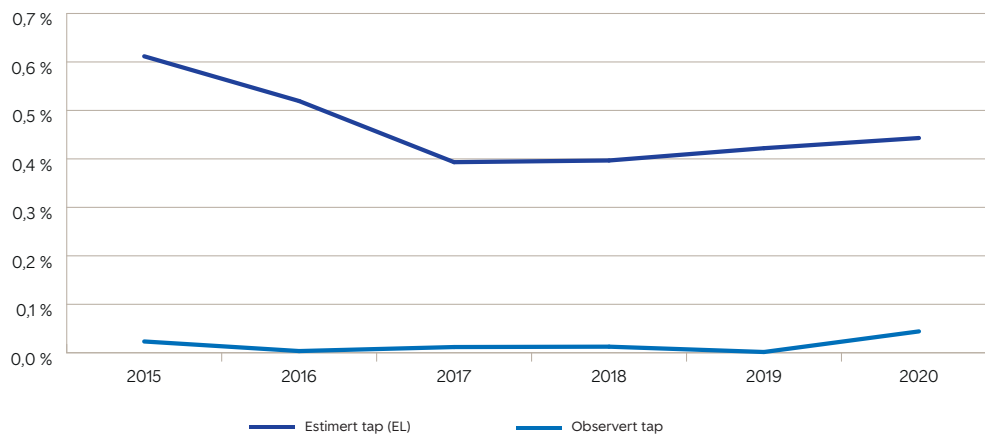
5.2.4.5 Estimert og observert EL – nivå

Figurene nedenfor viser EL i prosent av EAD ved inngangen til året mot observerte bokførte tap i prosent av EAD ved utgangen av året. Det er store marginer mellom estimerte og observerte verdier for EL. Dette kommer av konservative estimater i underliggende modeller. Konsernet har hatt lave tap på utlån de seneste årene - mye grunnet godt kreditthåndverk og tett oppfølging av misligholdte og tapsutsatte engasjementer.

Figur 5.11: Estimert regulatorisk EL mot faktisk observert EL for foretaksporteføljen

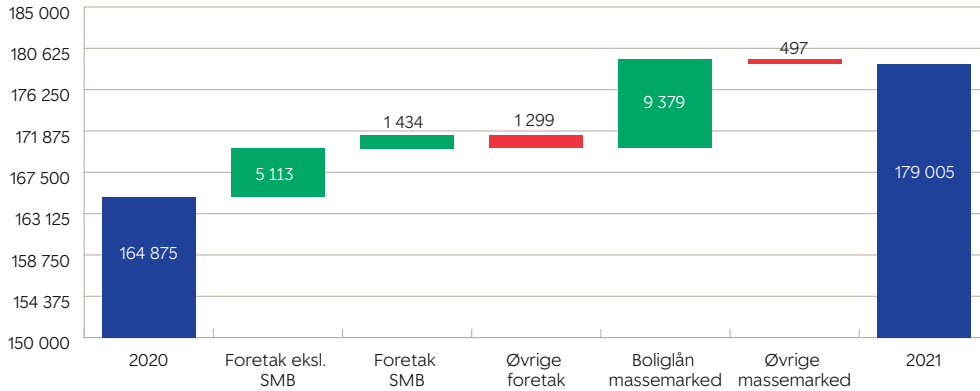
Figur 5.12: Estimert regulatorisk EL mot faktisk observert EL for massemarkedsporteføljen

5.3 Porteføljeinformasjon IRB-porteføljen

Tabellen nedenfor viser vekst i IRB-porteføljen i 2021.

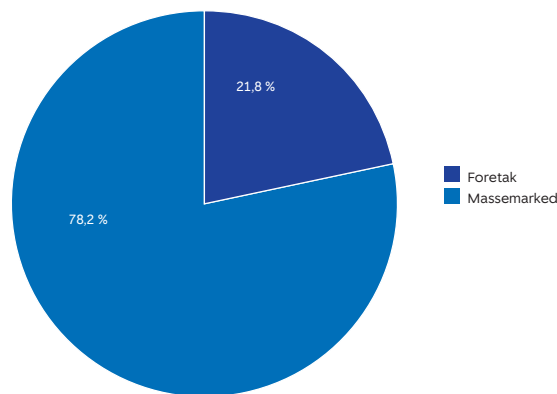
Figur 5.13: Dekomponering av utlånsvekst for IRB-porteføljen²

Av kapitaldekningskonsernets konsoliderte kredittportefølje benyttes IRB-metoden på 74 prosent av totalporteføljen med tilhørende modeller som vist i figur 5.3. Denne fordelingen er tilnærmet lik som forrige år.

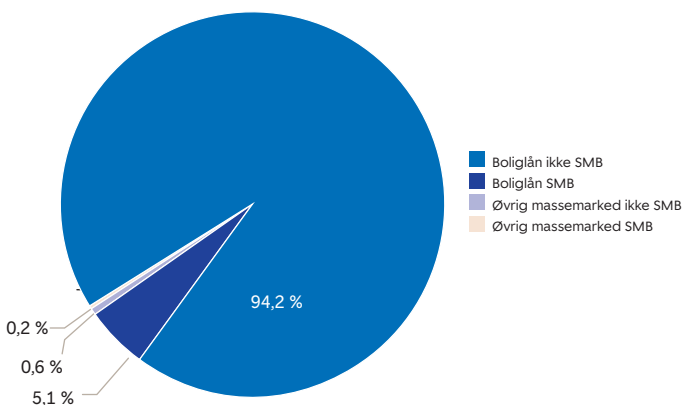
Konsernets IRB-portefølje består av 78,2 prosent massemarkedskunder og 21,8 prosent foretakskunder målt i netto eksponering på og utenfor balansen. Figuren nedenfor viser fordelingen av IRB-porteføljen på henholdsvis massemarked og foretak.

Figur 5.14: Konsernets IRB-portefølje

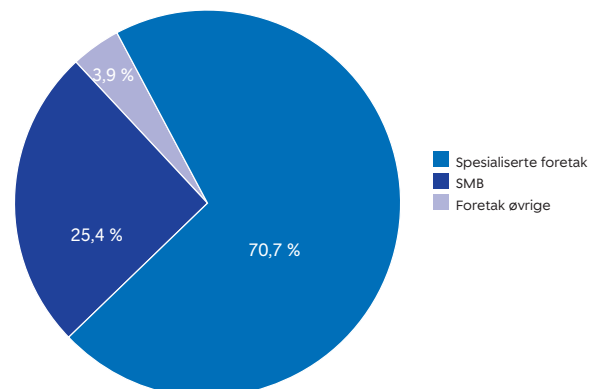

Figurene nedenfor viser nedbrytning innenfor massemarkedsporteføljen og foretaksporteføljen.

Figur 5.15: Nedbrytning av massemarkedsporteføljen

Figur 5.16: Nedbrytning av foretaksporteføljen

² Fordelingen er gjort på bakgrunn av netto eksponering på og utenfor balansen per 31. desember 2021.

Massemarkedsporteføljen er hovedsakelig eksponert mot boliglån. I foretaksporteføljen er den største kategorien spesialiserte foretak. Kategorien spesialiserte foretak består i hovedsak av kunder innen bransjen utleie som er den største enkeltbransjen konsernet er eksponert mot, se figur 5.21.

5.3.1 Boliglånsporteføljen

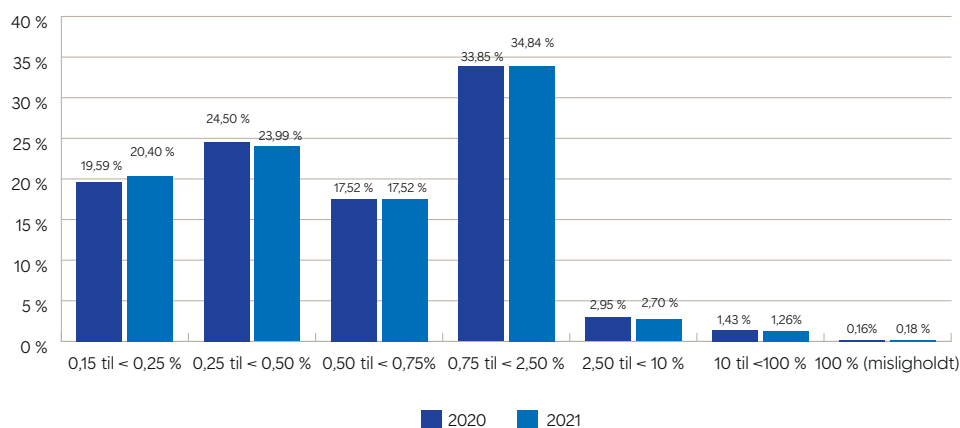
Som det fremgår av figur 5.15 utgjør boliglånsporteføljen samlet sett 99,2 prosent av konsernets IRB-portefølje for massemarked.

Nedenfor er IRB-porteføljen i boliglån fordelt i risikogrupper etter ulike intervaller av PD:

- **Lav:** PD 0,00 – 0,75%.
- **Middels:** PD 0,75 – 5,00%.
- **Høy:** PD over 5,00%.
- **Misligholdt og nedskrevet:** Misligholdte og engasjementer med tapsnedskrivninger.

Figuren nedenfor viser at boliglånsporteføljen i hovedsak ligger i de lavere risikogruppene.

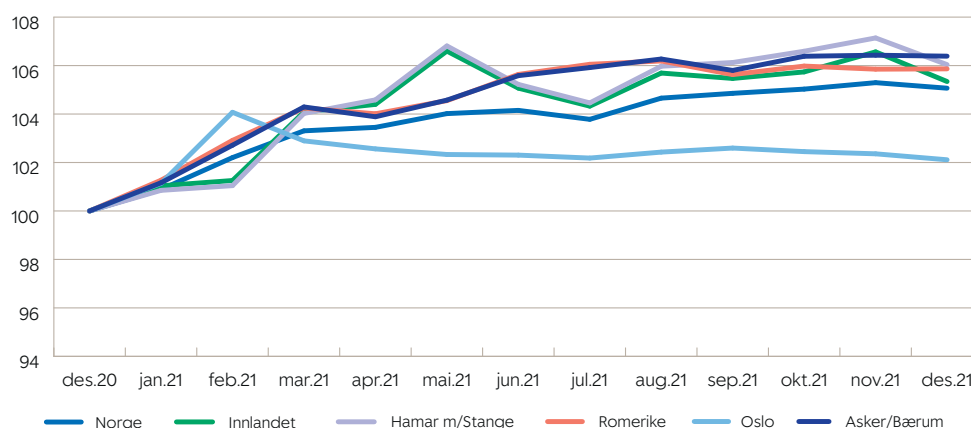
Figur 5.17: Boliglånsporteføljen fordelt på PD-Intervaller

Boligprisene steg kraftig midt på 2010-tallet, spesielt i Oslo-området. Mot slutten av 2018 flatet prisutviklingen ut og var i 2019 vært mer moderat. I løpet av våren 2020 observerte man en nedgang i boligprisene, som følge av pandemien, før markedet tok seg betydelig opp og man i

sum for året observerte en kraftig prisoppgang. I 2021 var prisoppgangen svakere, med en prisnedgang i Oslo-markedet fra februar. Figur 5.18 viser indeksert, sesongjustert boligprisutvikling i 2021 i bankens markedsområder³.

Figur 5.18: Indeksert boligprisutvikling i bankens markedsområder

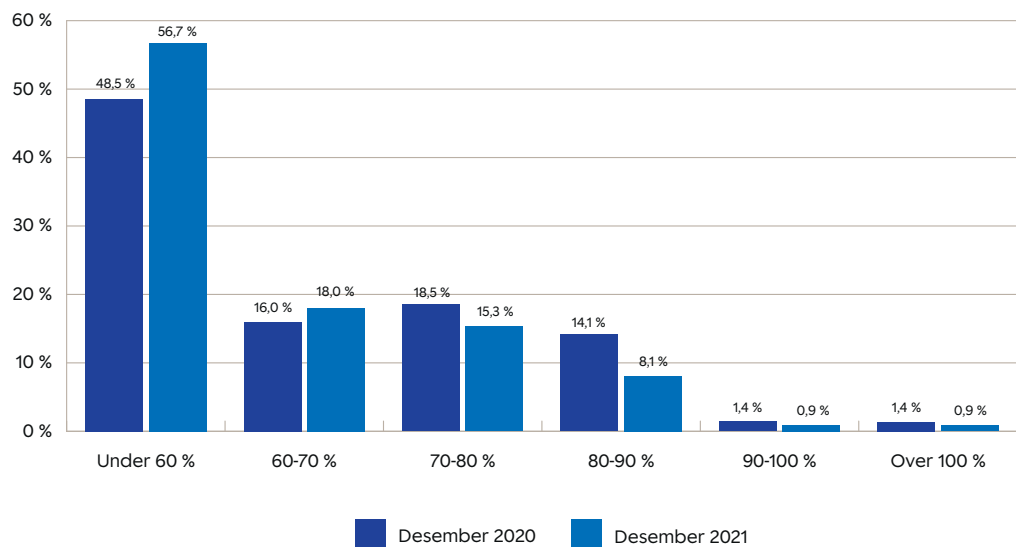

Belåningsgraden, heretter kalt LTV som er en forkortelse for Loan to value, til boliglånsporteføljen viser ved årsslutt

et vektet gjennomsnitt på 55,6 prosent mot 59,8 prosent i desember 2020.

³ Kilde: Prisstatistikk fra Eiendom Norge.

Figur 5.19: Belåningsgrad etter LTV-gruppe

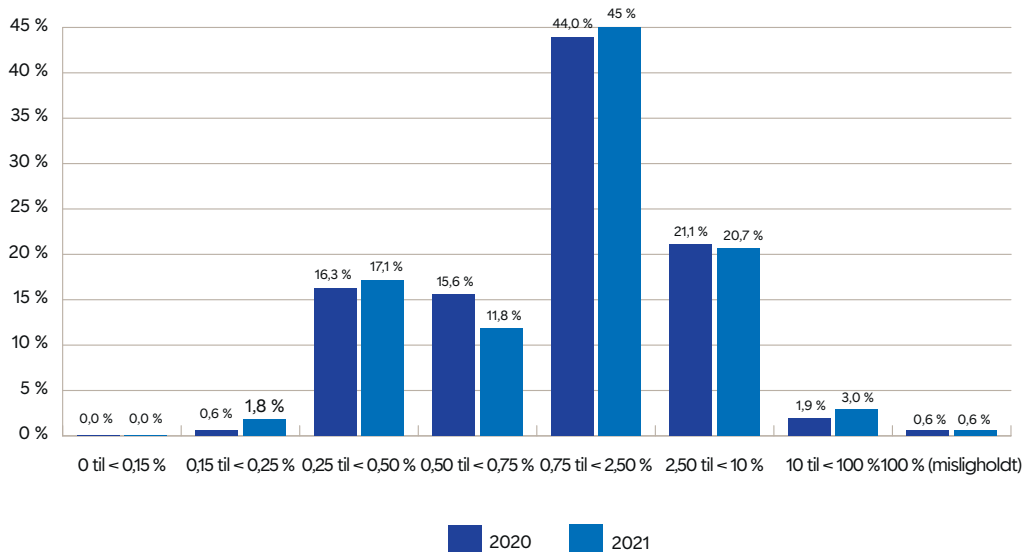
Belåningsgraden beregnes ut ifra balanseført eksponering per konto, hensyntatt foranstående gjeld og andre lån med sikkerhet i samme objekt, og hele eksponeringen legges i den LTV-gruppen eksponeringen er innenfor. Deretter beregnes hver LTV-gruppens andel av porteføljens samlede eksponering. For andelsboliger er fellesgjeld hensyntatt.

Den største andelen av konsernets boliglånportefølje ligger i gruppen med under 60 prosent belåning, se figur 5.19.

5.3.2 Foretaksporteføljen

Figuren nedenfor viser foretaksporteføljen fordelt på samme PD-intervaller som for boliglån. Porteføljen holder en lav til middels risikoprofil.

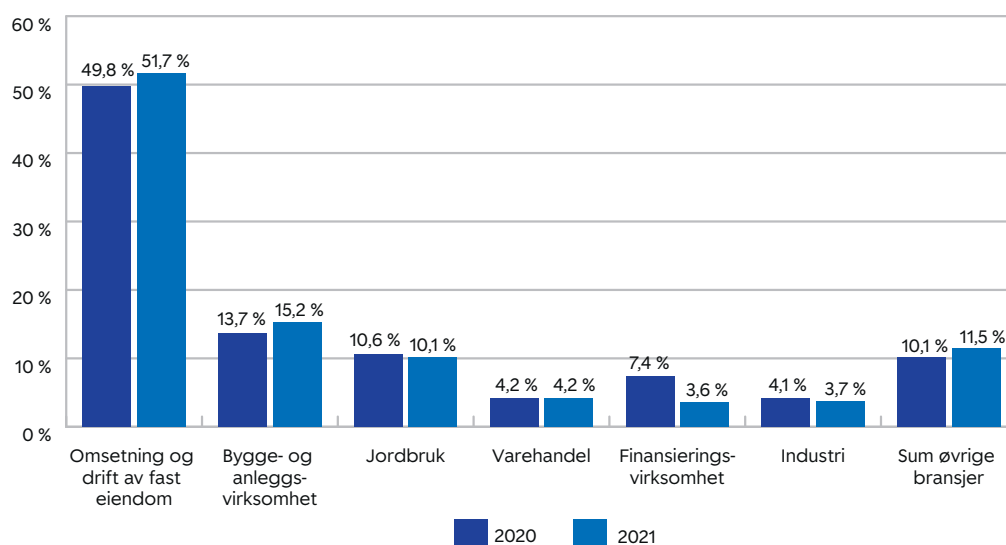
Figur 5.20: Foretaksporteføljen fordelt på regulatoriske PD-intervaller

Den største enkeltbransjen i foretaksporteføljen er "omsetning og drift av fast eiendom", som utgjør 51,7 prosent av

foretaksporteføljens nettoeksponering.

Figur 5.21: Foretaksporteføljen fordelt på bransjer

5.3.3 Næringseiendom

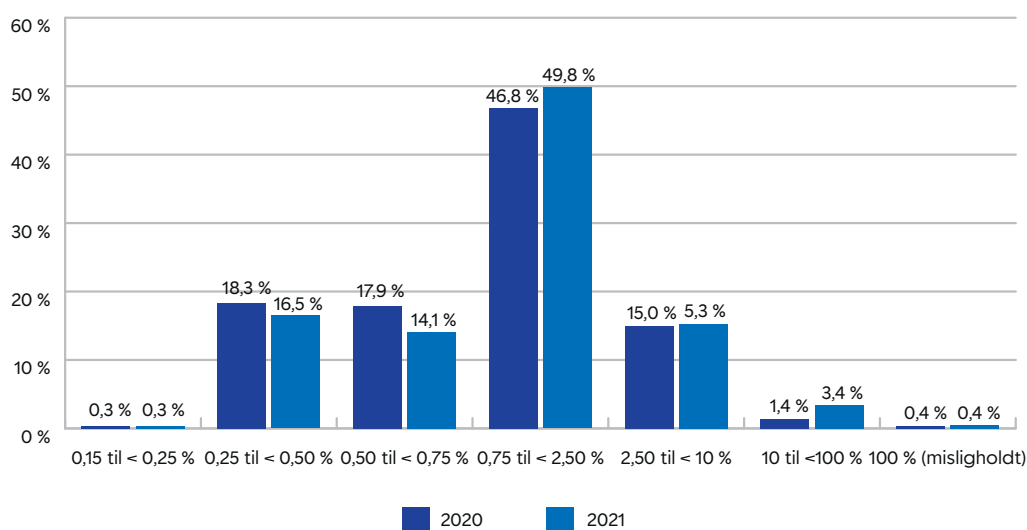
Banken har god erfaring med næringseiendom på Østlandet og har historisk hatt den største andelen av sin eksponering mot denne bransjen. Ved engasjement-singåelse og -oppfølging benytter banken en intern kontantstrømsmodell med tilhørende rutiner for å beregne engasjementenes misligholdssannsynlighet. Modellen har innebygget yield-matriser som sees sammen med eiendommens nettokontantstrøm for å sette verdierestimer på objektene som finansieres.

Ved innvilgelse og oppfølging gjennomgås byggenes kontantstrøm, det gjennomføres scoring av leietakerne og eiendommens beskaffenhet vurderes som grunnlag

for bankens samlede vurdering av risiko og lønnsomhet. På denne måten har banken god oversikt over og et godt vurderingsgrunnlag for risikodriverne som ligger til grunn for kundens evne til å betjene gjeld. Samtidig har banken god oversikt over indirekte risikoer banken er eksponert mot.

Banken vurderer årlig yield-matrisene som benyttes ved verdsetting av næringseiendom, og, validerer verdierestimatene mot faktiske transaksjoner. Estimatene er gjennomgående konservative i basert på denne vurderingen.

Figur 5.22: Næringseiendomsporteføljen fordelt på regulatoriske PD-intervaller

5.4 Porteføljeinformasjon standardmetodeporteføljen

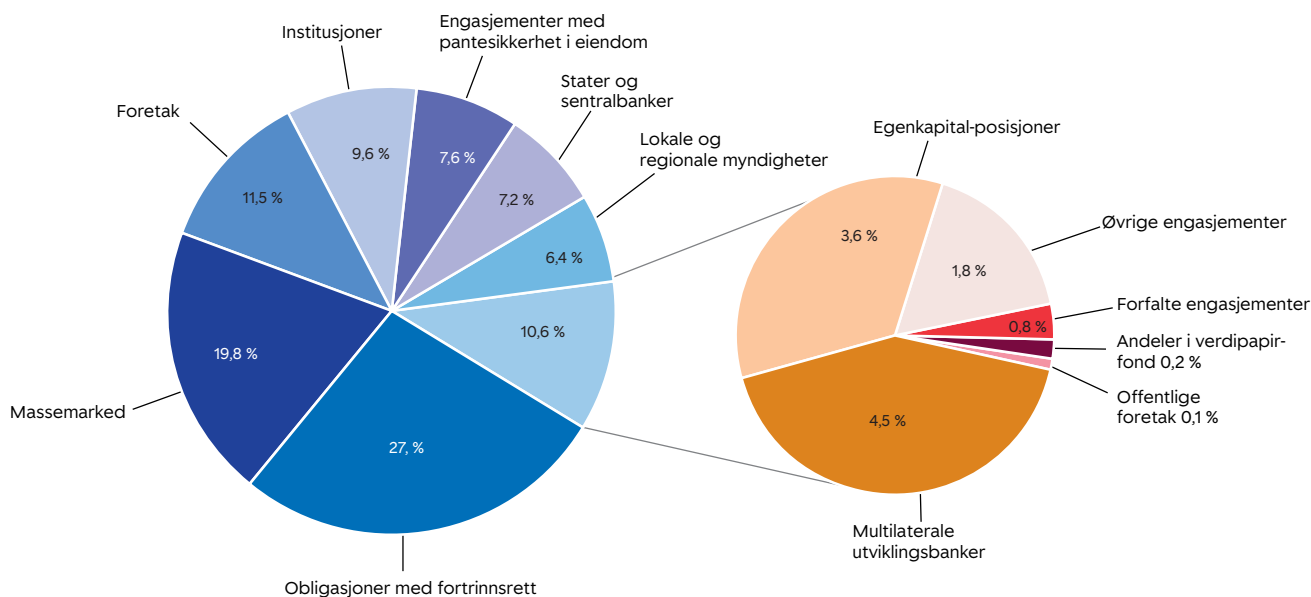
Kredittporteføljene som ikke er omfattet av IRB-metoden rapporteres etter standardmetoden. Av kapitaldekningskonsernets konsoliderte kredittportefølje utgjør standardporteføljen 26 prosent. Fordelingen er gjort på bakgrunn av netto engasjementsbeløp på og utenfor balansen per 31. desember 2021.

utlån som beregnes etter standardmetoden samt, forholdsmessig konsoliderte kredittporteføljer fra deleide selskap som benytter samme metode.

Rentebærende verdipapirer, egenkapitalposisjoner og interbankplasseringer omfattes også av standardmetoden.

Standardmetodeporteføljen består av konsernets egne

Figur 5.23: Konsernets standardmetodeportefølje

5.5 Sikkerheter

Sikkerheter benyttes for å redusere kredittrisikoen i kredittporteføljene. Ved innvilgelse av kreditt krever banken i hovedsak at kunden stiller sikkerhet for sitt låneengasjement. Den vanligste formen for sikkerheter er pant i fast eiendom, men også forretningspant som pant i

varelager, driftstilbehør og kundefordringer, garantier og kausjoner stilt av privatpersoner, foretak, stat/kommune, garantiinstitutter eller banker og andre aktuelle panteobjekter benyttes.

Tabell 5.9: Mest brukte sikkerhetstyper

Sikkerhetstype	Personmarked	Bedriftsmarked
Fast eiendom	x	x
Tomter	x	x
Verdipapirer	x	x
Kausjoner	x	x
Driftstilbehør		x
Motorvogn/annleggsmidler		x
Varelager		x
Kundefordringer		x
Innskudd	x	x

5.5.1 Verdssetting av sikkerheter

Bankene i SpareBank 1-alliansen benytter i all hovedsak de samme rutiner og retningslinjer for fastsettelse av sikkerhetenes verdi. Retningslinjene er førende for hvilke vurderingskriterier som skal legges til grunn, med hvilken frekvens sikkerhetsverdiene skal oppdateres, samt bruk av reduksjonsfaktorer.

Markedsverdien for boligeiendom fastsettes ved å benytte kjøpesum i henhold til kontrakt, meglertakst/takst eller verdiestimat fra Eiendomsverdi. For næringseiendom legger konsernet i de fleste tilfeller nåverdien av forventet netto kontantstrøm tilknyttet eiendommen til grunn. Verdigrunnlaget beregnes ved å hensynta løpende leiekontrakter, kostnader og yield. Sistnevnte tar hensyn til beliggenhet, alternativ brukspotensiale, varighet på leiekontrakter, standard, soliditet, regulering og risikofri rente.

For de fleste boligeiendommer oppdateres antatt markedsverdi hvert kvartal. Verdien for næringseiendommer oppdateres årlig.

For foretaksporteføljen gjennomfører banken minimum årlig vurdering av sikkerhetenes verdigrunnlag, enten gjennom årlig engasjementsgjennomgang, innvilgelse eller ved automatiske oppdateringer.

5.5.2 Sikkerhetenes innvirkning på kapitaldekningen etter IRB

Sikkerheter er den vesentligste forklaringsfaktoren i bankens LGD-modell, hvor estimatene benyttes ved fastsettelse av konsernets beregningsgrunnlag. Før en kan beregne LGD-estimatene reduseres sikkerhetenes verdi med en reduksjonsfaktor, som varierer med type sikkerhetsobjekt, for å finne sikkerhetens realisasjonsverdi. Realisasjonsverdien som fremkommer er et estimat for sikkerhetenes verdi i en kraftig lavkonjunktur. Nedjusteringene valideres årlig.

Regulatorisk beregning av LGD for boliglån settes ut ifra egne estimater opp imot Finanstilsynets referansemodell hvor LTV er en viktig forklaringsfaktor. Regulatorisk hensyntas også minimumsgulv på 20 prosent på konsolidert portefølje.

5.6 Nedskrivninger og mislighold

5.6.1 Tapsnedskrivning utlån

Tap på utlån beregnes basert på forventet kredittap etter den generelle modellen for nedskrivninger av finansielle eiendeler i IFRS 9. Målingen av nedskrivningen for forventet tap avhenger av om kredittrisikoen har økt vesentlig siden første gangs balanseføring. Kredittforverringen måles ved utviklingen i økonomisk PD.

Tapsanslag fastsettes kvartalsvis, og bygger på data med historikk over konto- og kundedata for hele kredittporteføljen. Tapsestimatene blir beregnet basert på henholdsvis 12 måneders og livslang sannsynlighet for mislighold, tap ved mislighold og eksponering ved mislighold.

I tråd med IFRS 9 grupperes utlånene i tre trinn.

Trinn 1:

Dette er startpunkt for alle utlån omfattet av den generelle tapsmodellen. Alle eiendeler som ikke har vesentlig høyere kredittrisiko enn ved første gangs innregning får beregnet en tapskostnad lik 12 måneders forventet tap.

Trinn 2

I trinn 2 finnes utlån som har hatt en vesentlig økning i kredittrisiko siden første gangs innregning, men hvor det ikke er objektive bevis på tap. For disse eiendelene blir det beregnet en tapskostnad lik forventet tap over levetiden. I denne gruppen inngår lån med vesentlig grad av kredittforverring, men som på balansedato tilhører kunder som er klassifisert som friske.

Trinn 3

I trinn 3 i finnes utlån som har hatt en vesentlig økning i kredittrisiko siden innvilgelse og hvor det er objektive bevis på tap på balansedato. For disse eiendelene avsettes det for forventet tap over levetiden.

5.6.2 Individuell nedskrivning

Individuell nedskrivning for tap på enkeltengasjementer foretas når objektive bevis på mislighold antas å ville medføre et verdifall for konsernet.

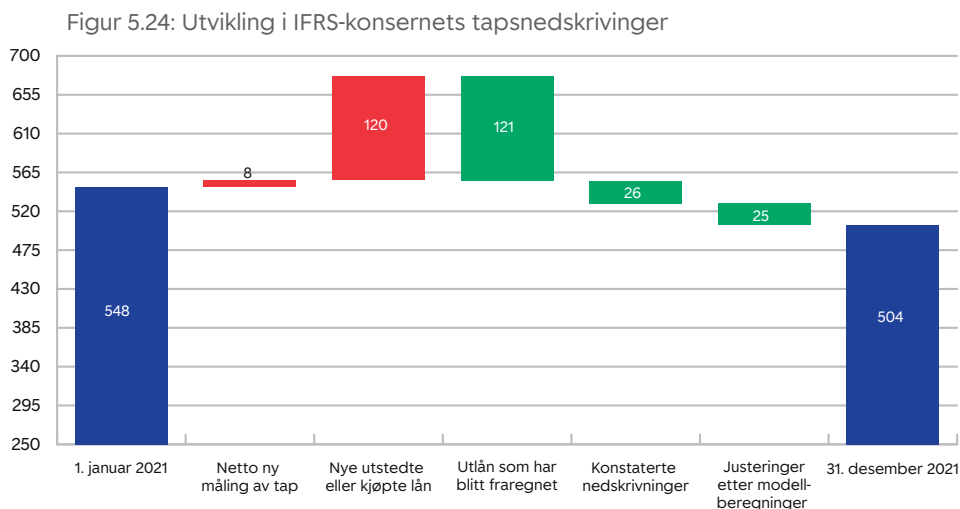
Individuell nedskrivning utgjør forskjellen mellom engasjementets bokførte verdi og nåverdien av neddiskontert kontantstrøm basert på effektiv rente på tidspunktet for førstegangs beregning av individuell nedskrivning. Nedskrivning innebærer at engasjementet gis høyeste risikoklasse.

Det legges vekt på konkret tiltaksorientering og forsiktighet i verdiestimering som grunnlag for realisasjon av pantesikkerheter. Basert på vesentlighetsvurderinger foretas oppdatering av kontantstrømmen minimum en gang i året.

Individuelle nedskrivninger reduserer engasjementenes regnskapsførte verdi i balansen og periodens endringer i vurdert verdi resultatføres som tap på utlån og garantier.

5.6.3 Utvikling i misligholdte og nedskrevne lån.

Figuren nedenfor viser utviklingen i IFRS konsernets tapsnedskrivninger.

Tabellen nedenfor viser IFRS-konsernets tapskostnad siste år.

Tabell 5.10: Resultatførte verdiendringer/tap i perioden

Netto resultatført tap	01.01.2021 - 31.12.2021
Endringer i tapsnedskrivninger	231
Amortisering tap	2
Konst. tap utlån og gar. m/tidl. nedskrivning	2
Konst. tap utlån og gar. u/tidl. nedskrivning	102
Inngang på tidl. perioders konstaterte tap	-14
Periodens tapskostnad	325

Tabellen nedenfor viser avsetninger i forhold til misligholdte og tapsutsatte engasjement.

Tabell 5.11: Misligholdte og nedskrevne engasjementer

Misligholdte (over 90 dager) og tapsutsatte engasjement	2021	2020	2019
Misligholdte engasjement (over 90 dager)	342	327	407
Individuelle nedskrivninger på misligholdte engasjement	54	77	97
Netto misligholdte engasjement	288	250	310
Avsetningsgrad	16 %	24 %	24 %
Øvrige tapsutsatte engasjement	317	188	84
Individuelle nedskrivninger på øvrige tapsutsatte	47	48	33
Netto andre tapsutsatte	270	140	51
Avsetningsgrad	15 %	26 %	39 %
Avsetningsgrad totalt	15 %	24 %	26 %

Omfanget av engasjementer som er misligholdt, men ikke individuelt nedskrevet fremkommer av tabellen ovenfor med en total avsetningsgrad på 16 prosent. De resterende misligholdte engasjementene er vurdert, men per 31. desember 2021 foreligger det ingen objektive bevis for verdifall.

Engasjementer kan også anses som tapsutsatt uten at engasjementet er misligholdt. Øvrige tapsutsatte engasjementer er merket med en tapshendelse hvor objektive forhold tilsier en sannsynlighet for verdifall. Av disse engasjementene er avsetningsgraden 15 prosent.

6 Motpartsrisiko

6.1 Styring og kontroll

Styringen av konsernets motpartsrisiko er regulert i bankens risikobaserte styringsdokumenter. I henhold til styringsdokument for markedsrisiko skal konsernets handel med derivater ligge innenfor de generelle rammer for rente-, valuta-, aksje- og motpartsrisiko.

Konsernet inngår derivathandler på bakgrunn av kunde- etterspørsler og for å sikre posisjoner som oppstår ved slik aktivitet. Videre brukes derivater for å sikre valuta- og renterisiko som oppstår i forbindelse med inn- og utlån.

Derivater handles med flere ulike motparter, som også gjør andre typer forretninger. Kredittrisikoen som oppstår i forbindelse med handel i derivater inngår i målingen av kredittrisiko i kapitaldekningsammenheng. For å minimere motpartsrisikoen mot enkeltmotparter er det inngått nettingavtaler og bilaterale sikkerhetsavtaler, samtidig som konsernet benytter seg av clearing mot sentrale clearingmotparter.

Det felleseuropeiske regelverket European Market Infrastructure Regulation, forkortet EMIR, trådte i kraft i Norge 1. juli 2017. EMIR regulerer clearingplikt og plikt til å gjennomføre risikoreduserende tiltak i tilfeller der clearing ikke er aktuelt. EMIR setter også krav til bilaterale motpartsavtaler som omfatter risikoreduserende tiltak blant annet hva gjelder sikkerhetsstillelser. Det betyr at banken ikke kan gjennomføre derivathandler med bankmotparter hvor ISDA- og CSA-avtaler ikke er etablert. ISDA er en forkortelse for International Swaps and Derivatives Association som er en sammenslutning av internasjonale finansinstitusjoner og en ISDA-avtale muliggjør motregning. CSA er en forkortelse for Credit Support Annex og en slik avtale gjør at mottatte sikkerheter kan sees i sammenheng. Sikkerhetene som stilles for disse transaksjonene består utelukkende av kontantdepot.

6.1.1 Ansvar for motpartsrisiko rente- og valutaderivater

Konserndirektør økonomi og finans har det overordnede ansvaret for konsernets motpartsrisiko forbundet med rente- og valutaderivater. Det operasjonelle ansvaret for motpartsrisiko forbundet med rente- og valutaderivater er delegert slik at finanssjef har ansvaret for motpartsrisiko for rente- og valutaderivater knyttet til konsernets finansiering og plasseringer, mens leder kapitalmarked har ansvaret for motpartsrisiko for rente- og valutaderivater knyttet til kundehandel og Kapitalmarkedet sin trading i renter og valuta.

6.1.2 Rapportering av motpartsrisiko

For å sikre uavhengig kontroll har avdeling for risikostyring ansvaret for følgende rapportering.

- Løpende rammekontroll og rapportering av posisjoner i henhold til rammer fastsatt i styringsdokument for markedsrisiko og eventuelle føringer fra Finanstilsynet.
- Uavhengig rapportering til styret og ledelse.

6.2 Porteføljeinformasjon

Tabell 6.1 nedenfor gir en oversikt over bankkonsernets derivatavtaler fordelt på type derivat, type sikring, kontraktens nominelle verdi, kredittkvalivalent hensyntatt potensiell fremtidig eksponering, risikovektet beløp/ beregningsgrunnlag, samt krav til ren kjernekapital både før og etter motregning per årsskiftet. Konsernet har ingen handelsportefølje.

Tabell 6.1: Derivatavtaler

Type derivat	Nominell verdi	Kreditt-ekvivalent (EAD)	Vektet beløp	Krav til ren kjernekapital
Valutainstrumenter (økonomisk sikring)	40 891	643	164	21
Renteinstrumenter (økonomisk sikring)	18 209	1 482	512	64
Renteinstrumenter (virkelig verdisikring)	2 227	46	21	3
Kredittderivater	0	0	0	0
Bruttoverdi før motregning	61 327	2 171	698	87
Avtaler om motregning	55 427	1 509	502	63
Nettoverdi etter motregning	5 900	663	196	24

* Kravet til ren kjernekapital iht. pilar 1 (12,5 %) beregnes i sin helhet etter standardmetoden.

Per årsskiftet holder bankkonsernet 24,5 og 32,8 millioner kroner i ren kjernekapital for henholdsvis motpartsrisiko for derivater og CVA-risiko. Denne delen av kapitalbehovsberegningen omfatter bankmotparter, privatpersoner og kommuner. Bedrifter er for alle praktiske formål unntatt CVA-kapitalbehov.

Derivatene blir bokført til virkelig verdi over resultatet. Kontrakter med urealiserte gevinster blir ført som eiendeler, mens kontrakter med urealiserte tap blir ført som gjeld for alle derivater. Sikringer knyttet til bankens

innlånsvirksomhet defineres i all hovedsak som «virkelig verdi sikring» i henhold til IFRS 9. Øvrig sikring defineres som økonomisk sikring, og benyttes blant annet for sikring av rentebytteavtaler med små beløp hvor det ikke er naturlig med sikring i et en-til-en forhold. Disse derivatene bulksikres, hvilket vil si sikring av flere sikringsobjekter med ett sikringsinstrument, og dette kvalifiserer dermed ikke til dokumentert sikringsbokføring. Konsernet benytter seg ikke av kontantstrømsikring

7 Markedsrisiko

Markedsrisiko er risikoen for tap som skyldes endringer i observerbare markedsvariabler som renter, valutakurser og aksjer/egenkapitalbevis. Risiko knyttet til verdifall i eiendomsmarkedet er også inkludert i markedsrisikoen. Det samme er risikoen for endringer i markedsverdi tilknyttet obligasjoner, sertifikater og fond, som følge av generelle endringer i kredittspreader.

Banken har ingen handelsportefølje og har valutaeksponeringer under terskelnivået for beregning av tilhørende kapitalkrav og det beregnes således ikke kapitalkrav for markedsrisiko under pilar 1. Under pilar 2 beregner konsernet kapitalbehov for markedsrisiko for renterisiko, egenkapitalrisiko, valutarisiko, eiendomsrisiko og spreadrisiko.

Aksjer, andeler og andre egenkapitalinteresser er i henhold til IFRS 9 klassifisert til virkelig verdi over resultatet. Realisert gevinst og tap, utbytte, samt nedskrivninger resultatføres som inntekt fra andre finansielle investeringer. Se noter i konsernets årsregnskap for detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter.

7.1 Styring og kontroll

Styringen av markedsrisiko tar utgangspunkt i risikobaserte styringsdokumenter på markedsrisikoområdet. Styringsdokumentene vedtas av styret og gjelder for strategiperioden, men revideres ved behov, minimum årlig. Det vurderes at konsernets styring og kontroll av markedsrisikoen er tilfredsstillende for å innfri risikotoleranse og strategi.

7.1.1 Strategisk mål bilde og styringsprosesser

I henhold til konsernets overordnede risikostrategi skal konsernet kun ta begrenset markedsrisiko. Strategisk mål bilde vil derfor være et konsern med begrenset markedsrisiko, men som samtidig maksimerer avkastningen innenfor gjeldende rammer.

7.1.1.1 Renterisiko

Formålet med styring av renterisiko er å sikre at banken til enhver tid har en kjent renterisikoeksponering og at denne er i samsvar med risikotoleranse og gjeldende rammer på området. Rammene hensyntar total renterisiko så vel som renterisiko i norske kroner og i euro.

Renterisiko måles som den samlede verdiendringen på balanseposter og utenom-balanseposter ved skift i rentekurven. Det er satt rammer for hvor stor effekt som tillates gitt parallellskift på 1 prosentpoeng og vridninger på rentekurven på 1 prosentpoeng. Rammer og tilhørende beregninger hensyntar administrativ renterisiko, som er effekten av at det i praksis vil gå noe tid fra en renteendring inntreffer i markedet til vilkårene på innskudd og utlån med flytende rente er justert. I tillegg måles effekt på resultatet av tilsvarende renteendring.

Rentekurverisikoen er risikoen for at rentekurven forskyver seg ulikt innenfor ulike løpetidsbånd ved en renteendring.

Renterisikoen begrenses også gjennom rammer for maksimal vektet løpetid og durasjon i verdipapirporteføljen.

For å minimere renterisiko benyttes rentebytteavtaler. Sikringsforretninger gjennomføres med anerkjente norske og utenlandske banker for å redusere egen risiko. Derivatforretninger er knyttet til ordinær bankvirksomhet og gjennomføres for å redusere risiko knyttet til bankens innlån i finansmarkedene, og for å avdekke og redusere risiko relatert til kunderettede aktiviteter.

7.1.1.2 Valutarisiko

Valutarisiko oppstår ved forskjeller mellom eiendeler og forpliktelser i den enkelte valuta. Valutarisiko måles ut fra samlet nettoposisjon i valuta og nettoposisjon i ulike valutasorter.

Formålet med bankens valutavirksomhet er å ivareta kunders behov for valutahandel, finansiering i utenlandsk valuta og internasjonal betalingsformidling, samt sikre de valutaposisjoner som oppstår innenfor finansiering/ likviditet og forvaltning av verdipapirer.

Aktiviteter knyttet til omsetning av valuta skal til enhver tid skje innenfor vedtatte retningslinjer, rammer og fullmakter. Rammene definerer kvantitative mål for maksimal valutaeksponering, målt i kroner. Det er utarbeidet rammer for nettoposisjoner i hver enkelt valuta, samt samlet absolutt sum av nettoposisjoner per valuta. Valutarisikoen kvantifiseres og overvåkes kontinuerlig.

7.1.1.3 Eiendomsrisiko

Eiendomsrisiko er markedsrisiko knyttet til eksponering i fast eiendom. Dette inkluderer eierposisjoner og andeler i næringsseiendom, eiendomsselskaper, eiendomsfond samt direkte eie av eiendommer, herunder egne bankbygg og eiendom til egen eller ansattes bruk.

Bankens investeringer består i all hovedsak av egne bygg. Banken eier i tillegg sju ferieeiendommer. Utover dette har banken strategiske eierinteresser i Oslo Kongressenter Folkets Hus BA, som regnskapsmessig er bokført som aksjer. I pilar 2-vurderingen inngår disse derimot som eiendomsrisiko og beregninger viser at det totalt sett er store merverdier i bankens eiendommer utover hva som fremkommer i bankens regnskap.

7.1.1.4 Egenkapitalrisiko

Egenkapitalrisiko oppstår ved at banken eier aksjer, egenkapitalbevis eller andre egenkapitalinstrumenter som får verdien bestemt av markedsutviklingen.

Banken har i henhold til styringsdokument for markedsrisiko egne rammer for investeringer i strategiske og finansielle aksjeposisjoner. Med strategiske aksjeposisjoner menes plasseringer for å bidra til vekst og utvikling i bankens markedsområde og strategiske eierandeler i forhold til bankvirksomheten. Finansielle aksjeposisjoner er kortsiktige eller langsiktige plasseringer med det mål å gi best mulig avkastning.

I måling av eksponering mot markedsrisikoramme benyttes markedsverdien av investeringene. Aksjer i dattersel-

skaper, samt investeringer i tilknyttede selskaper (TS) eller felleskontrollerte virksomheter (FKV) holdes utenfor da disse i all hovedsak konsolideres helt eller forholdsmessig i kapitaldekningskonsernet. Ikke-konsoliderte TS/FKV inngår i vurderingen av eierrisiko etter pilar 2.

7.1.1.5 Spreadrisiko

Spreadrisiko er risiko for tap ved en endring i påslaget mot referanserenten på bankens plasseringer. Påslaget mot referanseindeksen består av både kredittrisiko og likviditetsrisiko og inngår i den totale markedsrisiko-vurdering.

7.1.2 Organisering, roller og ansvar

For å sikre tilfredsstillende arbeidsdeling mellom de avdelinger og personer som tar posisjoner på konsernets vegne og de avdelinger og personer som har ansvar for oppgjør, kontroll og rapportering har konsernet definert ulike roller og ansvarsområder.

7.1.2.1 Styring av markedsrisiko

Styrets vedtatte markedsrisikostrategi og styringsdokument for markedsrisiko gir administrerende direktør føringer, rammer og fullmakter for styringen av markedsrisikoen. Administrerende direktør delegerer disse videre ut ifra ansvarsområde.

7.1.2.2 Ansvar for markedsrisiko

Konsernsjef har det overordnede ansvaret for strategiske aksjeinvesteringer og eiendomsinvesteringer. Konserndirektør økonomi og finans har det overordnede ansvaret for konsernets rente-, valuta-, og spreadrisiko, samt finansielle investeringer i aksjer og handel med klimavoter. Det operasjonelle ansvaret for markedsrisiko er delegert slik at finanssjef har ansvaret for konsernets rente- og spreadrisiko, mens meglersjef valuta/renter har ansvaret for konsernets valutarisiko.

7.1.2.3 Ansvar for oppgjør, datakvalitet, beregninger og rammekontroll

Leder driftsstøtte finans har ansvaret for oppgjør og kontroll på transaksjonsnivå, datakvalitet, oppfølging av motpartseksposering (collateral management), samt produksjon og kontroll av interne- og eksterne rapporter. Leder Kapital- og eierstyring har ansvaret for prising av verdipapirporteføljene for bruk i markedsrisiko-beregningen og beregning av renterisiko. Risk Manager markeds- og likviditetsrisiko har ansvaret for beregning av aksjerisiko, spreadrisiko, valutarisiko og eiendomsrisiko og rammekontroll.

Compliancefunksjonen har ansvar for å vurdere, teste og kontrollere etterlevelse av relevant regelverk på området, samt rapportere resultatene av dette til ledelsen og styret.

7.1.2.4 Rapportering av markedsrisiko

For å sikre uavhengig kontroll har avdeling for risikostyring ansvaret for følgende rapportering.

- Løpende rammekontroll og rapportering av posisjoner i henhold til rammer fastsatt i styringsdokument for markedsrisiko og eventuelle føringer fra Finanstilsynet.
- Uavhengig rapportering til styret og ledelse.

7.2 Porteføljeinformasjon

Som tidligere nevnt har bankens per 31. desember 2021 ingen handelsportefølje og det beregnes således ikke markedsrisiko under pilar 1. Kapitalkrav for bankens renteportefølje, eiendommer og egenkapitalposisjoner inngår i stedet som kredittrisiko i regulatorisk sammenheng. Kredittrisiko tilknyttet bankens renteportefølje fremkommer av tabellen nedenfor. Investeringer som inngår i kapitaldekningskonsernet er holdt utenfor denne oversikten.

Tabell 7.1: Kredittrisiko i renteporteføljen

Obligasjoner og sertifikater	Bokført verdi	Beregningsgrunnlag	Kapitalkrav 8.0 %
Stater og sentralbanker	1 654	43	3
Lokale og regionale myndigheter	4 366	731	59
Multilaterale utviklingsbanker	2 275	0	0
Institusjoner	3 295	2	0
Foretak	433	384	31
OMF	10 946	1 095	88
Sum	22 970	2 256	180

Tabellen viser renteporteføljen per 31. desember 2021 fordelt på ratingklasser. Investeringer som inngår i kapitaldekningskonsernet er holdt utenfor denne oversikten.

Tabell 7.2: Obligasjoner og sertifikater

Rating	Bokført verdi
AAA	17 016
AA	1 931
A	101
BBB	296
BB	0
B eller lavere	0
Ikke ratede norske kommuner	3 370
Øvrige ikke ratede papirer	255
Sum obligasjoner og sertifikater	22 970

Bankens posisjoner i egenkapitalposisjoner kan deles inn i tre kategorier. Oversikt over bokført verdi, virkelig verdi og beløp fradrett i ren kjernekapital per 31. desember 2021 er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 7.3: Oversikt over bokført verdi, virkelig verdi og beløp fradrett i ren kjernekapital

Type investering	Bokført verdi	Virkelig verdi	Beløp fradrett i ren kjernekapital
Finansielle investeringer til virkelig verdi over resultat	168	168	0
Strategiske investeringer til virkelig verdi over resultat	562	562	60
Tilknyttede selskap og felleskontrollert virksomhet	5 642		294
Sum	6 372		354

Banken har per årsskiftet investeringer i vesentlige egenkapitalposisjoner i finansforetak som, iht. gjeldende regler, kommer til fradrag i bankkonsernets rene kjernekapital med 353,7 millioner kroner. Samlede realiserte gevinster eller tap som følge av salg og likvidasjon i perioden og samlede realiserte og urealiserte gevinster og tap i henhold til verdivurderinger utgjør henholdsvis 0,1 og 118,3 millioner kroner per årsskiftet.

Bankens egenkapitalposisjoner består i all hovedsak av investeringer i tilknyttede selskaper og felleskontrollerte virksomheter, samt andre strategiske investeringer. Bankens investeringer i SpareBank 1 Boligkreditt AS, SpareBank 1 Kredittkort AS, SpareBank 1 Næringskreditt AS og BN Bank ASA er konsolidert forholdsmessig i kapitaldekningskonsernet. En detaljert oversikt over bankens investeringer fordelt etter formål per 31. desember 2021 er gjengitt i tabellen nedenfor.

Tabell 7.4: Investeringer fordelt etter formål

Formål	Investeringer	Bokført verdi
Finansielle investeringer til virkelig verdi over resultat	VISA Inc. (class A)	140
	NorgesInvestor Proto AS	27
	Øvrige finansielle investeringer	1
	Sum	168
Strategiske investeringer til virkelig verdi over resultat	Totens Sparebank	325
	Eksportfinans ASA	71
	Oslo Kongressenter Folkets Hus AS	56
	Visa Inc. (Series C Preferred Stock)	40
	SpareBank 1 Markets AS	27
	VN Norge AS	22
	Komm-In AS	10
	Øvrige strategiske investeringer	12
	Sum	562
Tilknyttede selskap og felleskontrollert virksomhet	SpareBank 1 Boligkreditt AS	2,666
	SpareBank 1 Gruppen AS	1,596
	BN Bank ASA	504
	SpareBank 1 Næringskreditt AS	211
	SpareBank 1 Kreditt AS	207
	SpareBank 1 Betaling AS	141
	SpareBank 1 Uvikling DA	129
	SpareBank 1 Mobilitet AS	81
	SpareBank 1 Bank og Regnskap AS	42
	SpareBank 1 Forvaltning AS	40
	SpareBank 1 Kundepleie AS	22
	Øvrige tilknyttede selskap og felleskontrollert virksomhet	2
	Sum	5 642
	Sum total	6 372

Tabellen nedenfor gir en oversikt over bokført verdi fordelt på type aksjeinvestering per 31. desember 2021. Tilknyttede selskaper og felleskontrollerte virksomheter er i denne oversikten definert som øvrige, mens rentefond behandles som spreadrisiko.

Tabell 7.5: Oversikt over type aksjer

Type	Bokført verdi
Unotert	406
Omsatt på børs	325
Øvrige	5 642
Sum	6 372

Renterisikoen for alle renteposisjoner kan uttrykkes ved å se på endringen i verdien på renteinstrumentene ved en parallell renteendring på ett prosentpoeng. Tabellen nedenfor viser effekten av nevnte renteendring fordelt på

eiendeler og gjeld, løpetider og valuta per 31. desember 2021. Det er i disse beregningene tatt hensyn til administrativ renterisiko. Det at renterisikoen er positiv betyr konsernet tjener på en renteøkning.

Tabell 7.6: Renterisiko

Renterisiko, 1 prosentpoeng endring	2021
Sertifikater og obligasjoner	-215
Fastrenteutlån til kunder	-140
Fastrenteinnskudd fra kunder	6
Bank- og kredittlån	2
Obligasjonsinnlån	872
Annet	-13
Derivater	-489
Administrativ renterisiko	5
Total renterisiko, etter skatt	28

Rentekurverisikoen, 1 prosentpoeng endring	2021
0-1 mnd	1
1-3 mnd	7
3-6 mnd	0
6-12 mnd	5
1-3 år	-7
3-5 år	6
5-10 år	16
Over 10 år	0
Total renterisiko, etter skatt	28

Valuta, 1 prosentpoeng endring	2021
NOK	24
EUR	4
Andre	0
Total renterisiko, etter skatt	28

Tabellen nedenfor gir en oversikt over bankens netto valutaeksponering per 31. desember 2021. Valutarisikoen

kvantifiseres og overvåkes kontinuerlig. Banken har både gjennom året og ved årets slutt en begrenset valutarisiko.

Tabell 7.7: Valutaeksponering

Valuta	Netto eksponering
GBP	-1
USD	-3
HKD	0
JPY	1
PLN	0
SEK	0
EUR	-2
CHF	1
Andre	2
Sum	0

8 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for ikke å være i stand til å innfri forpliktelser på forfall eller ikke evne å finansiere eiendeler, herunder ønsket vekst, uten vesentlig økte kostnader.

8.1 Styring og kontroll

Styringen av likviditetsrisiko tar utgangspunkt i risiko-baserte styringsdokumenter på likviditetsområdet. Styringsdokumentene vedtas av styret og gjelder for strategiperioden, men revideres ved behov, minimum årlig. I tilknytning til styringsdokumentene er det etablert egen beredskapsplan for håndtering av likviditets-situasjonen i perioder med urolige finansmarkeder, samt at likviditetssituasjonen er et sentralt tema i konsernets gjenopprettingsplan. Det vurderes at styring og kontroll av likviditetsrisikoen er tilfredsstillende for å innfri risiko-toleranse og strategi.

8.1.1 Strategisk mål bilde og styringsprosesser

Bankens har som mål at likviditetsrisikoen skal være lav og målbildet sikres gjennom:

- Tilstrekkelig med likvide reserver.
- Diversifisering og langsiktighet i finansiering.

Rammer som bygger opp under strategiens mål bilde, herunder rammer for overlevelse på ulike tidshorisonter, størrelse og kvalitet på likviditetsreserven, samt finansieringens langsiktighet og diversifisering, er fastsatt i styringsdokumentet for likviditetsrisiko.

8.1.1.1 Tilstrekkelig med likvide reserver

Investeringer i rentebærende verdipapirer foretas av hensyn til styringen av likviditetsrisikoen. Konsernet skal ha tilstrekkelig med likvide reserver til å støtte opp under overlevelsesmålene. Ulike aktiva har ulik grad av likviditet. Sammensetningen av, og størrelsen på reserven skal være slik at den tilfredsstiller alle definerte overlevelsesmål. Å sitte med en likviditetsreserve har en kostnad og samlede likviditetskostnader skal være lavest mulig.

8.1.1.2 Diversifisering og langsiktighet i finansiering

Innskudd er bankens viktigste finansieringskilde. Innskudd er ansett som stabil finansiering, så konsernet skal alltid ha en tilstrekkelig høy andel av balansen finansiert via innskudd. Innskudd med lav likviditetsrisiko skal prioriteres, samtidig skal innskuddene hentes fra et tilstrekkelig antall ulike typer innskytere. Gitt tilstrekkelig diversifisering skal innskuddene prises slik at lønnsomhet opprettholdes.

Fremmedkapitalmarkedet har de seneste årene tatt over en større del av konsernets finansiering. Ønsket nivå på refinansieringsrisiko skal oppnås gjennom diversifisering på ulike geografiske markeder, typer investorgrupper og løpetider. Innlånskostnaden skal minimeres gitt de føringer som er gitt for diversifisering og langsiktighet i finansieringen.

OMF gjennom SpareBank 1 Boligkreditt AS og SpareBank 1 Næringskreditt AS skal brukes aktivt for å sikre stabil og langsiktig finansiering, bidra til diversifisering av finansieringen og redusere finansieringskostnadene. For å sikre størst mulig fleksibilitet i finansieringsmulighetene skal banken til enhver tid jobbe aktivt med å opprettholde tilretteleggingstakten av lån som kan overføres til selskape.

Saldo av lån i bolig- og næringskredittselskapene skal begrenses av hensyn til konsernets egen kredittverdighet og generelle risikohensyn. Generelt skal banken følge en konservativ policy og ikke skulle seg negativt ut sammenliknet med andre bankers bruk av bolig- og næringskredittselskapene som finansieringskilde.

8.1.2 Organisering, roller og ansvar

For å sikre tilfredsstillende arbeidsdeling mellom de avdelinger og personer som tar posisjoner på bankens vegne og de avdelinger og personer som har ansvar for oppgjør, kontroll og rapportering er det etablert en organisering der utførende og kontrollerende funksjoner er uavhengige av hverandre.

8.1.2.1 Styring av likviditetsrisiko

Styrets vedtatte styringsdokument for likviditetsrisiko gir administrerende direktør føringer, rammer og fullmakter for styringen av likviditetsrisikoen. Konsernsjef delegerer disse videre ut ifra ansvarsområde. Konserndirektør økonomi og finans har det overordnede ansvaret for likviditetsstyringen i konsernet. Det operative ansvaret for likviditetsstyringen er delegert til finanssjef som har ansvaret for:

- Overvåkning av den løpende utviklingen i konsernets likviditetssituasjon.
- Forvaltningen av likviditetsreserven.
- Konsernets innlån av fremmedkapital.
- Riktig fastsettelse av internprisen på funding.

8.1.2.2 Identifisering og måling av likviditetsrisiko

Finansavdelingen og avdeling for risikostyring har et delt ansvar i forhold til identifisering og måling av likviditetsrisiko.

- Finansavdelingen er ansvarlig for å identifisere og måle likviditetsrisikoen for fremmedkapitalfinansieringen, herunder bruk av OMF samt den delen av likvide reserver som er plassert i markedet.
- Avdeling for risikostyring har ansvaret for å identifisere og måle likviditetsrisikoen for innskudd og ubenyttede kreditter.

8.1.2.3 Løpende oppfølging

Driftsstøtte finans har ansvaret for oppgjør og kontroll på transaksjonsnivå, samt oppdatering av stamdata og ulike depot. Forretningsdivisjonene har ansvaret for at likviditetshendelser som er vesentlige for likviditetsstyringen rapporteres til treasury så snart slike er kjent.

Compliancefunksjonen har ansvar for å vurdere, teste og kontrollere etterlevelse av relevant regelverk på området, samt rapportere resultatene av dette til ledelsen og styret.

Før grunnleggende nye instrumenter tas i bruk skal slike være godkjent av konserndirektør økonomi og finans. Det skal også være utarbeidet en risikoenalyse med tilhørende risikoreduserende tiltak.

Systemer for styring og kontroll skal evalueres jevnlig av konsernets interntrevisor.

8.1.2.4 Rapportering av likviditetsrisiko

For å sikre uavhengig kontroll har avdeling for risikostyring ansvaret for følgende rapportering.

- Løpende rammekontroll og rapportering av posisjoner i henhold til rammer fastsatt i styringsdokument for likviditetsrisiko og eventuelle føringer fra Finanstilsynet.
- Uavhengig rapportering til styret og ledelse.

8.2 Eksponering

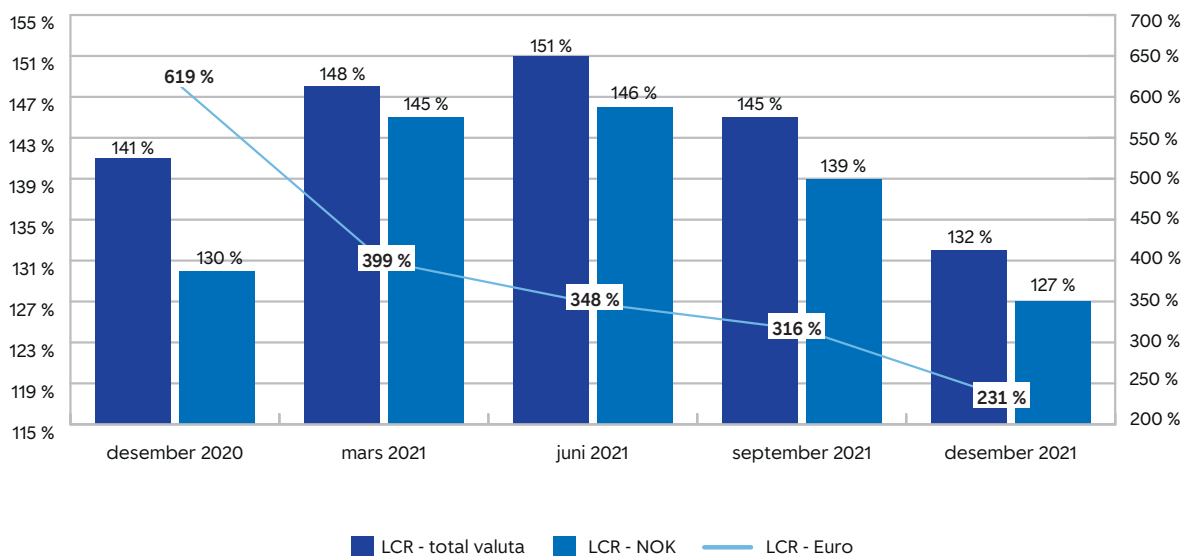
8.2.1 Overlevelse

For å bygge opp under målsettingen om lav likviditetsrisiko er det etablert ulike mål for overlevelse på ulike tidshorisonter.

8.2.1.1 Overlevelse i henhold til Liquidity Coverage Ratio

Liquidity Coverage Ratio, heretter kalt LCR, definerer et stressscenario som varer i 30 dager. Utviklingen de siste kvartalene i konsernets konsoliderte LCR for total valuta, euro og norske kroner fremkommer av figuren nedenfor, hvor skalaen for LCR i euro er på høyre akse. Supplerende informasjon om diversifisering av finansieringen og likviditetsporteføljens sammensetning finnes i kapitlene nedenfor.

Figur 8.1: LCR

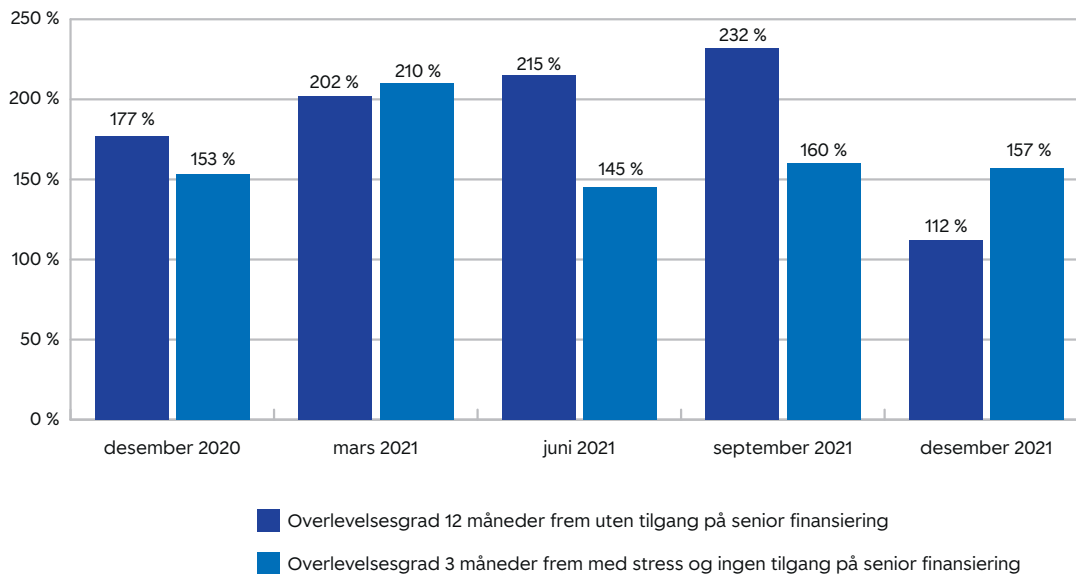

8.2.1.2 Overlevelse i en normalsituasjon og i et egendefinert stress med stor krise i markedet og egen bank

Konsernet skal ha en overlevelsesgrad i en situasjon uten tilgang på senior finansiering på minimum 100 % 12 måneder frem. Videre skal konsernet ha en overlevelsesgrad i

stor krise i markedet og egen bank på minimum 100 % tre måneder frem. Utviklingen de siste kvartalene fremkommer av figuren nedenfor.

Figur 8.2: Resultat fra stresstester

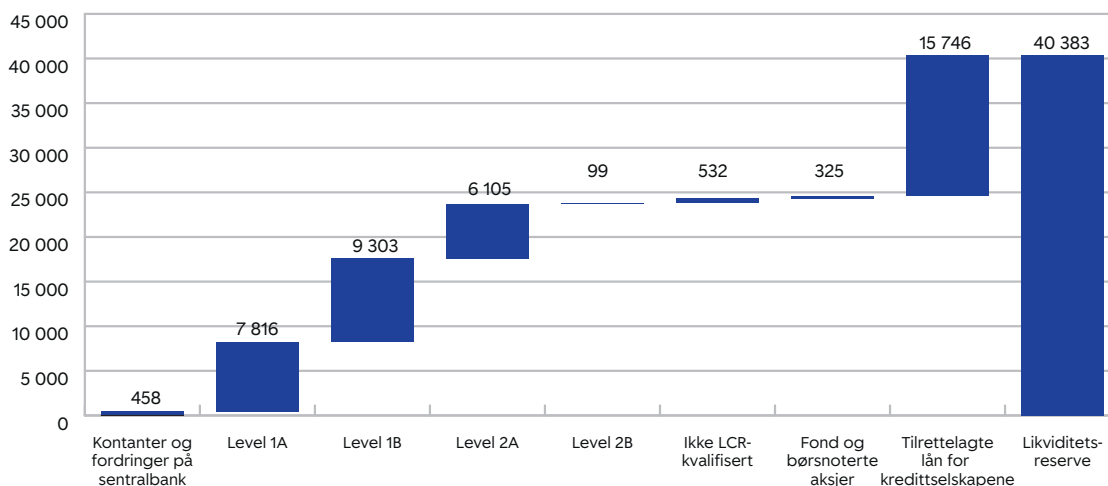

8.2.2 Likvide reserver

Likviditetsreserven skal til enhver tid være stor nok til å tilfredsstille myndighetskrav og interne overlevelsesmål. Per årsskiftet var likviditetsreserven 40,4 milliarder kroner, gitt konsernets interne begrensning for overføring av lån til SpareBank 1 Boligkreditt AS.

Likviditetsreserven skal bestå av likvide aktiva av god kvalitet. Likviditetsreserven inneholdt ved årsskiftet kontanter og fordringer på Norges Bank, obligasjoner og sertifikater, fond og børsnoterte aksjer, og tilrettelagte lån for overføring til bolig- og næringskreditselskapene. Figuren nedenfor viser likviditetsreservens sammensetning og kvalitet.

Figur 8.3: Likviditetsporteføljens sammensetning og kvalitet

8.2.3 Finansieringens langsiktighet og diversifisering

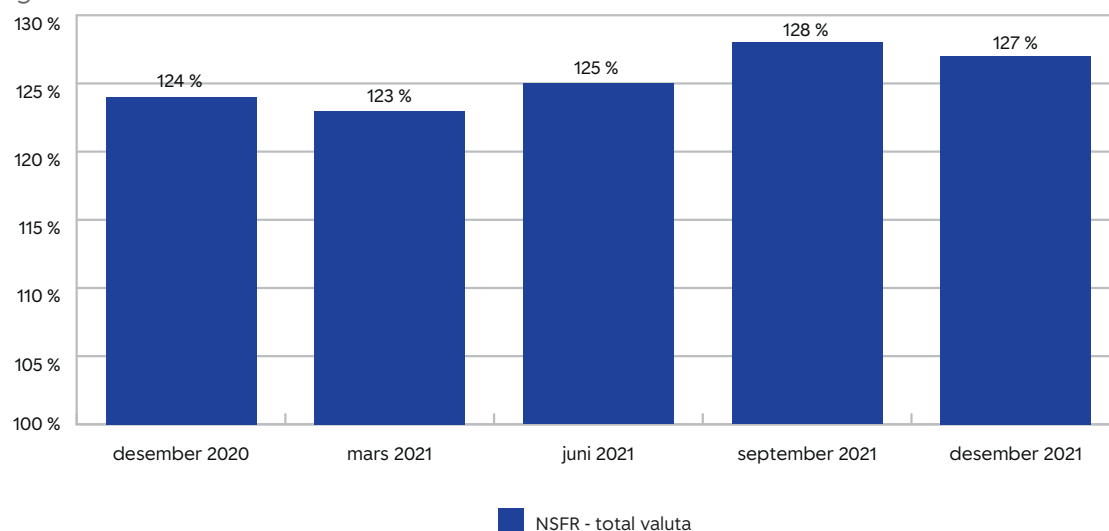
Likvidetsrisikoen reduseres gjennom spredning av innlånene på ulike markeder, innlånskilder, instrumenter, løpetider og valuta. Total finansiering, bestående av egenkapital, kundeinnskudd, lån overført til bolig- og næringskredittforetakene og markedsfinansiering, var 203,7 milliarder kroner per årsskiftet.

Markedsfinansieringen alene var ved samme tidspunkt 40,4 milliarder kroner.

8.2.3.1 Langsiktig finansiering

Net Stable Funding Ratio, heretter kalt NSFR, beskriver i hvilken grad konsernet er langsiktig finansiert. Utviklingen de siste kvartalene i konsernets konsoliderte NSFR for total valuta og norske kroner fremkommer av figuren nedenfor.

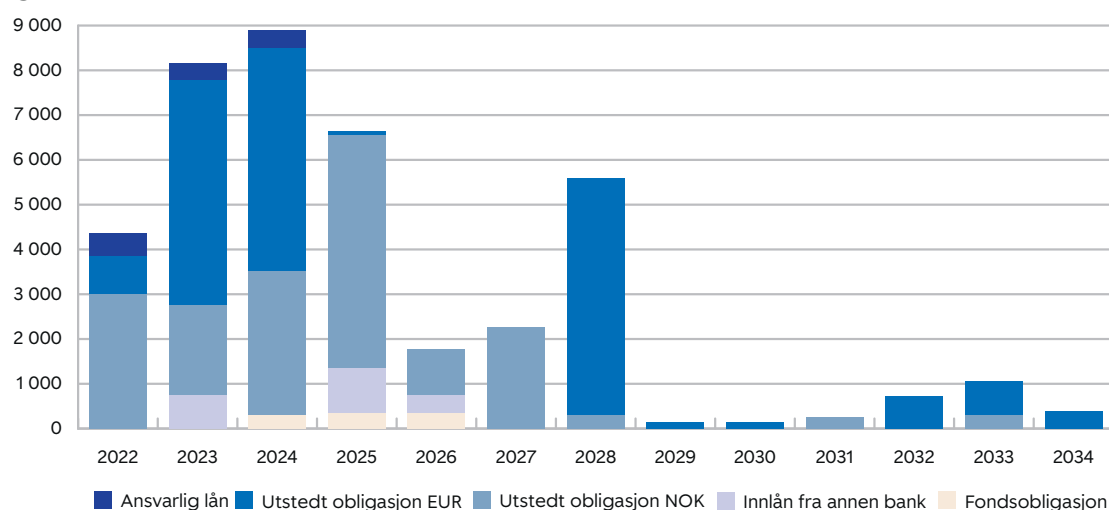
Figur 8.4: NSFR

Av det totale markedsfinansieringsvolumet på 40,4 milliarder kroner skal 4,4 milliarder kroner refinansieres i 2022. Snittløpetiden på konsernets markedsfinansiering var 3,5 år

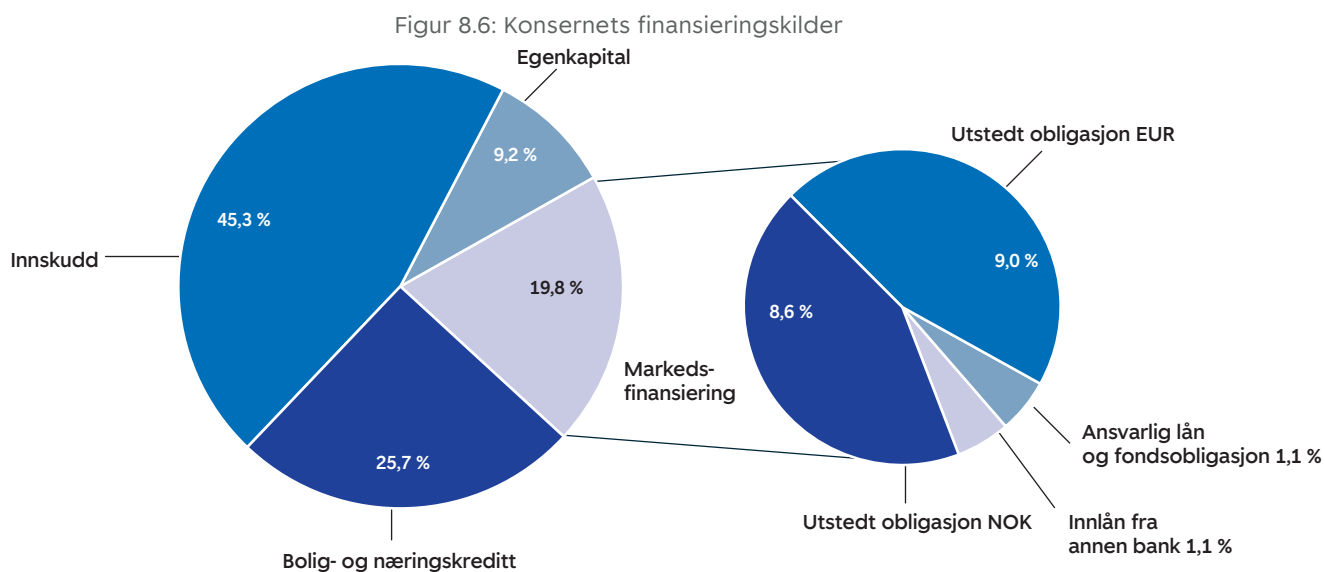
per årsskiftet. Figuren nedenfor viser forfallsstrukturen for konsernets markedsfinansiering.

Figur 8.5: Forfallsstruktur

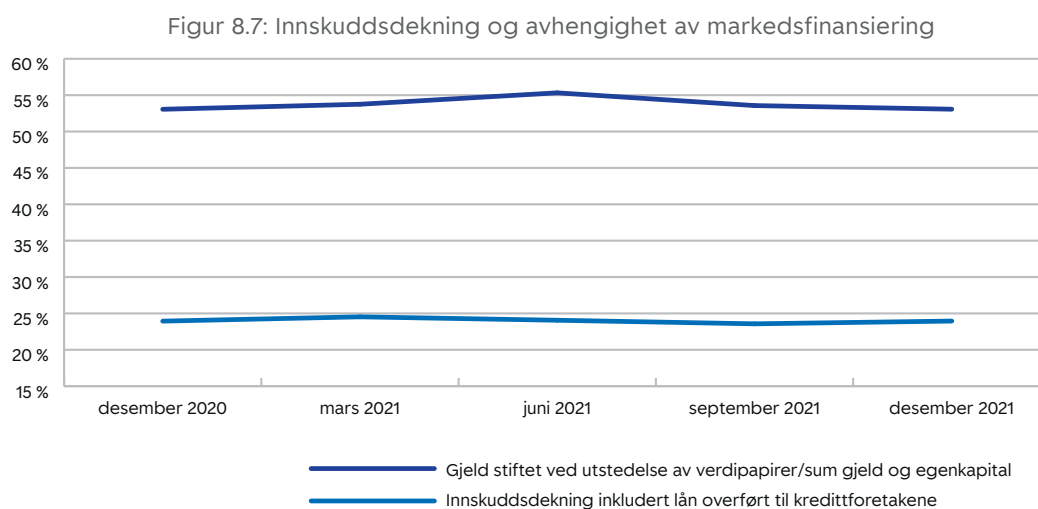
8.2.3.2 Diversifisert finansiering

Figuren nedenfor viser konsernets finansieringskilder per årsskiftet.

For å sikre annen diversifisering av finansieringen enn ulike løpetider og finansieringskilder er det etablert rammer

for avhengighet av markedsfinansiering, bruk av OMF som finansieringskilde og diversifisering av innskudd.

Ved årsskiftet utgjorde konsernets finansiering i euro 45,6 prosent av total markedsfinansiering og 13,5 prosent av total gjeld på egen balanse.

9 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko omhandler risikoen for tap som følge av:

- Mennesker: brudd på rutiner/retningslinjer, manglende kompetanse, uklar policy, strategi eller rutiner, interne misligheter.
- Systemer: svikt i IKT og andre systemer.
- Eksterne årsaker: kriminalitet, naturkatastrofer, andre eksterne årsaker.

og hvor konsekvensene medfører eller kunne medført:

- Økonomisk tap
- Brudd på lovkrav
- Skader / negative konsekvenser for medarbeidere
- Omdømmetap

Operasjonelle tap og hendelser skal registreres i hendelsesdatabasen og følges opp i henhold til egne retningslinjer.

9.1 Styring og kontroll

Styring og kontroll med bankens operasjonelle risiko er basert på styrevedtatt styringsdokument for operasjonell risiko. Dokumentet fastsetter styrets risikotoleranse for operasjonell risiko. Den overordnede målsettingen er at konsernet skal ha effektiv styring og overvåking av operasjonell risiko, slik at ingen hendelser skal kunne skade soliditet og resultat i vesentlig grad.

Gjennom kvantifiserte rammer for eksponering innen ulike kategorier operasjonell risiko har banken styring og oppfølging av risikobildet på løpende basis. Den praktiske styringen av operasjonell risiko baserer seg på hovedaktivitetene som fremkommer nedenfor.

9.1.1 Lederbekreftelsen

Alle ledere av forretnings- og støttefunksjoner har ansvar for den daglige risikostyringen, samt for å sikre at det foreligger en god internkontroll innenfor sitt ansvarsområde. Alle ledere skal rapportere status og utvikling i årlig lederbekreftelse, samt vurdere risikokultur som et element i analyser og kartlegginger for sine områder. Lederbekreftelsen skal gi administrerende direktør og styret informasjon om risikostyringen er forsvarlig ivaretatt, herunder at rutiner, retningslinjer og lover/regler følges. Lederbekreftelsen er en viktig del av det systematiske arbeid med kvalitet. Arbeidet med lederbekreftelsen koordineres av avdeling for risikostyring.

9.1.2 Tap og hendelser

Banken har systemer og rutiner for registrering av uønskede hendelser. Gjennom registreringen legges det til rette for at organisasjonen lærer av hendelsene og iverksetter nødvendige tiltak for å redusere sannsynligheten for at tilsvarende hendelser oppstår igjen.

Med uønskede hendelser menes hendelser som oppstår på bakgrunn av:

- Menneskelig svikt (menneskelig feil, brudd på rutine og retningslinjer)
- Svakheter i rutiner eller systemer
- Kriminalitet (intern og ekstern)
- Driftshendelser (strømbrudd, driftsbrudd fra Evry o.l.)

9.1.3 Kundeklager

Banken har en sentralisert klageordning som søker å ivareta banken, bankens kunder og andre medkontrahter. Ordningen tilfredsstiller Finanstilsynets retningslinjer for klagebehandling. Formålet med ordningen er å sikre at alle klager får en tilfredsstillende behandling i tråd med bankens prinsipper for klagebehandling og samtidig bidra til tilstrekkelig forbrukerbeskyttelse i tråd med Finanstilsynets retningslinjer. Ordningen skal også sikre at banken får bedre oversikt over den operasjonelle risikoen, og således kunne analysere klagen for å avdekke om disse skyldes systematiske feil. Omfanget av klagesaker og utfall av disse, rapporteres kvartalsvis til styret. I tillegg rapporteres klagesaker årlig til Finanstilsynet.

9.1.4 Kontinuerlig forbedring

Avdeling for risikostyring registrerer og følger opp forbedringsforslag basert på rapporter fra internrevisjon og tiltak basert på anbefalinger fra Finanstilsynet eller andre uavhengige kontrollorganer. I tillegg er det tett oppfølging av tiltak/anbefalinger som er avdekket gjennom interne kvalitetsgjennomganger fra compliancekontroller, risikovurderinger, lederbekreftelser m.fl. Alle ledere med ansvar for tiltak oppdaterer jevnlig fremdrift i forbedringsdatabasen. Avdeling for risikostyring rapporterer status på tiltak til konsernledelse og styret to ganger i løpet av året.

9.1.5 Risikoanalyser

Avdeling for Risikostyring fasiliteter risikoanalyse, og legger til rette for at 1. linjen gjennomfører egne risikoanalyser, samt bistår med metodikk og verktøy.

9.1.6 Finanstilsynets risikomoduler

Det gjennomføres gap-analyser i henhold til Finanstilsynets moduler for egenevaluering av styring og kontroll, samt Cobit rammeverket for vurdering av IKT-virksomheten. Gap-analysene gir nyttig informasjon om styring og kontroll er i tråd med eksternt regelverk og forventninger.

9.1.7 Nye og endrede produkter, løsninger og prosesser

Ved etablering eller endring av produkter, løsninger og prosesser skal det gjennomføres en effektiv og solid kvalitetssikring før implementering. Dette skal gjøres for å unngå ubevisst eller uønsket introduksjon av operasjonell risiko. Risikoanalyse skal være en del av kvalitetssikringen, hvor vurdering av operasjonelle risikofaktorer skal inngå. Policy for nye eller endrede produkter, prosesser eller løsninger legger føringer for hvordan vurderingene skal gjennomføres og dokumenteres.

9.2 Minimumskrav til ansvarlig kapital

Konsernet benytter sjablongmetoden for beregning av krav til ansvarlig kapital som skal dekke operasjonell risiko.

Tabell 9.1: Minstekravet til ansvarlig kapital for operasjonell risiko

	Konsolidert	SpareBank 1 Østlandet	SpareBank 1 Finans Østlandet AS
Beregningsgrunnlag	6 904	5 316	578
Kapitalkrav 8 %	552	425	46

10 Compliancerisiko

Compliancerisiko er risikoen for at banken pådrar seg sanksjoner, bøter, andre strafferettslige sanksjoner, omdømmetap eller økonomisk tap som følge av manglen-

de etterlevelse av lover, forskrifter, myndighetsfastsatte retningslinjer og offentlige pålegg.

10.1 Styring og kontroll

Styring og kontroll med bankens compliancerisiko er basert på styrevedtatte retningslinjer for compliancerisiko. Disse fastlegger styrets risikotoleranse for compliance-risiko. Konsernet har en lav toleranse for compliancerisiko, og det er nulltoleranse for bevisste brudd på regelverk. Ingen compliancehendelser skal kunne skade konsernets soliditet, resultat eller omdømme i vesentlig grad. Konsernet forretningsdrift skal innrettes på en måte som hindrer bøter og sanksjoner. Denne overordnede risikotoleransen er konkretisert og operasjonalisert gjennom kvantifiserbare parametere på ulike delområder.

Policyen regulerer dessuten ansvarsforhold, herunder føringer for alle medarbeideres ansvar for regelverksetterlevelse. Konsernets ledelse er ansvarlig for implementering og etterlevelse av lover og forskrifter, mens den enkelte medarbeider er ansvarlig for den daglige, løpende etterlevelse.

Banken har en egen compliancefunksjon som er organisert uavhengig av den operative forretningsdriften. Bankens compliancefunksjon har ansvar for å vurdere om bankens retningslinjer, rutiner og systemer bidrar til å sikre etterlevelse av relevant regelverk, samt å kontrollere regelverksetterlevelse. Compliancefunksjonen skal dessuten overvåke regelverksutviklingen og foreta konsekvensvurderinger av kjente og varslede regulatoriske endringer. Bankens compliancefunksjon arbeider etter en risikobasert årsplan. Dersom regulatorisk utvikling eller andre forhold tilsier det blir årsplanen justert løpende.

Policyen stiller krav til intern oppfølging og rapportering, herunder krav til prosesser for å sikre og følge opp regelverksetterlevelse. Hendelser og brudd på complianceområdet blir på samme måte som for operasjonell risiko registrert og fulgt opp via egen hendelsesdatabase.

10.2 Regulatoriske endringer og compliancerisiko

Omfanget av regulatoriske endringer har vært betydelig også i 2021. Også i de kommende årene forventes det omfattende regelverksendringer med betydning for bankens rammevilkår. Banken har betydelig fokus på

regelverksutviklingen og compliancerisikoen. Oppfølging av bankens tilpasning til og implementering av nytt og endret regelverk inngår som en del av compliancefunksjonens årsplan.

11 Forretningskikkrisiko

Forretningskikkrisiko er risikoen for offentlige sanksjoner, straffereaksjoner, omdømmetap eller økonomisk tap som følge av at bankens forretningsmetoder eller de ansattes jobbadferd i vesentlig grad skader kundenes interesser eller markedets integritet.

11.1 Styring og kontroll

Reguleringen av finansbransjen har over tid utviklet seg til i stadig større omfang også å omfatte regelverk for å beskytte kunder og forbrukere. Bankens forretningskikkrisiko er derfor nært forbundet med bankens compliancerisiko. Styret har vedtatt egne retningslinjer for forretningskikkrisiko, for på den måten å tydeliggjøre hvor viktig dette temaet er for banken. Policyen fastlegger styrets risikotoleranse på området. Konsernet har en lav toleranse for forretningskikkrisiko. Det innebærer at ingen enkelthendelser innenfor forretningskikk skal kunne skade konsernets soliditet, resultat eller omdømme i vesentlig grad. Den overordnede risikotoleransen på området er

konkretisert og operasjonalisert gjennom kvantifiserbare parametere for risikotoleranse på ulike delområder.

Policyen regulerer dessuten ansvarsforhold, krav til oppfølging og rapportering, samt hovedprinsippene for å sikre en god forretningskikk. Det påligger alle ansatte å bidra til at kundenes behov og rettigheter ivaretas på en tilfredsstillende måte, herunder gjennom en faglig god og redelig kundeførelse som sikrer at bankens kunder kan ta bevisste og velinformerte valg.

Sentrale virkemidler for øvrig for å sikre en god forretningskikk omfatter blant annet etiske retningslinjer, interne informasjons- og opplæringstiltak, gjennomføring av risikoanalyser, en velfungerende ordning for håndtering av kundeklager – herunder årsaksanalyser og forbedringstiltak, samt en hensiktsmessig varslingskanal. Ved etablering eller endring av produkter og tjenester skal det gjennomføres nødvendig kvalitetssikring før lansering. Belønnings- og godtgjørelsesordninger skal utformes slik at ønsket adferd i forhold til forretningskikk sikres og fremmes.

12 Eierrisiko

Eierrisiko er risikoen for at konsernet blir påført et negativt resultat fra eierposter i strategisk eide selskaper, eller at konsernet må tilføre ny egenkapital i strategisk eide selskaper, enten dette skyldes kraftig vekst eller for å sikre videre drift som følge av underskudd. Eierselskap defineres som selskaper hvor SpareBank 1 Østlandet har vesentlig eierandel eller innflytelse.

12.1 Eksponering

SpareBank 1 Østlandet er per 31. desember 2021 eksponert for eierrisiko gjennom følgende eierposisjoner i tilknyttede selskaper (TS) og felleskontrollerte virksomheter (FKV):

- SpareBank 1 Boligkreditt AS (konsolidertes i kapitaldekningen).
- SpareBank 1 Næringskreditt AS (konsolidertes i kapitaldekningen).
- SpareBank 1 Kreditt AS (konsolidertes i kapitaldekningen).
- BN Bank ASA (konsolidertes i kapitaldekningen).
- SpareBank 1 Gruppen AS.
- SpareBank 1 Utvikling DA.
- SpareBank 1 Betaling AS.
- SpareBank 1 Bank og Regnskap AS.
- SpareBank 1 Gjeldsinformasjon AS.
- SpareBank 1 Forvaltning AS.
- SpareBank 1 Kundepleie AS.
- SpareBank 1 Mobilitet AS (tilknyttet selskap i datterselskapet SpareBank 1 Østlandet AS).

Ikke-konsoliderte TS/FKV inngår i vurderingen av eierrisiko etter pilar 2.

12.2 Styring og kontroll

SpareBank 1-bankene driver alliansesamarbeidet gjennom det felles eide holdingselskapet SpareBank 1 Gruppen AS. SpareBank 1 Gruppen eies av SpareBank 1 Østlandet, SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 Nord-Norge, SpareBank 1 SMN, Samarbeidende Sparebanker AS, samt Landsorganisasjonen/ fagforbund tilknyttet LO. SpareBank 1 Boligkreditt AS, SpareBank 1 Næringskreditt AS, SpareBank 1 Kreditt AS og SpareBank 1 Betaling AS eies av alle bankene i SpareBank 1-alliansen.

I styret i SpareBank 1 Gruppen møter administrerende direktører fra eierbankene SpareBank 1 Østlandet, SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 Nord-Norge, SpareBank 1 SMN, samt styreleder i Samarbeidende Sparebanker AS og representanter fra LO som eiere av selskapet. Økonomi- og finansdirektør i SpareBank 1 Østlandet møter i styrene i SpareBank 1 Boligkreditt AS, SpareBank 1 Næringskreditt AS og BN Bank ASA. Tilsvarende er SpareBank 1 Østlandet representert i styret i SpareBank 1 Kreditt AS og SpareBank 1 Betaling AS.

13 ESG-risiko

Konsernet påvirkes av ESG-faktorer direkte gjennom egen virksomhet og indirekte primært gjennom utlånsporteføljen. ESG-faktorer gjennom direkte påvirkning håndteres primært som operasjonell risiko, compliancerisiko, forretningskikkrisiko og likviditetsrisiko, og er integrert i metodikk og vurderinger innenfor disse risikokategoriene.

ESG-risiko defineres som risikoen for tap som følge av at konsernets eksponeringer mot motparter påvirkes negativt av ESG-faktorer. ESG-risiko er en risikodriver for kredittrisiko, motpartsrisiko og markedsrisiko og kan deles i;

- a) Miljørisiko (E) er risikoen for tap som følge av at konsernets eksponering mot motparter påvirkes negativt av miljøfaktorer, herunder klimaendringer og/eller annen miljøforringelse.
- b) Sosial risiko (S) er risikoen for tap som følge at konsernets eksponering mot motparter påvirkes negativt av sosiale faktorer som samfunnsforhold, arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter, fattigdom o.a.
- c) Styringsrisiko (G) er risikoen for tap som følge at konsernets eksponering mot motparter påvirkes negativt av dårlig styring og kontroll hos motparten.

13.1 Strategi

SpareBank 1 Østlandet skal være etablert som en bank med tydelig bærekraftsprofil.

Det er fastsatt en ambisjon om å merkbart forsterke vår positive og redusere vår negative påvirkning.

Denne er konkretisert til følgende overordnede målsettinger for bærekraftsarbeidet:

- Vi er pådrivere for bærekraftig utvikling i vårt markedsområde

- Vi tenker bærekraft i store og små beslutninger, slik at det er en integrert del av vår virksomhet

13.2 Styring og kontroll

ESG-risiko er integrert i styringsdokumenter, metodikk, rutiner og retningslinjer innenfor de nevnte risikokategoriene, og de styres som en integrert del av de enkelte områdene. Banken har tidligere gjennomført overordnet klimarisikoanalyse og scenarioanalyser blant annet basert på NGFS (Network for Greening the Financial System). Dette arbeidet videreføres. Foreløpige vurderinger er at utlånsporteføljen ikke er vesentlig påvirket av klimarisiko i et mellomlangt perspektiv.

Innenfor bedriftmarkededivisjonen gjøres det bærekraftsvurderinger spesielt for kunder i eiendomsbransjen og i landbrukssegmentet, og det pågår samarbeide i SpareBank 1-alliansen for å utvikle bedre verktøy for gjennomføring av slike vurderinger.

Banken har i 2021 utviklet et grønt obligasjonsrammeverk og utstedt første obligasjon under dette rammeverket. Videre er det innenfor likviditetsforvaltningen etablert retningslinjer knyttet til hvilke sektorer banken kan investere i basert på ESG-vurderinger. Ved investering i nye utstedere og/eller sektorer blir disse vurdert mot retningslinjene før det gjennomføres transaksjoner, og investeringsporteføljen gjennomgås årlig mot retningslinjenes vurderingskriterier.

Banken har over tid hatt en egen strategi for samfunnsansvar og bærekraft, samt relevante retningslinjer og rutiner på flere områder som naturlig hører inn under nevnte strategi. De senere årene er det gjennomført et omfattende arbeide for å komplettere rammeverket.

En oversikt over sentrale deler av rammeverket fremgår av figuren nedenfor.

Figur 13.1: Styringsdokumenter

